

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1895.

Andra Kammaren.

N:o 39.

Lördagen den 4 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Ordet lemnades till

Hans excellens herr statsministern Boström, som yttrade: Med kammarens begifvande har herr Bergström till mig framställt följande spörsmål: »Ärnar regeringen vidtaga nödiga åtgärder, för att den statistiska utredning, som år 1893 af regeringen anbefalts för bedömande af verkan af en eventuel ändring i gällande stadganden angående valrätten till Riksdagens Andra Kammare, må föreligga afslutad i så god tid, att en derpå grundad kongl. proposition i ämnet kan varda nästkommande års lagtima Riksdag förelagd?»

Till svar å detta till mig rigtade spörsmål anhåller jag få meddela, att den statistiska utredningen i fråga redan föreligger till större delen utarbetad, och att den återstående delen väntas inom kort blifva afslutad. Uppsättningen och tryckningen af tabellerna tager dock någon tid, så att arbetet före september månads ingång näppeligen kan vara färdigt i tryck.

Den utredning, som måste föregå hvarje beslut, torde således föreligga i sådan tid, att hinder deraf ej möter för framläggande af proposition i ämnet.

Herr Bergström anförde: Herr talman! För de upplysningar, hans excellens herr statsministern nu lemnat till svar å det af mig framställda spörsmålet, är jag naturligtvis tacksam. Jag förutsätter, att, för att vinna det af hans excellens angifna målet, att till i september månad detta år få den statistiska utredningen tryckt, tryckningsorder omedelbarligen komma att gifvas i afsende å den del af utredningen, som redan föreligger färdig, i betraktande af den dryga tid, som åtgår särskildt för sättning och korrekturläsning af dylika omfattande sifvertabeller, om nemligen ett omsorgsfullt arbete skall kunna levereras, såsom alltid brukar vara fallet med arbeten, utgående från statistiska centralbyrån.

Beträffande den andra frågan, som måste anses ligga innesluten i det af mig framställda spörsmålet, nemligen huruvida en kongl.

proposition med förslag till ändrade bestämmelser rörande valrätten till Andra Kammaren kan väntas blifva nästkommande Riksdag förelagd, har hans excellens herr statsministern äfven gifvit ett, så vidt jag kunde finna, tillfredsställande svar. Jag hoppas sålunda, att regeringen icke må låta denna treårsperiod gå till ända, utan att en sådan kongl. proposition varder Riksdagen förelagd. På samma gång jag uttalar detta, skall jag begagna tillfället att uttrycka den önskan, att den kongl. propositionen uti ämnet måtte innefatta ett verkligt och genomgripande reformförslag, egnadt att göra rättvisa och gifva hel medborgarrätt åt den stora medborgarkår, om hvilken det en gång för icke så länge sedan just ur denna synpunkt blifvit taladt i hela Andra Kammarens namn.

Härmed förklarades öfverläggningen i detta ämne slutad.

§ 2.

Till behandling företogs statsutskottets utlåtande n:o 75, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående förbättring i de nuvarande pensionsvilkoren i folkskolelärares enke- och pupillkassa.

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärares enke- och pupillkassa.

Uti en den 8 mars innevarande år till Riksdagen aflåten proposition (n:o 39) hade Kongl. Maj:t, med åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen, att från och med år 1896 en förhöjning i samtliga från folkskolelärares enke- och pupillkassa vid nämnda års ingång och derefter utgående enke- och barnpensioner måtte ega rum i så måtto, att pension för enka skulle utgå med 25 procent af den lön, för hvilken vederbörande skolområde eller skoldistrikt i afseende å delegares egen pensionering vunnit delaktighet i folkskolelärares pensionsinrättning, pension för enka med ett eller flera pensionsberättigade barn med 37½ procent, pension för ensamt barn med 12½ procent och pension för två eller flera barn med 25 procent, allt enligt samma beräkningsgrund.

Utskottet hemställde emellertid, att Kongl. Maj:ts ifrågavarande framställning ej måtte af Riksdagen bifallas.

Häremot hade reservation anmälts af herr *von Friesen*, som yrkat, att utskottet måtte hemställa, att Kongl. Maj:ts proposition måtte af Riksdagen bifallas.

Efter uppläsande af utskottets hemställan anförde:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Gilljam: Herr greve och talman! Mine herrar! Det är blott ett par dagar, sedan jag hade anledning att vid behandlingen af ett statsutskottsutlåtande rörande en annan fråga begagna det uttrycket, att statsutskottet gafve Riksdagen ett lystringsord, som rättast kunde uttryckas med: *helt om*. Vi hafva nu här ett likartadt utlåtande af statsutskottet. Riksdagen har i skrifvelse af den 6 maj 1893 anhållit, det Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida utan höjning

af vare sig statsbidraget eller delegarnes afgifter en sådan förbättring i de nuvarande pensionsvilkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa kunde ega rum, att samtliga pensioner komme att utgå med högre procent af delaktighetsbeloppen än hvad nu vore fallet, samt att Kongl. Maj:t ville till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill utredningen kunde föränleda. En dylik utredning är nu af Kongl. Maj:t framlagd för Riksdagen. Utskottet slutar sitt utlåtande med den förklaringen, att den ifrågavarande kassans »nuvarande ekonomiska ställning enligt utskottets åsigt snarare bort föränleda en af 1875 års Riksdag förutsatt minskning i statens bidrag till kassan än framkalla beslut om vidtagande af en pensionsförhöjning, som skulle kunna medföra anspråk på ytterligare ökning af detta statsbidrag». Det är, som herrarne höra, icke just något välvilligt svar, som statsutskottet hemställer att Riksdagen måtte besluta med anledning af sin egen skrifvelse. Rörande utskottets finansiella skäl för sin hemställan, kan jag egentligen icke hafva någon anledning till anmärkning, då den uppfattning, utskottet i detta afseende ådagalägger, ganska nära öfverensstämmer med den uppfattning, som jag sjelf från första början haft. Jag skall likväl be att i detta afseende få om en stund återkomma för att något närmare beröra den frågan.

Hvad jag deremot allra först måste göra är att fästa uppmärksamheten på ett stycke, som förekommer i utskottets utlåtande på sid. 3 ungefär i midten. Det står der på tal om 1875 års förhöjning af statsbidraget till den ifrågavarande kassan, att »Riksdagen beviljade denna anslagsförhöjning att utgå, så länge sådant finnes för pensionsanstalten behöfligt, hvilken omständighet hvarken vid frågans behandling vid 1893 års riksdag eller vid ärendets senare handläggning synes utskottet hafva blifvit tillräckligt uppmärksammat.» Jag har visserligen vid diskussionen om denna fråga i Första Kammaren hört, att i dessa ord icke skulle ligga något klander; men visserligen har jag uppfattat orden, när jag läste dem, såsom ett klander, af hvilket äfven jag för min del vore berörd. Jag vill då se efter, huruvida detta påstående är riktigt, att det ofvan nämnda vilkoret för anslagsförhöjningen icke blifvit tillräckligt uppmärksammat. För detta ändamål måste jag göra en kort sammanfattning af frågans behandling under föregående skeden. De personer, som reviderade den ifrågavarande kassan för åren 1888, 1889 och 1890 och hvilka i augusti 1891 afgäfvit sin berättelse, hemstälde deri om en utredning af kassans ekonomiska ställning, emedan den pröfning, de verkställt, tycktes ådagalägga, att kassans ställning vore så god, att icke blott alla utgående pensioner kunde beräknas efter det nu normala delaktighetsbeloppet för delegarne i folkskolelärnarnes pensionsinrättning, med hvilken enke- och pupillkassan stode i närmaste sammanhang, eller 700 kronor, utan äfven i öfrigt samtliga pensioner höjas med vissa procenttal. Då detta ärende skulle föredragas inför Kongl. Maj:t, ansåg jag mig nödsakad att hemställa, att revisorerernas framställning i detta hänseende icke måtte föränleda till någon åtgärd. Dermed voro naturligtvis åtskilliga mindre nöjda, och derom har jag för min del

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa.
(Forts.)

*Angående
förbättring
i de nuva-
rande vilko-
ren i folk-
skolelära-
rens
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)*

ingenting att säga. Med anledning här af framkom sedan vid 1893 års riksdag en motion, åsyftande, att pensionerna skulle höjas på sätt, jag nu nämnt. I motionen påpekades, att direktionen för folkskolelärares pensionsinrättning, som jemväl förvaltade enke- och pupillkassan, hade tillstyrkt revisorernas framställning. Under diskussionen i denna kammare, rörande det med anledning af motionen afgifna utskottsutlåtandet, förklarade jag för min del, att detta tillstyrkande af direktionen vore synnerligen svagt. Direktionen hade blott anfört 2 grunder och båda dessa syntes mig vara mycket litet bevisande. Den första grunden, som anfördes, var den af professor Lindstedt verkställda utredning. Beträffande denna sade jag, att herr Lindstedts utlåtande syntes mig vara hållet i mycket reserverade ordalag. Den andra grunden bestod i, att direktionen påmint just om innehållet af Riksdagens beslut af år 1875. Sålunda hafva vi i en officiel akt denna omständighet vederbörligen uppmärksammat. Vid diskussionen här i kammaren gjordes också detta vilkor af mig till föremål för ett särskildt uttalande. Jag sade nemligen, att om direktionen med denna sin hänvisning till Riksdagens beslut af år 1875 menade blott och bart, att Riksdagen, som årligen anvisar ett belopp af 63,500 kronor till understöd åt kassan, hade intresse att få se kassans ekonomiska ställning, så vore det ett intresse, som vore fullt befogadt och som borde genast tillgodoses; men, tillade jag, om i detta påpekande äfven låge det bisyftet, att utredningen skulle kunna ådagalägga, att anslaget till större eller mindre del vore obehöfligt, då ville jag för min del icke medgifva klokheten af att vidtaga en utredning i det syftet, emedan jag ansåge en minskning i eller ett borttagande af anslaget icke vara möjliga. Sålunda fästade jag då uppmärksamheten på denna omständighet. Men icke nog dermed, mine herrar, utan när detta ärende för andra gången förekom här i denna kammare — på grund deraf att, sedan det passerat Första Kammaren, det kom tillbaka till Andra Kammaren — och blef föremål för diskussion, hvilken rörde sig om, huruvida ärendet genast borde afgöras genom Andra Kammarens bifall till Första Kammarens beslut, hvilket innebar en ändring af Andra Kammarens föregående beslut, eller åter hänvisas till det Andra Kammarens tillfälliga utskott, som från början behandlat frågan, uppträdde kammarens dåvarande vice talman och yrkade, att ärendet skulle återremitteras till utskottet. Jag har sålunda åtminstone en af statsutskottets ledamöter, som kan intyga, att detta vilkor, om hvilket här så mycket talats, verkligen blifvit uppmärksammat. Vice talmannen behandlade denna fråga, om jag icke missminner mig, från två olika synpunkter, och åtminstone sade han, att man icke borde en gång för alla lofva, att detta anslag skulle utgå för all framtid. Jag vågar då påstå, att det icke finnes mycket skäl för utskottets påstående, att detta Riksdagens vilkor vid beviljandet 1875 af anslagsförhöjningen icke blifvit tillräckligt uppmärksammat. Det är därför här icke något förbiseende, ej heller förefinnes någon anledning för Riksdagen att anse, att en omständighet, som varit af vigt för frågans rätta behandling, blifvit undanhållen Riksdagen.

Sedermera yttrar utskottet, att berörda omständighet icke heller blifvit vid ärendets senare handläggning tillräckligt uppmärksam-
 mad, d. v. s. efter aflåtandet af 1893 års skrivelse. Sedan dess
 har ingen annan än direktionen för folkskolelärares enke- och
 pupillkassa och departementschefen haft med frågan att göra; och
 uppriktigt sagdt, har ingendera af oss vid hennes behandling under
 detta skede skänkt detta vilkor någon uppmärksamhet, men jag
 vågar påstå, att vi dertill haft det mest grundade skäl. Ty sedan
 Riksdagen skrifvit, att den ville hafva en utredning, huru vida
 pensionerna i kassan kunde höjas utan höjning af det utgående
 statsanslaget eller delegarnes afgifter, fans det väl icke den rin-
 gaste grund, hvarför man skulle taga under ompröfning det vilkor,
 som var fästadt vid 1875 års förhöjning. Det torde sålunda icke
 heller finnas något fog för denna utskottets erinran.

Jag vill derefter öfvergå till de skäl, som utskottet anført för
 sitt afstyrkande af den kongl. propositionen. Utskottet har mot
 en dylik höjning af pensionerna åberopat finansiella grunder och
 finansiella betänkligheter. Dessa betänkligheter hafva hysts både
 af direktionen för folkskolelärares enke- och pupillkassa och de-
 partementschefen, men, mine herrar, det oaktadt ansåg jag, att,
 efter aflåtandet af Riksdagens skrivelse, frågan var kommen i ett
 så förändradt läge, att det syntes mig vara en pligt att söka på
 bästa sätt främja den sak, som tydligt och klart uttrycktes såväl i
 ordalagen uti Riksdagens skrivelse som äfven i den andemening,
 jag ansåg mig vara berättigad att deri inlägga, i betraktande af
 det sätt, hvarpå skrifvelsen tillkommit. Denna skrivelse tillkom,
 efter det jag åtminstone för denna kammare framhållit mina betänk-
 ligheter uti ifrågakommande afseende. Riksdagen aflät det oaktadt
 sin skrivelse med den lydelse, vi alla känna. Då ansåg jag, att
 jag inför Kongl. Maj:t väl kunde förorda framläggandet af före-
 liggande proposition, äfven om jag med min uppfattning hvarken
 ville eller kunde gifva något löfte, att under inga förhållanden
 skulle ifrågakomma en förhöjning i statsbidraget eller uti delegarnes
 afgifter. Det var en sak, som fick öfverlemnas till Riksdagens
 bepröfvande. Riksdagen har ju också i sådana frågor vida friare
 händer än en departementschef, då han inför Kongl. Maj:t afgifver
 och tillstyrker sina förslag. Jag var öfvertygad, att flertalet af
 Riksdagens ledamöter genom skrifvelsen velat gifva uttryck åt den
 uppfattningen, att Riksdagen ansåg det vara en behjertansvärd
 sak, att i någon mån dessa från folkskolelärares enke- och pupill-
 kassa utgående pensioner måtte höjas. Om så är, att Riksdagens
 ledamöter anse det önskvärdt och behöfligt, att dessa pensioner
 höjas, saknar ju Riksdagen icke utväg att, sannolikt äfven utan
 några egentligen ökade utgifter för staten, tillgodose ett sådant
 behof, ehuru man ju icke på förhand kan utfästa sig, att icke ökade
 kostnader deraf skola föranledas.

Frågan föreligger emellertid nu enligt min tanke i ett föga
 angenämt läge. Det är obestriddt, att, när jag ställer två sådana
 parter mot hvarandra som Riksdagen och folkskolelärares enkor,
 jag måste anse, att Riksdagen genom sin skrivelse redan iklädt

*Angående
 förbättring
 i de nuva-
 rande vilko-
 ren i folk-
 skolelärares
 enke- och
 pupillkassa.
 (Forts.)*

*Angående
förbättring
i de nuvarande
vilkoren i folk-
skolelärarnes
enke- och
pupillkassa.*
(Forts.)

sig en viss förpligtelse att i någon mån förbättra dessa enkors ställning. Hvad som är alldeles visst, är, att dessa enkors ansett sig hafva en grundad anledning till förhoppning om ett visst tillmötesgående från Riksdagens sida. Detta är min uppfattning af saken, och jag öfverlemnar den nu till kammarens pröfning.

Herr von Friesen: Efter herr statsrådet och chefens för ecklesiastikdepartementet anförande har jag i afseende på denna frågas utredning icke mycket att tillägga. Jag vill dock framhålla, att Riksdagen en gång ansett det behjertansvärdt, att pensionerna till folkskolelärarnes enkors och barn höjas; och tänker man noga på saken, kommer man nog också till den uppfattningen, att höjningen är behjertansvärd. I vanliga fall får nu en ensam enka efter en folkskolelärare i årlig pension 140 kronor. Denna summa är icke stor att lefva på, jag vill till och med säga, att det är omöjligt för en enka att lefva på 140 kronor om året. Det kan vara ett godt bidrag för henne, men lefva på det tror jag icke hon kan. Derfor vore det synnerligen önskvärdt, om en förhöjning kunde åstadkommas i dessa pensioner. Det har nu föreslagits, att de skulle höjas till 175 kronor. Ja, äfven om denna förhöjning i pensionerna göres, blifva de ändock icke fullt tillräckliga att lefva af, utan de måste äfven då betraktas såsom ett bidrag. Således är saken enligt min tanke synnerligen behjertansvärd, en omständighet, som äfven direktionen öfver folkskolelärarnes pensionsinrättning, hvilken direktion jag har äran tillhöra, i sin skrifvelse till Kongl. Maj:t framhallit. Det är visserligen sant, att denna direktion icke kunnat bestämdt utlofva, att kassan med nuvarande inkomster kan åtaga sig den ökade förpligtelse, som genom en pensionsförhöjning ålägges den. Men så farligt tror jag ej, att det är med den omständigheten. Om man besinnar, att kassan för närvarande, efter hvad som är beräknadt, har ett öfverskott på omkring en million kronor, bör det väl ej finnas någon fara för, att hon icke under den närmaste tiden, utan ökning i sina inkomster, skall kunna motsvara de förpligtelser, som kunna åläggas henne genom den här ifrågasatta höjningen i pensionerna. Och om med tiden det skulle inträffa, att ökade inkomster för kassan skulle behövas, stode Riksdagen verkligen då inför ett så vådligt företag? Jag tror det icke. Det skulle utan tvifvel icke behövas stor tillökning i Riksdagens bidrag till kassan, om Riksdagen sloge in på den vägen att höja kassans inkomster. Men det finnes äfven en annan väg för Riksdagen att beträda, om det för Riksdagen anmäles, att kassan behöfver ökade inkomster. Riksdagen kan ju då föreskrifva, att folkskolelärarnes afgifter till kassan skola ökas. Afgiften utgår för närvarande med $3\frac{1}{3}$ procent af delaktighetsbeloppet. Sålunda belöper den sig i allmänhet på hvarje folkskolelärare till kronor 23: 33. Dessa afgifter lemna ett årligt belopp af öfver 100,000 kronor. Om de nu höjas med $\frac{1}{3}$, eller från $3\frac{1}{3}$ procent af delaktighetsbeloppet till 4 procent deraf, och afgifterna sålunda komme att höjas från kronor 23: 33 till 28 kronor, skulle detta lemna kassan en tillökning för året i inkomster af öfver

20,000 kronor. Dessa 20,000 kronor räcka till en pensionsförhöjning af 35 kronor åt inemot 600 pensionärer. Nu hade kassan vid 1893 års slut 482 pensionärer, tror jag. Det är sålunda tydligt, att den ekonomiska räckvidden af den förhöjning, här kan blifva fråga om, icke kan vara synnerligen stor och ingalunda af den beskaffenhet, att Riksdagen för den sakens skull behöfver rygga tillbaka från den godhertade afsigt den en gång haft att bereda folkskolelärnarnes enkor och barn någon förhöjning i deras pensioner.

På dessa grunder, herr talman, tror jag, att jag mycket väl kan yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition, hvilket jag också ber att få göra.

Häruti instämde herrar *Broström, Alsterlund, Hahn, Odhner, Falk, Olsson* i Kyrkebol, *Göthberg, Andersson* i Lysvik, *Persson* från Arboga, *Petri, Andersson* i Upsala och *Svensson* från Karlskrona.

Herr Eklundh från Lund yttrade: Herr grefve och talman! mine herrar! För lärarne vid våra allmänna läroverk, folkskolor och småskolor hyser jag det allra lifligaste intresse. Jag anser nemligen, att det åt dem anförtrodda värfvet att till goda och dugliga medborgare fostra våra barn, i den mån detta ligger inom området för skolans verksamhet, är så viktigt, att jag vill göra allt hvad på mig ankommer för att befria dem från ekonomiska svårigheter. Ty det är ju en gifven sak, att en lärare med mindre kraft och intresse går att fullgöra sitt ansvarsfulla kall, om han tryckes af bekymmer för sin och de sinas nödiga utkomst. Nu föreligger här till afgörande ett Kongl. Maj:ts förslag, som afser att bereda bättre pensioner åt våra folkskolelärnarnes enkor och barn, och jag tvekar alltså icke ett ögonblick att med min röst bidraga till ett beslut, som bifaller detta förslag. Jag är härutinnan desto mindre tveksam som, enligt hvad den kongl. propositionen utvisar, *dels* professor Lindstedt, hvilken jag måste anse såsom en stor auktoritet på detta område, förklarar, att folkskolelärnarnes enke- och pupillkassas ekonomiska ställning är sådan, att densamma under de förutsättningar, på hvilka hans beräkningar grundats, medgifver den af Kongl. Maj:t föreslagna förhöjningen i samtliga från kassan nu och framdeles utgående enke- och barnpensioner; *dels* revisorerne för kassan äfvenledes vitsordat, att en höjning af pensionerna med 25 procent kunde ega rum, utan att vare sig statsbidraget eller afgifterna behöfde höjas; samt tillika yttrat, att revisorerne »vore så mycket mera derom förvissade, som alla de deremot anförda skäl vid närmare granskning visat sig vara utan afgörande betydelse»; *dels* ock slutligen direktionen för ifrågavarande kassa, som erinrat om det af en hvar af oss väl kända förhållandet, att en folkskolelärare, med den ringa aflöning han har, endast i undantagsfall är i tillfälle att genom några besparingar af sina lönemedel bereda en tryggad ekonomisk utkomst för de sina, om han förde dem skulle ryckas bort, på det lifligaste förordat den ifrågavarande nädiga propositionen, fastän direktionen visserligen icke kunnat i

Angående förbättring i de nuvarande villkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa. (Forts.)

Angående
förbättring
i de nuvarande
vilkoren i folk-
skolelära-
rarnes
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)

allo instämma i det utlåtande angående kassans årliga ränteafkomst, som professor Lindstedt haft.

Äfven om i en framtid, låt oss säga 10 à 20 år härefter, det skulle befinnas nödvändigt, att Riksdagen beviljar något ringa belopp till ökande af denna pensionskassas fonder, på det att de föreslagna högre pensionsbeloppen må kunna fortfarande utgå, finner jag icke detta vara så afskräckande, att det behöfver afhålla Riksdagen från att genom bifall till den af Kongl. Maj:t gjorda framställningen skaffa folkskolelära- rarnes enkor och barn den något mera tryggade ställning, som Riksdagen genom den i ämnet till Kongl. Maj:t år 1893 afåtna skrifvelsen tydligen afsåg.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra och under åberopande jemväl af de utaf herr von Friesen nyss angifna skäl, tillåter jag mig nu, herr talman, att yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition.

Herrar *Darin* och *Grundell* instämde häruti.

Herr Pehrson i Törneryd: Herr talman! Af den utredning, som blifvit en följd af Riksdagens skrifvelse i ämnet år 1893, framgår enligt mitt förmenande, att inga väsentliga skäl kunna tala för ett bifall till Kongl. Maj:ts förevarande framställning, detta därför, att Kongl. Maj:t i likhet med motionären förutsatt, att en ökning i de ifrågavarande enkepensionerna skulle kunna medgifvas utan någon ökning af kassans statsbidrag eller af pensionsafgifterna. Direktionen för folkskolelära- rarnes pensionsinrättning, som låtit verkställa noggranna uträkningar häröfver, har tydligt dels genom sitt eget utlåtande och dels genom professor Lindstedts beräkningar och utlåtande visat rigtigheten häraf. Professor Lindstedt, som fått direktionens uppdrag att verkställa ifrågavarande beräkningar, har utgått från den förutsättningen, att kassans medel skulle kunna lemna ränta efter 4,49 procent; och under alla förhållanden förutsätter han, att räntan fortfarande icke skulle sjunka under 4 procent, liksom amanuensen Eneström, som också på mera enskildt uppdrag utfört beräkningar i frågan, förutsätter detsamma. Direktionen finner emellertid sig föranlåten att göra erinringar mot dessa beräkningar och framhåller bland annat — herrarne återfinna det citeradt i den kongl. propositionen på sid. 4 — att »Lindstedt hade i beräkningarna antagit, att å kassans hittills samlade kapital, nu lemmande en ränteafkastning, som något öfverstege 4,31 procent, skulle för framtiden kunna påräknas ränta efter 4,31 procent, hvaremot han med erkännansvärd försigtighet för det kapital, som härefter komme att samlas, beräknat samma afkastning allenast efter 3,5 procent.»

Mot detta professor Lindstedts antagande reserverade sig direktionen och framhöll, hurusom omplaceringen af kassans kapital mycket hastigt fortginge och att man af den anledningen framdeles icke kunde påräkna ens en ränta af 3 1/2 procent på en del af kassans utlånta medel. Direktionen framhöll vidare, att »räntans allt jemt vikande tendens vid första klassens värdepapper gjorde

emellertid, att direktionen, såsom redan blifvit nämndt, med anledning häraf endast med tvekan biträdde det förslag till förhöjning af pensionerna, som Lindstedt uppstält».

Och direktionen anförde vidare att: »slutligen hade direktionen ansett sig böra erinra att, för möjligheten af den ifrågavarande pensionsförhöjningen förutsattes, att några ofördelaktiga rubbningar i de förhållanden, som i öfrigt utöfvade inflytande på kassans förmåga att fullgöra sina förbindelser, icke inträdde. Om således det lägsta delaktighetsbeloppet i folkskolelärares pensionsinrättning, af hvilket de från folkskolelärares enke- och pupillkassa utgående pensionernas storlek vore beroende, skulle komma att höjas, blefve det nödvändigt att gifva kassan en motsvarande förstärkning genom vare sig höjande af årsavgifternas proportion till delaktighetsbeloppen eller statsanslagets ökande».

Nu har motionären i ämnet förutsatt, såsom jag redan nämnt, att en höjning af ifrågavarande enkepensioner skulle kunna medgifvas, utan att han därför ville föreslå någon höjning af statsanslaget till ifrågavarande kassa och icke heller förutsatte någon höjning i folkskolelärares pensionsavgifter till densamma. Här emot reserverar sig emellertid direktionen öfver folkskolelärares pensionsinrättning (som äfven förvaltar folkskolelärares enke- och pupillkassa) och framhåller, att detta låter sig icke göra, derest någon rubbning på minsta sätt inträder i förhållanden, som här kunna inverka. Alltså medgifver den föreslagna pensionsförhöjningen icke någon sänkning i räntan på kassans nu utlånade medel i någon nämnvärd mån, ej heller får man sänka statsanslaget till ifrågavarande kassa. Med detta sistnämnda eller statsanslaget, hvilket uppgår till 63,500 kr., förhåller sig på det sätt, att detta statsanslag är af Riksdagen beviljadt *under det vilkor*, att det skall utgå endast intill dess att ränteafkomsten å kassans medel jemte erlagda pensionsavgifter räcka till för att bestrida de pensioner, kassan skall utbetala. Det är således icke sagdt, att detta statsanslag allt framgent bör utgå till ifrågavarande enke- och pupillkassa, utan det är i stället tydligt och klart vid beviljandet af detta statsanslag framhållet, att det icke skall utgå annat än tills vidare.

Efter de beräkningar, som för andra gången utförts, denna gång på uppdrag af revisorerna, reserverar sig också direktionen och säger dervid ibland annat, efter det den, som verkställt beräkningarna, förutsatt, att räntan på utlånta medel skulle förblifva densamma som hittills eller öfver 4 procent och under intet förhållande sjunka under 4 procent — direktionen svarar, säger jag, sjelf härpå med dessa ord:

»Åt så ljusa förhoppningar vågade direktionen icke hängifva sig. Den tid, som förgått, sedan professor Lindstedt afgaf sitt utlåtande, hade i en grad, som man icke kunnat förutse, bekräftat direktionens farhågor om räntans vidare nedgång, och de förhållanden, som hittills rådt under den nu löpande treårsperioden, antydde med bestämdhet, att medelräntan för densamma torde stanna vid anseeligt lägre siffror än för den nästföregående.»

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärares enke- och pupillkassa.
(Forts.)

Angående
förbättring
i de nuva-
rande vilko-
ren i folk-
skolelära-
rnes enke- och
pupillkassa.
(Forts.)

Och direktionen uttalar sig närmare om saken, såsom synes af citatet i nedersta stycket på sid. 8 i den kongl. propositionen, der det heter:

»Således skulle af kassans hela, vid 1894 års slut fast place-
rade kapitaltillgång, utgörande 3,057,261 kronor 78 öre, tio år se-
nare endast ett belopp af 557,384 kronor 43 öre eller något mera
än en $\frac{1}{6}$ kunna beräknas hos kassan fortfarande befintligt efter
den räntekurs, som för det närvarande i hvarje särskildt fall gälde.
De öfriga $\frac{5}{6}$ af detta kapital skulle innan den angifna tidpunkten
hafva hunnit omplaceras och blifvit beroende af de växlingar i
räntan, som under dessa år otvifvelaktigt komme att inträda.»

Då härtill kommer, att det är känt, icke minst för min granne
här på högra sidan, att det sista lån, som har utlemnats från denna
enke- och pupillkassa, har betingat en ränta af under 4 procent —
och jag tror att ett större lån, ett kommunallån på omkring en
half million, vill jag minnas, icke gifver kassan mera än omkring
 $3\frac{1}{2}$ procent — så se vi af dessa omständigheter, att de beräkning-
ar, på hvilka framställningen är grundad, icke äro rigtiga.

Det låter sig icke göra att lemna ett bifall till den af Kongl.
Maj:t gjorda framställningen under annan förutsättning, än att an-
tingen folkskolelära-
ne skola underkastas ökade pensionsafgifter
eller också ett ökad statsanslag till enke- och pupillkassan bevil-
jas, men då jag för min del icke kan förutsätta, att folkskolelära-
rerna vilja underkasta sig ökade pensionsafgifter och icke heller
att Riksdagen vill lemna ett ökad statsanslag till denna kassa, då
Riksdagen vid beviljandet af det för närvarande utgående anslaget
tydligt uttalat, att det skulle utgå endast tills vidare, så har jag
icke annat att göra i frågans nuvarande läge än att yrka afslag å
Kongl. Maj:ts framställning och bifall till utskottets förslag.

Herr Hammarlund: I motsats till den föregående ärade ta-
laren skall jag anhålla att få yrka bifall till Kongl. Maj:ts propo-
sition, och jag skall be att få med några ord motivera detta mitt
yrkande, helst som jag i olikhet med honom anser, att det mycket
väl låter sig göra att bifalla den kongl. propositionen utan att detta
skall medföra en höjning vare sig af statsbidraget eller af delegar-
nes afgifter.

Det är nu två år, sedan Riksdagen skref till Kongl. Maj:t och
anhöll om en utredning, huruvida, utan höjning af vare sig stats-
bidraget eller delegarnes afgifter, en sådan förbättring i de nuva-
rande pensionsvilkoren i folkskolelära-
rnes enke- och pupillkassa kunde
eja rum, att samtliga pensioner komme att utgå med högre
procent af delaktighetsbeloppet än hvad nu vore fallet, samt att
Kongl. Maj:t ville till Riksdagen inkomma med det förslag, hvar-
till utredningen kunde föranleda.

En sådan utredning har nu blifvit verkställd. Försäkrings-
inspektören har ansett att det är möjligt att åstadkomma en förbätt-
ring i pensionsvilkoren. De af Kongl. Maj:t tillsatta revisorerna
— ty det är att märka, att folkskolelära-
rerna sjelfva icke tillsätta
revisorer för sin enkekassa, utan sker detta af Kongl. Maj:t —

hafva likaledes kommit till det resultat, att en förbättring i pensionsvilkoren är möjlig. Äfven kassans direktion har, ehuru »med tvekan», tillstyrkt en dylik förbättring. Denna direktionens »tvekan» är ju ej att undra öfver, ty en direktion för en pensionskassa vill naturligtvis icke gerna tillstyrka någon förbättring i pensionsvilkoren utan att på samma gång kassans inkomster höjas. Den önskar helt naturligt att hafva en så stor kassa som möjligt att förvalta.

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärares enke- och pupillkassa.
(Forts.)

Emellertid har ingen bestridt, att det finnes öfverskott i folkskolelärares enke- och pupillkassa. Detta öfverskott beräknades redan för några år sedan uppgå till 1 million kronor.

Att ett sådant öfverskott kunnat uppstå, beror väsentligen derpå, att antalet årligen nytillkommande pensionärer i verkligheten uppgått till endast omkring hälften af det vid kassans upprättande beräknade antalet. På grund häraf har för hvarje år en opåräknad besparing uppstått. Man hade i de ursprungliga beräkningarna utgått från det antagandet, att för hvarje 10,000-tal vid ett visst års slut befintlige delegare under det närmast följande året skulle tillkomma 185 pensionerade enkör. Men i verkligheten hafva blott 92 eller knappt hälften tillkommit. Enligt de ursprungliga beräkningarna skulle vid 1890 års slut funnits 939 pensionerade enkör, men antalet var i verkligheten icke mer än 383; och vid 1893 års slut skulle funnits 1,181 pensionärer, men antalet var endast 482.

Att kassans ställning under sådana förhållanden skall vara god, är ju temligen gifvet. Det är emellertid att märka, att då man utgått från sådana beräkningar, har man måst sätta delegarnes pensionsavgifter proportionsvis högre än hvad i verkligheten hade behöfts. Det är då rimligt, att delegarne erhålla en viss förbättring, som motsvarar dessa deras för höga avgifter.

En annan anledning till öfverskottet har varit de jemförelsevis goda ränteförhållandena under de flydda aderton åren. Då denna räntevinst tillkommit under de nuvarande delegarnes tid, är det ju billigt, att de äfven få någon nytta deraf.

Det har icke från något håll bestridts, att en förbättring af pensionsvilkoren är behöfzig. Flera pensioner utgå med endast 80, 100 och 120 kronor, och de enkepensioner, som hädanefter bestämmas, uppgå i regeln till 140 kronor. Det är härvid att märka, att full fattigförsörjning beräknas uppgå på landsbygden till något öfver 90 kronor och i stad till omkring 130 kronor. Således kan med alla skäl sägas, att den pension, som utgår till enkan efter en folkskolelärare, är ovanligt låg. Om Kongl. Maj:ts proposition bifölles, så skulle deras ställning i så måtto förbättras, att de skulle i regeln få en pension på 175 kronor, och detta synes mig vara väl behöfzig.

Nu menar utskottet, att »kassans nuvarande ekonomiska ställning snarare bort föranleda en af 1875 års Riksdag förutsatt minskning i statens bidrag till kassan än framkalla beslut om vidtagande af en pensionsförhöjning, som skulle kunna medföra anspråk på ytterligare ökning af detta statsbidrag»; och utskottet antyder tillika,

Angående
förbättring
i de nuvarande
vilkoren i folk-
skolelärares
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)

att denna fråga om nedsättning i statsbidraget icke blifvit vid ärendets föregående handläggning »tillräckligt uppmärksammas».

Huru härmed förhåller sig, har herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet visat i sitt nyss hållna anförande. Han har påpekat, att denna sak uppmärksammades såväl i det första utlåtande, hvilket afgafs af direktionen för enke- och pupillkassan, som ock under diskussionen här i kammaren vid 1893 års riksdag. Och jag ber att få tillägga, att denna omständighet också uppmärksammades i det utskottsbetänkande, som låg till grund för Andra Kammarens beslut. I detta betänkande yttrades nemligen följande ord, mot hvilka vid frågans första behandling här icke någon den minsta gensaga gjordes:

»Med anledning af den erinran, som af direktionen för ifrågavarande kassa framstälts derom, att det af Riksdagen beviljade anslaget anvisats att utgå endast så länge det funnes för kassan behöfligt, vill utskottet uttala den mening, att en minskning af detsamma icke synes vara med billighet öfverensstämmande och icke heller torde från Riksdagens sida ifrågasättas. Om kassans nuvarande tillgångar, såsom antagligt är, befinnas större än som erfordras för bestridande af nu stadgade pensioner, anser utskottet därför, att öfverskottet bör komma delegarne till godo genom höjda pensioner.»

Ja, så yttrade sig 1893 års utskott; och jag skulle tro, att det är ett rent och tydligt språk. Man har här icke sökt dölja något, utan angifvit alla de faktorer, som böra inverka på frågan. Men trots dessa upplysningar skref Riksdagen och anhöll hos Kongl. Maj:t om en utredning, och dermed torde Riksdagen hafva erkänt att, om *med bibehållande* af nuvarande statsbidragets och de nuvarande pensionsafgifterna det låte sig göra att förbättra pensionsvilkoren, Riksdagen icke hade något deremot.

Det nuvarande statsbidraget till folkskolelärares enke- och pupillkassa är för öfrigt synnerligen lågt — proportionsvis lägre än det staten lemna till andra dylika kassor. Det ifrågavarande statsbidraget utgör 63,500 kronor, hvilket motsvarar per delegare 14 kronor, under det att staten bidrager t. ex. till elementarlärares enke- och pupillkassa med 69,851 kronor, d. v. s. i medeltal 70 kronor pr delegare. Af kassans samtliga inkomster utgör statsbidraget i folkskolelärares enke- och pupillkassa endast 21,8 %, medan det deremot i elementarlärares enke- och pupillkassa utgör 28,5 % och i andra pensionskassor belöper sig till 35, 67, 72, ja i en kassa ända till 96,5 %.

Å andra sidan äro delegarnes afgifter jemförelsevis högre i folkskolelärares enke- och pupillkassa än i andra kassor. Delegarnes tillskott utgör 36,6 % af kassans samtliga inkomster, under det att samma tillskott t. ex. i elementarlärares enke- och pupillkassa blott uppgår till 28,2 % af kassans samtliga inkomster.

Nu säger utskottet, att på grund af den sjunkande räntan det är »högst osannolikt, att, om kassans förbindelser komme att ökas med 25 procent, kassan skulle kunna fullgöra desamma utan en snar höjning vare sig af delegarnes bidrag eller statens tillskott».

Genom den ifrågasatta lilla förbättringen skulle kassans utgifter ökas med omkring 17,000 kronor. Delegarne inbetala för närvarande i pensionsavgifter 106,000 kronor årligen. Till enkor och barn skulle efter den ifrågasatta förhöjningen utbetalas 85,000 kronor, alltså icke på långt när det belopp, som delegarne inbetala, och det skulle, enligt hvad en på detta område hemmastadd person uträknat, dröja en ansenlig tid, innan pensionsbeloppen komme att stiga till samma höjd som delegarnes avgifter.

Då härtill kommer, att kassans nuvarande kapitalbehållning uppgår till omkring 3 millioner kronor, hvarpå med endast $3\frac{1}{2}$ % ränta årsinkomsten blir öfver 100,000 kronor, så lærer det icke vara den minsta risk att besluta en sådan pensionsförbättring, som här är ifrågasatt.

Att kassans ställning är ovanligt god, framgår för öfrigt af en tabell, som finnes i statsrevisorernas senaste berättelse. Denna tabell angifver, att utgifterna i kassan uppgå till endast 24,5 % af inkomsterna och att denna kassa är i detta hänseende den mest gynnsamt ställda af alla de pensionskassor, statsrevisorerna haft att granska. I öfriga pensionskassor belöpa sig utgifterna till 30, 37, 42,7 (elementarlärarnes enke- och pupillkassa), 70, 85, 91, ja ända till 100 % af samtliga inkomsterna.

Under sådana omständigheter måste jag yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition. Men då jag gör detta, sker det med det uttryckliga förbehåll, att någon höjning af statsbidraget icke ifrågasättes. Jag anser nemligen, att kassan är i den ställning, att den bör kunna reda sig med nuvarande statsbidrag. Men å andra sidan synes det mig rimligt, att delegarne erhålla så stor valuta, som med nuvarande inbetalningar är möjligt. Och detta kunna delegarne omöjligt erkänna nu vara fallet. Under de hittills gångna aderton åren hafva delegarne inbetalt till kassan 1,374,082 kr., d. v. s. i medeltal 76,338 kr. om året, men till deras enkor och barn hafva i pensioner utbetalts allenast 577,202 kronor eller i medeltal 32,067 kronor om året. Ensamt genom delegarnes avgifter har således uppstått ett öfverskott på icke mindre än omkring 800,000 kronor.

Naturligtvis är det omöjligt att veta, huru det i en framtid kommer att ställa sig med afscende på ränteförhållandena. Dessa kunna blifva ogynsammare än de nu äro, och man får då taga i öfvervägande, hvad som är att göra.

Det är emellertid att märka, att olägenheterna af en framtida större nedsättning i räntan komme att drabba icke blott denna, utan naturligtvis äfven alla andra pensionskassor, och jag är förvissad, att skolläroarna med villighet skola underkasta sig samma inskränkningar, som vid en dylik eventualitet komma att göras med afseende på öfriga tjenstemannacorpser.

Herr talman! Då för delegarne i kassan den ifrågasatta lilla förhöjningen är af stor betydelse, då den verkställda utredningen visar, att sådan förhöjning kan ske utan äfventyr för kassan, och då ändringen ej vållar ett öres högre utgift för staten, tillåter jag mig vördsamt anhålla om bifall till Kongl. Maj:ts proposition.

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa.
(Forts.)

Angående
förbättring
i de nuva-
rande vilko-
ren i folk-
skolelära-
rnes
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)

I detta yttrande instämde herrar *Aulin, Zotterman, Wavrinsky, Berg* och *Eklund* från Stockholm.

Herr *Liljeholm*: Den siste talaren gaf en så fullständig utredning åt frågan, liksom äfven de tre första talarne, att jag skall inskränka mig till att instämma med honom och således yrka bifall till den kongl. propositionen.

Herr *Melin* förklarade sig instämma med herr *Liljeholm*.

Herr *Lasse Jönsson*: Då det nu blifvit upplyst, att frågan är fallen i Första Kammaren, så skall jag icke onödigtvis förlänga diskussionen, ty, som herrarne veta, har det nu ingen betydelse, hvilket beslut denna kammare fattar, och inskränker jag mig därför till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Hammarlund*: Gent emot den föregående ärade talaren, som förklarar att det icke skulle hafva någon betydelse hvilket beslut denna kammare fattade, sedan frågan genom Första Kammarens beslut för denna gång fallit, ber jag att få påpeka, att ett bifall till förslaget af Andra Kammaren dock skulle hafva betydelse såsom en opinionsyttring. Visserligen kan denna gång icke något i realiteten vinnas, men om kammaren bifaller Kongl. Maj:ts proposition, så har likväl folkskolelärarecorpsen dermed fått veta, att den hos Andra Kammaren har att påräkna välvilligt understöd för lösningen af detta lärarecorpsens önskningsmål. Och detta är icke alldeles betydelselöst.

Herr *Nilsson i Tönnersa*: Jag skall endast be att få yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition.

Herr *Truedsson*: Jag skall också be att få yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition, då här icke är fråga om den ringaste ökning af statsanslaget.

Herr *Danielson*: Då jag nu hör, att frågan genom Första Kammarens beslut har fallit, skall jag icke vara mångordig. Jag kan dock icke underlåta att säga några ord i anledning af chefens för ecklesiastikdepartementet yttrande, då han ville så skarpt framhålla, att han nog beaktat det vilkor, som Riksdagen stadgat vid beviljande af anslaget till den ifrågavarande anstalten. Jag trodde verkligen, att det var ett förbiseende af herr statsrådet, men då nu statsrådet så tydligt betonat, att så icke är förhållandet, anser jag det vara ändå värre. Hade det varit ett förbiseende, så skulle det hafva kunnat afhjelpas med ett förslag om borttagande af det ifrågavarande vilkoret, men något sådant förslag har ej blifvit väckt, och det är därför det synes mig rent af omöjligt att bifalla Kongl. Maj:ts förslag. Jag föreställer mig, att det varit statsrådets skyldighet, att när det blifvit ådagalagdt, att kassan bär sig utan statens bidrag, icke låta utanordna detta, och

om statsrådet gör det, så skulle det icke förundra mig, om statsrevisorerna skulle göra anmärkning mot en sådan utanordning. Jag har verkligen förvänat mig öfver, att revisorerna icke redan gjort en sådan anmärkning, då förhållandet var känt öfver allt. Det förefaller mig alldeles oegentligt, att Riksdagen nu mot ett äldre beslut, som ännu är helt och hållet bindande, skall bifalla Kongl. Maj:ts framställning. Hvad Riksdagen har stadgat bör lända till efterrättelse och *noggrann* efterrättelse.

Angående förbättring i de nuvarande vilkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa.
(Forts.)

Sedan har en annan talare, som uppträdt till försvar för Kongl. Maj:ts proposition och som är ledamot i direktionen öfver denna pensionsinrättning, här i kammaren uttalat en annan uppfattning än i direktionen. Jag vill nu icke klandra honom därför, ty som riksdagsman kan han ju hafva en annan uppfattning än som ledamot i direktionen. Han sade, att detta förslag att upphjelpa enkornas ställning var mycket behjertansvärdt. De få nu icke mer än 140 kronor, och han påyrkade en höjning deri med 25 procent. Men icke kan väl dermed deras belägenhet vara så väsentligt förbättrad. Det var en annan talare, som yttrade, att om man bifölle Kongl. Maj:ts förslag, så skulle dessa enkör få en tryggad ställning. Huru kan detta bära i hop? När de hafva det så förskräckligt illa stäldt, huru kan då en ökning på 35 kronor bereda dem en tryggad ställning?

Vilja herrarne emellertid bringa fram frågan på det sättet, att förslag framställes om bibehållande af statsbidragets belopp med frångående af de af Riksdagen förut bestämda vilkoren, eller om att pensionsförhöjningen skall läggas på folkskolelärnarnes afgifter, så kommer frågan att ställas på den rätta punkten. Men dessförinnan kan jag icke vara med om någon ändring. Jag tror, att det är omöjligt att, utan att allt för mycket kränka hvad Riksdagen beslutat, bifalla ett förslag i den kongl. propositionens syfte, och mig förefaller det dessutom, som om den utredning, som blifvit verkställd, icke skulle vara fullständig. Ty det är ett hufvudvilkor, att det äfven bör vara utredt, när kassan kan reda sig sjelf och statsbidraget sålunda kan upphöra.

Detta är i korthet, hvad jag velat anföra. Hvad för öfrigt är att säga, har herr Pehr Pehrson så väl anfört, att jag ej vill upptaga kammarens tid genom att upprepa detsamma.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr von Friesen: Gent emot den siste ärade talaren ber jag få påpeka, att jag i dag i kammaren uttalat alldeles samma uppfattning, som jag uttalat i direktionen öfver folkskolelärnarnes pensionsinrättning. Der har jag med tvekan med afseende på den ekonomiska sidan af saken tillstyrkt professor Lindstedts förslag; äfven i dag har jag uttalat tvekan, huruvida kassan med sina nuvarande tillgångar kan bestrida de ökade utgifterna. Uti direktionen yrkade jag vidare en förhöjning af pensionerna med 25 procent. Det har jag i dag också gjort. Direktionen yttrar — yttrandet återfinnes å sid. 9 i den kongl. propositionen — att den icke tvekar »att på det varmaste förorda, det nådig proposition till

*Angående
förbättring
i de nuvarande
vilkoren i folk-
skolelärares
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)*

Riksdagen afätes om pensionernas höjande i enlighet med professor Lindstedts förslag; ty direktionen hölle med bestämdhet före, att pensioner till de belopp, som derigenom komme att fastställas, icke med afseende å pensionärernas behof och efter förhållanden varande förhållanden vore större, än som i de allra flesta fall oundgängligen kräfdes såsom bidrag från pensionskassan till en nödtorftig bergning.» Alldeles samma ståndpunkt, som jag intagit i pensionsinrättningens direktion, har jag intagit i kammaren. Jag vädjar i detta afseende till kammaren i dess helhet.

Herr vice talmannen Östberg: Herr Danielson uttalade ett klander mot statsrådet och chefen för kongl. ecklesiastikdepartementet, därför att, sedan utredning skett af enke- och pupillkassans ställning, likvisst medel blifvit utanordnade ifrån statsverket till det fulla belopp, som Riksdagen anvisat, ehuru medlen anvisats med vilkor att utgå blott så länge det befunnes behöfligt. Emellertid synes mig ett sådant klander mycket obefogadt.

Då Riksdagen år 1893 skref till Kongl. Maj:t med begäran om utredning, i syfte att pensionsbeloppen måtte förhöjas, låg deruti naturligtvis en förutsättning från Riksdagens sida, att anslagsbeloppet finge oförändradt utgå från statsverket. Då är det alldeles naturligt, att, när Kongl. Maj:t fann, att en förhöjning kunde ifrågakomma i öfverensstämmelse med Riksdagens uttalade önskan, ingen anledning fans att minska statsanslaget. Jag kan därför icke finna annat, än att den anmärkningen saknade befogenhet.

För min del vill jag säga angående sjelfva saken, att då frågan förevar för två år sedan i Riksdagen, och då under form af begäran om utredning, jag reserverade mig mot detta förslag och som skäl därför hufvudsakligen framhöll, att jag icke insåg behofvet vara så trängande, som det från vissa håll ansågs. När jag jemförde de pensioner, som utgingo till folkskolelärares enkor och barn, med de belopp, som utbetaltes till småskolelärare och småskolelärarinnor, så kom jag till den slutsatsen, att behofvet icke vore så trängande, som man ville visa. Emellertid nämnde jag icke i kammaren ett skäl, som då talade för mig jemte det nyssnämnda, nemligen det vilkor Riksdagen satt för sitt anslag. I det utskott, hvori frågan behandlades, och der jag hade äran vara medlem, framhöll jag att det allt för väl kunde hända, att, om utredning komme till stånd, Riksdagen skulle göra bruk af den rättighet, Riksdagen förbehållit sig, att minska anslaget från statsverket. Man ansåg detta vara en alldeles orimlig förutsättning, som aldrig skulle komma i fråga.

Man finner emellertid nu, att, när saken kommit till statsutskottet, man der icke ser saken på samma sätt, som man gjorde 1893, utan man ifrågasätter nu, att en minskning af detta anslag skall komma i fråga. För min del står jag på den ståndpunkten, att jag nu som då anser en förhöjning af pensionerna ännu icke vara af behofvet påkallad, men å andra sidan anser jag icke tillräckliga skäl föreligga att minska statsanslaget, utan tror, att man gör riktigast, om man låter förhållandena tills vidare fortfara, sådana de nu äro, samt afvaktar tiden för att längre fram se till, huru-

vida förhöjning bör ifrågakomma eller icke, eller huruvida möjligen ställningen kan blifva sådan, att minskning af statsanslaget kan ega rum.

Jag kan för närvarande icke annat än biträda det slut, hvartill statsutskottet kommit.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Gilljam: Jag hade ändå icke så orätt, när jag fäste mig vid de förut citerade orden i utskottets utlåtande och misstänkte, att det der låg något klander, som rörde mig. Det förnekades i Första Kammaren, men jag har nu åtminstone från ett håll i Andra Kammaren fått bekräftelse på, att min ursprungliga förmodan icke var så oriktig.

Hvad beträffar mitt mod att tillstyrka Kongl. Maj:t att fortfarande tillåta utanordnandet af detta anslag, så är det oförminskadt. Jag tröstar mig i detta fall först och främst med den omständigheten, att hvarken jag eller någon annan ännu kan med bestämdhet påstå, att detta anslag är obehöfligt, ty kassan har ännu icke hunnit sin fullständiga utveckling och under tiden kunna nog åtskilliga förändringar inträffa, som ställa ökade anspråk på kassan. Och skulle jag för denna min åtgärd blifva hårdt ansatt, t. ex. genom en anmärkning af konstitutionsutskottet, så skall jag skydda mig med Riksdagens skrifvelse 1893, ty jag har dock svårt att föreställa mig tänkbarheten af, att anslaget skulle böra minskas, då Riksdagen, sedan der talats om det ofta nämnda villkoret vid anslagets beviljande 1875, omedelbart derefter beslutit, att en utredning skulle ske, huruvida pensionerna kunde ökas *utan höjande* af statsbidraget. När Riksdagen beslutit en sådan utredning, tycker jag mig med säkerhet kunna draga den konklusionen, att Riksdagen icke satt i fråga, att anslaget skall indragas eller ens minskas.

Herr Danielson: Jag begärde ordet med anledning af herr von Friesens yttrande. Icke kan väl herr von Friesen resonnera bort, att han inom direktionen öfver folkskolelärnarnes pensionsinrättning med »tvekan» biträdde förslaget om pensionsbeloppets förhöjning. Men utaf denna tvekan, som herr von Friesen egde inom direktionen, kvarstår nu icke den minsta smula, som kan rubba hans beslut att antaga det kongl. förslaget.

Hvad sedan beträffar herr vice talmannens anmärkning mot mig, att den af mig ifrågasatta anmärkningen om indragningen af statsanslaget är utan fog, så vill jag säga, att jag tycker, att vice talmannens anmärkningar mot mig voro utan fog, och då får väl det ena qvitta med det andra.

Hvad beträffar statsrådets senaste yttrande, så kan jag icke finna annat än att det tillkommit statsrådet att lika väl framkomma med denna som med andra omständigheter. Detta kan icke resonneras bort, ty det är naturligt, att äfven denna omständighet bort omnämnas, då det ju är på den hela saken hvilat. Att det skulle blifva anmärkning i konstitutionsutskottet, tror jag statsrådet kan vara temligen tryggad för. Ty jag är öfvertygad om, att, om det kommer några anmärkningar, Riksdagen i sin

Angående förbättring i de nuvarande villkoren i folkskolelärnarnes enke- och pupillkassa.
(Forts.)

*Angående
förbättring
i de nuva-
rande vilko-
ren i folk-
skolelära-
rnes
enke- och
pupillkassa.
(Forts.)*

helhet icke kommer att gilla dessa anmärkningar. Det veta vi allt för väl.

Herr Hammarlund: Då här så mycket blifvit ordadt om det vilkor, som skulle vara fastställt för att enke- och pupillkassan skulle komma i åtnjutande af statsanslaget i sin helhet, så ber jag att få erinra derom, att det *nuvarande* statsanslaget, 163,500 kronor, utgår på grund af beslut vid 1885 års riksdag, och i detta beslut finnes ej ett enda ord nämndt om något vilkor.

Herr Pehrsson i Törneryd: Med anledning af herr Hammarlunds senaste yttrande ber jag få erinra derom, att de vilkor, som äro bestämda för utanordnandet af detta anslag, icke äro bestämda 1885, utan 1875, när anslaget höjdes med 54,000 kronor till 56,000 kronor — det utgick nemligen före 1875 med blott 2,000 kronor. 1885, då anslaget ytterligare höjdes, fäste Riksdagen vid detta anslag icke något nytt förbehåll, men lika litet borttogs det gamla som innebar, såsom redan nämnts, att anslaget skulle utgå till dess kassans inkomster af räntemedel och inbetalade pensionsavgifter skulle blifva tillräckliga att bestrida dess utgifter. Jag vill med andra ord hafva sagt, att de vilkor, som första gången bestämdes 1875, icke rubbades 1885, när anslaget till kassan höjdes.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, gaf herr talmannen, enligt de gjorda yrkandena, propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag å nämnda hemställan och bifall till Kongl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning. Herr talmannen förklarade sig anse den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad, men som votering begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en voteringsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad statsutskottet hemställt i förevarande utlåtande n:o 75, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å utskottets hemställan, bifallit Kongl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Efter röstsedlarnes uppräknande befans, att 78 ledamöter röstat ja, men 127 nej; och hade kammaren alltså, med afslag å utskottets hemställan, bifallit Kongl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

§ 3.

Herr talmannen tillkännagaf, under återopande af i sådant afseende mellan herrar talmän träffad öfverenskommelse, att gemensamma omröstningar öfver de voteringspropositioner, som redan blifvit eller derförinnan kunde varda af båda kamrarne godkända, komme att ega rum nästkommande onsdag den 8 dennes.

§ 4.

Härefter föredrogs lagutskottets utlåtande, n:o 41, i anledning af väckta motioner om ändring i 15 § i förordningen angående patent den 16 maj 1884.

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.

Punkten 1.

Bifölls.

Punkten 2.

I en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 121, hade herr *Lilliehöök*, med hvilken herr *Svensson* från Karlskrona instämt, föreslagit:

att Riksdagen för sin del måtte besluta, att § 15 af Kongl. Maj:ts nädiga förordning angående patent, gifven Stockholms slott den 16 maj 1884, måtte erhålla följande ändrade lydelse:

§ 15.

Patenthafvare åligger att inom sju år från det patentet beviljades — — — — — utsträcka nämnda tid till nio år, så ock — — — — — patentet förverkadt.

Under förevarande punkt hemstälde utskottet, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas.

Efter föredragning af punkten anförde:

Herr *Lilliehöök*: För att stämna kammaren i någon mån gynsammare mot denna motion, än utskottet varit, anhåller jag om några ögonblicks uppmärksamhet.

Jag skall då till en början be att få uppläsa § 15 i patentförordningen. Den har följande lydelse:

»Patenthafvare åligger att inom tre år från det patentet beviljades, hafva låtit bringa uppfinningen i något väsentligt omfång till utöfning inom riket; dock att patentmyndigheten må ega att vid patentets beviljande eller sedermera på derom gjord framställning, och i den mån uppfinningens beskaffenhet och omfång sådant föranleda, utsträcka nämnda tid till fyra år, så ock att i särskilda

*Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)*

undantagsfall föreskrifva andra åtgärder, genom hvilka patenthafvaren må anses hafva uppfyllt villkoret om utöfning af uppfinningen.»

Såsom herrarne behagade finna, afser min motion att åvägbringa en lindring i det s. k. utöfningstvånget, eller att få tiden, inom hvilken ett patent skall varda utöfvadt, utsträckt.

För uppfinnare i allmänhet, och särskildt för de obemedlade, är detta utöfningstvång synnerligen tryckande. En uppfinnare, i synnerhet om han är obemedlad, är mycket sällan i stånd att själf utöfva sin uppfinning, utan får taga sin tillflykt till kapitalisternas hjälp. Kapitalisterna äro emellertid i vårt land, åtminstone ännu, ganska litet benägna att understödja uppfinnareverksamheten, och det kan därför dröja mycket längre än 3 å 4 år, innan uppfinnaren kan anskaffa nödigt förlagskapital att utöfva sin uppfinning, i synnerhet om den är af omfattande beskaffenhet och kanske fordrar dyrbara anläggningar för att utexperimenteras. Ja, ofta kan det vara helt och hållet omöjligt för uppfinnaren att utöfva sin uppfinning, ty vid sådana uppfinningar, som afse förändringar och beröra stora ekonomiska intressen, såsom uppfinningar inom bergshandteringen, inom den kemisk-tekniska storindustrien, fartygs-konstruktionen, flottans och arméns utrustning och dylikt, blir en uppfinnare oftast i så hög grad beroende af andras goda vilja och tillmötesgående, att han derförutan ingenting kan uträtta för att få sin uppfinning utöfvad. I så fall går han miste om sitt patent och kommer i en osäker ställning gent emot inkräktarne, som i all beqvämighet kunna tillägna sig hans uppfinning, på grund deraf att den icke utöfvas.

Såsom belysande skall jag anhålla, att få anföra ett par exempel. Någon uppfinnar en metod att utdraga guld ur någon viss kopparmalm, d. v. s. uppfinningen går ut på, att genom bearbetning af kopparmalmen utdraga guldets. Han vänder sig då till ett grufbolag, som disponerar en grufva, der dylik malm finnes. Grufbolaget vägrar honom kanske all möjlighet att försöka sin uppfinning. Han har då ingen annan utväg än att låta sitt patent förfalla. En annan uppfinnar en mekanism, afsedd att anbringas på kanoner. Han vänder sig till en kanonfabrikant med anhållan att få sin uppfinning antagen och pröfvad, men kanonfabrikanten vägrar honom det. Hvad skall han då göra? Det finnes ingen utväg för honom, hans patent förfaller. En tredje gör en uppfinning angående uppvärmande af jernvägsvagnar eller vidtagande af någon förändring å lokomotiv. Han vänder sig då till en fabrikant af jernvägsvagnar eller lokomotiv. Det är möjligt, att denne vägrar mottaga hans uppfinning och försöka den. Han har då ingen annan utväg, än att antingen själf tillverka en jernvägsvagn eller lokomotiv i och för anbringandet af sin uppfinning eller också låta patentet förfalla.

Nu kan visserligen sägas, att patentmyndigheten på grund af lydelsen i § 15 eger rätt att lindra utöfningstvånget i säregna fall, men det kan väl icke heller förnekas, att uppfinnarne derigenom kunna blifva utsatta för ett godtycke, som sätter dem i en ganska svår ställning.

Utöfningstvånget är vidare principiellt orättvist, ty derigenom förhindras uppfinnare att efter eget godtfinnande förfoga öfver sin egendom, och de sättas i rättsligt hänseende i en långt ogynsamare ställning, än andra arbetare på det intellektuella området, såsom författare och konstnärer, hvilka hafva rätt att oinskränkt förfoga öfver produkterna af sitt andliga arbete under betydligt längre tid.

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

Om utöfningsfriheten utsträcktes, skulle vid sådana ofta mycket genomgripande uppfinningar, som afse förbättringar af redan patenterade uppfinningar, de stridiga lydelseerna af §§ 15 och 22 i patentförordningen blifva relativt ofarliga. Om en person uppfunnit en sådan inrättning, som skall anbringas å redan patenteradt föremål, så förbjödes han enligt § 22 att utan hufvudpatentegarens tillstånd anbringa denna sin uppfinning. Han blir således satt i den obehagliga belägenheten, att, om hufvudpatentegaren förvägrar honom denna rättighet, icke kunna utöfva sin uppfinning. Denna omständighet anser jag vara ett af de kraftigaste skäl, hvarför en ändring i § 15 bör ske, och det är icke utan förvåning, som jag sett, att utskottet vid detta skäl icke fäst något afseende.

Om t. ex. en person har uppfunnit en förbättring å separatoren och vänder sig till separatorbolaget med anhållan att få denna förbättring anbragt å dess artiklar, men bolaget icke finner med sin fördel förenligt att gå hans önskan till mötes, hvad blir då följden? Han kan icke utöfva sin uppfinning, med mindre han i strid med § 22 tillverkar en separator, eller också måste han låta sitt patent förfalla.

Utskottet har i sin motivering hänvisat till tre yttranden, nemligen från kongl. patentbyrån, tekniska högskolan och kongl. kommerskollegium, hvori nu föreliggande fråga afhandlas. Af dessa är det endast kongl. tekniska högskolan, som afstyrker all ändring i § 15; deremot hafva såväl patentbyrån som kommerskollegium tillstyrkt, att utöfningsfriheten måtte förlängas till 5 år. Det är icke utan förvåning, som jag finner, att utskottet icke tagit någon hänsyn till yttranden, som inkommit från håll, der man har att i dylika fall förvänta den allra största sakkunskapen.

Utskottet säger i sin motivering på sid. 8, att »frågan om inskränkning af det s. k. utöfningstvånget måste behandlas med största varsamhet, för att ej menliga följder för den inhemska industrien deraf må uppkomma». Det är tydligt, att när staten beviljar uppfinnare rättighet att förfoga öfver sin uppfinning under längre tid, har staten rättighet att fordra sådana garantier att de icke missbruka detta monopol. Men dessa garantier böra icke ställas så stränga, att de omöjliggöra eller hämma denna uppfinnareverksamhet, ty då förfela de sitt mål. Industrien är så beroende af uppfinnareverksamheten, att de flesta industriella anläggningar och näringar äro grundade på uppfinningar. Jag vill endast nämna några få, hela textilindustrien, pappersindustrien, mejerirörelsen, bergshandteringen, jordbruksnäringen, transportväsendet till lands och sjös. Med ett ord, största delen af våra industriella verk äro grundade på uppfinningar, och dessa ingripa kraftigt i

Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)

hela vår industriella utveckling. Jag kan därför icke se annat, än att man gör klokast i att uppmuntra och stödja denna verksamhet.

Utskottet säger vidare: »Med undantag för Nordamerikas förenta stater och några andra transatlantiska länder har man ock i utlandet allestädes sökt genom särskilda bestämmelser vinna någon garanti för de patenterade uppfinningarnas tillgodogörande i den inhemska industrien.»

Ja, detta är alldeles sant. Med undantag af Amerikas förenta stater är utöfningstvånget infördt i alla civiliserade länders patent-lagar. Men jag vill påpeka, att detta undantag är ganska betydelsefullt, ty antalet patent, som uttagits i Amerika under år 1893, utgör 37 procent af alla patent, som uttagits i hela världen, och i den amerikanska lagen finnes icke något utöfningstvång. Der finnes heller inga årsafgifter, med ett ord, der är allt gjordt för att underlätta uppfinnarne i deras tränga och svåra arbete. Och man har der sett, hvilka stora fördelar industrien har af denna verksamhet. Jag tror därför, att detta undantag borde blifva regel äfven i vårt land.

Men motionärerna hafva icke gått så långt. De hafva endast begärt lindring i utöfningstvånget.

Vidare heter det i betänkandet: »I öfrigt synes det utskottet uppenbart, att, såsom motionärerna förmena, utöfningstvångets syftemål, eller de patenterade uppfinningarnas tillgodogörande i den inhemska industrien, icke uppnås genom det nu stadgade utöfningstvånget, hvarom dock någon tillförlitlig utredning ej för närvarande torde kunna vinnas, detta förhållande icke bör föranleda ett bifall till motionärernas framställning.

Jag skall be att få nämna, att motionärerna hafva, såsom det finnes anfördt på sid. 2, sagt, »att af det anförda framginge, att utöfningstvånget borde helt och hållet afskaffas, men då ingen utsigt till dess fullständiga borttagande torde för närvarande förefinnas, borde i stället ifrågavarande paragraf ändras derhän, att tiden, inom hvilken en uppfinnare vore skyldig att utöfva en uppfinning, betydligt förlängdes.»

Sålunda hafva motionärerna klart och tydligt framhållit, att utöfningstvånget icke motsvarat sitt ändamål, och att det borde helt och hållet tagas bort, men då ingen utsigt funnes till, att Riksdagen skulle ingå på ett sådant förslag, har man inskränkt sig till att begära en utsträckning af utöfningstiden.

Herr greve och talman! Då den motion, som jag här framlagt, afser att undanrödja ett orättvist och obilligt stadgande i nu gällande patentlag, hvilket stadgande verkar tryckande och hämmande på den för vårt land så viktiga uppfinnareverksamheten, vågar jag hoppas, att kammaren skall bifalla motionen, och jag tillåter mig därför äfven yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till min föreliggande motion.

Herr Walter: Då jag i likhet med den föregående talaren anser, att vår nuvarande patentlagstiftning i viss mån lägger hinder i vägen för en uppfinnare att kunna tillgodogöra sig sin uppfinning,

ber jag att få säga några ord i saken. I likhet med motionären anser jag, att kapitalisterna här i landet äro i allmänhet obenägna att understödja uppfinnare. Det är därför ofantligt svårt för en uppfinnare att kunna tillgodogöra sig sin uppfinning. Läger man så dertill, att 15 § af patentförordningen föreskrifver en viss tid, inom hvilken uppfinningen skall hafva bringats till utöfning inom riket, så kan man lätt inse, hvilka svårigheter en uppfinnare har att kämpa med. Om man nu genom en utsträckning af denna tidsperiod kunde i någon mån borttaga dessa svårigheter, så kan jag icke förstå, att någon skulle hafva anledning att motsätta sig det. Så väl patentbyrån som kommerskollegium tyckas hafva varit ense om, att en utsträckning af den tid, inom hvilken uppfinningen skall bringas till utförande, bör ske. Man må icke heller glömma, att man har hufvudsakligen uppfinnare att tacka för de stora framsteg, som under senare tiden skett på nästan alla områden. Jag tycker därför, att det endast vore rätt och billigt, att man sökte i någon mån underlätta uppfinnarnes möda och sträfvan, så att de kunde få mera tillfälle att draga fördel af sitt arbete.

Jag ber därför att få instämma med den förste talaren i hans yrkande om bifall till motionen.

Herr Svensson från Karlskrona: Då jag instämt i den af herr Lilliehöök väckta, nu föreliggande motionen, och då jag anser, att de skäl, som af honom blifvit anförda dels i motionen och dels nu här i kammaren tydligen visa, att nu föreskrifna utöfningstrång verkar tryckande på uppfinnareverksamheten i vårt land, ber jag att få instämma i motionärens yrkande.

Visserligen är denna motion redan fallen i Första Kammaren, men jag tror, att ett uttalande i denna kammare till förmån för motionen skulle hafva den goda verkan, att motionen kunde återkomma ett annat år, och att man då skulle nå det åsyftade målet. Jag yrkar därför, såsom sagdt, afslag å utskottets hemställan och bifall till herr Lilliehööks motion.

Herr Petersson i Brystorp: Jag tror för min del, att man måste gå ganska varsamt till väga med att utsträcka den nu bestämda tiden, inom hvilken en patenterad uppfinning skall bringas till utöfning. Jag skall be att i detta hänseende få återgifva några ord af hvad utskottet anført. Utskottet säger: »Under det att vidare i patentlagstiftningen, så vidt möjligt, borde förebyggas, att här i landet åt utlänning beviljad patent så missbrukades, att den inhemska industrien inom de områden, som af patentet berördes, förlamades, eller att, der patentet gäfve anledning till en ny industri, dennas uppspirande på inhemska mark försvärades eller oskäligen fördröjdes, så skulle den af uppfinnareföreningen föreslagna lagändring tvärtom befrämja möjligheten för utlänning att, till men för vår industri, här försälja i utlandet förfärdigade, men af honom här patenterade eller efter här patenteradt tillverkningsätt åstadkomna varor.»

Det är af denna orsak och då i andra länder gäller en kortare

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)

tidsperiod för uppfinnings utöfvande än hos oss, samt då Kongl. Maj:t så nyligen som år 1893 afslagit en liknande framställning, som den motionären här gjort, som det icke synes mig lämpligt att för närvarande vidtaga någon ändring i patentförordningen.

Jag ber sålunda att på grund häraf få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nylander: Det synes mig vara af särdeles stor betydelse för uppfinnareverksamheten i vårt land, att tiden för utöfvningen af en patenterad uppfinning eller det så kallade utöfnings-tvånget något utsträcker. Af de vederbörande myndigheter, som yttrat sig angående denna sak, hafva såväl patentbyrån, som kommerskollegium uttalat sig för, att ifrågavarande tid borde utsträckas till åtminstone 5 år. Det kan understundom möta ganska stora svårigheter för en uppfinnare, i synnerhet om han befinner sig i en mindre god ekonomisk ställning, att kunna inom den nu begränsade tidrymden af 3 år få sin uppfinning i något väsentligt omfång utöfvad. Han skall under denna tid dels söka intressera allmänheten för sin uppfinning dels anskaffa nödigt kapital dels ock möjligen uppföra en fabrik, der uppfinningen skall utöfvas m. m. Allt detta kan ju möta mycket stora svårigheter, men om icke uppfinnaren fått allt i gång inom den nu bestämda tiden, så förlorar han ju sin patenträtt. För min del kan jag icke förstå, hvarför ett sådant medgifvande, som motionären åsyftar, skulle möta så stort motstånd. Genom att bifalla motionen löper man ju icke någon som helst risk. Man bör ju för öfrigt göra allt för att upphjelpa och understödja utvecklingen af det industriella lifvet i vårt land; och då den nu föreslagna åtgärden synes mig i någon mån dertill kunna bidraga, ber jag att få yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till herr Lilliehööks motion.

Herr von Krusenstjerna: Uppfinnarnes intressen hafva visserligen blifvit varmt försvarade af de föregående talarne här i afton. Men det synes mig, att man icke bör se saken ensamt ur uppfinnarnes synpunkt utan äfven ur industriens. Såsom motionären själf erinrat, är ändamålet med det föreskrifna utöfnings-tvånget, att den patenterade uppfinningen skall tillgodogöras inom den inhemska industrien. Jag anser då, att man, såsom utskottet säger, bör gå till väga med stor varsamhet i fråga om ändring af nu gällande bestämmelse i detta afseende, ty annars kunde den inhemska industrien komma att lida skada. I alla kontinental patentlagar i Europa är en bestämmelse om utöfningsstväng intagen, och den tidsfrist, inom hvilken en uppfinnare skall hafva bringat sin uppfinning till utöfvning, är i dessa lagar icke längre utan antingen lika lång eller ofta kortare i andra länder än i Sverige. Sålunda står en uppfinnare, som i Sverige erhållit patent, ingalunda i en sämre ställning än en utländsk uppfinnare utan snarare i en bättre.

Man må vidare besinna, att patentinstitutionen är till hela sitt väsen internationel. Alla uppfinningar, som äro af något värde, patenteras ej blott i uppfinnarens hemland, utan i flertalet andra

länder — för sådant ändamål äro ju särskilda patentbyråer inrättade. Vid sådant förhållande anser jag, att om man nu vidtager den af motionären föreslagna åtgärd att utsträcka den bestämda tiden, 3 år, inom hvilken en uppfinning skall vara bringad till utöfning, till 7 år, så åstadkommer man derigenom, att den utländske patentinnehafvaren får en, enligt mitt förmenande, alldeles obefogad förmån gent emot den svenske patentinnehafvaren. Utländingen slipper nemligen då ifrån att under dessa sju år utöfva uppfinningen här i Sverige, under det att motsvarande förmån icke är beredd en svensk man, som fått patent i utlandet på sin uppfinning. Det synes mig därför att, om man vill åstadkomma något till förmån för uppfinnarne i nu förevarande hänseende, så bör det ske endast under förutsättning af reciprocitet, så att man medgifver utländing ifrågasvarande förmån endast under vilkor att svenska uppfinnare erhålla motsvarande förmån i utlandet. Härom föreligger dock icke nu något förslag.

Visserligen hafva såsom motionären erinrat, två af de tre myndigheter, hvilkas yttranden lagutskottet åberopat, uttalat sig för att någon utsträckning af utöfningstvänet borde ske — dock åtminstone en af dessa myndigheter, nemligen kommerskollegium, med ganska mycken tvekan — men å andra sidan har Kongl. Maj:t, efter tagen hänsyn till myndigheternas i fråga utlåtanden, så nyligen som för två år sedan, haft denna fråga till behandling och då beslutat, att den i förevarande hänseende gjorda framställningen icke skulle till någon åtgärd föranleda. På grund deraf har det synts lagutskottet och synes äfven mig, att man nu saknar tillräckliga skäl att tillstyrka någon åtgärd i anledning af de väckta motionerna. Denna lagutskottets uppfattning har redan blifvit godkänd af Första Kammaren, och jag hemställer, att äfven Andra Kammaren måtte bifalla utskottets förslag.

Herr *Göthberg* instämde häruti.

Herr *Fredholm* från Stockholm: Såsom skäl, hvarför man icke skulle utsträcka den tid, inom hvilken en uppfinning enligt nu gällande patentlag skall inom riket utöfvas, anförde den siste talaren, att en sådan utsträckning af tiden skulle kunna medföra fara för den inhemska industrien. Han grundade denna sin uppfattning på de skäl, som voro bestämmande för 1878 års patentkomité. Denna patentkomité anförde nemligen som hufvudskäl, att stadgandet om skyldighet för uppfinnare att sätta sin uppfinning i utöfning skulle utgöra en garanti för, att uppfinningen komme till en för samhället nyttig utöfning; och för detta skäls giltighet hemtade komitén stöd ur tre uppgifna anledningar. Detta komiténs betraktelsesätt har likväl sedan år 1878 blifvit så många gånger fullständigt vederlagdt, att det förvånar mig, att lagutskottet ansett sig kunna börja sitt betänkande med åberopande af patentkomitén som auktoritet.

Komitén anförde, såsom nämnts, tre skäl för behöfligheten af detta stadgande. Det första är att, om man icke hade utöfningsväng, skulle man, säger patentkomitén, vidmagthålla ofruktbara

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

*Om ändring
af § 15 i
gällande
förförändring
angående
patent.
(Forts.)*

och opraktiska idéer. Dervid frågar jag: hvad skulle det vara förenadt med för fara, om opraktiska idéer hölles vid magt, hvilket skulle blifva följdén, om man toge bort utöfningstvånget, emedan patentet då egde giltighet under 15 år, under hvilken tid den opraktiska idéén skulle hafva patentskydd. Hvad skulle detta medföra för skada för samhället? Icke lärer väl någon enda menniska blifva lidande af, att opraktiska och ofruktbara idéer hållas vid magt, då det icke torde falla någon in att vilja begagna dem. Värre gestaltar saken sig, om det är en fördelaktig uppfinning, som skulle blifva liggande obegagnad; och beträffande dessa fördelaktiga uppfinningar säger komitén, såsom ett andra skäl, att samhället icke lärer böra tåla, att sådana blifva liggande obegagnade eller blifva på ett inskränkt sätt bringade i utöfning. Hvad nu det första fallet beträffar, torde hvar och en kunna förstå, att en person, som gör en uppfinning, icke gör den och tager patent derpå för blotta nöjet att få patent. Naturligtvis gör han uppfinningen och tager patent på den för att uppfinningen skall blifva begagnad, så att han derigenom skall erhålla ersättning för sitt arbete och sina kostnader. Man behöfver således icke befara motsatsen; det ligger nemligen i sjelfva sakens natur, att en uppfinnare, som tager patent på sin uppfinning, skall vara angelägen om att få den begagnad. Deremot kan det visserligen hända eller låta tänka sig sådana fall, der en fabriksidkare, som gjort en uppfinning, hvilken kan medföra stor nytta och fördel för hans tillverkning, behåller uppfinningen för egen räkning och icke lemnar den till någon annan för utöfning. Det är detta, som komitén afsett, då den säger, att man bör undvika, att uppfinningar på alltför inskränkt sätt blifva bragta i utöfning; det vill säga man skall undvika, att de blifva monopoliserade. En uppfinning kan dock af en fabrikssegare monopoliseras icke blott på detta sätt, utan det kan också ske på det sättet, att en fabriksidkare köper den af en annan man gjorda uppfinningen, icke i afsigt att begagna den, utan för att förhindra andra från att begagna uppfinningen. Men stadgandet om utöfningstvång hindrar hvarken det ena eller det andra sättet att monopolisera en uppfinning. Det målet vinner man icke genom utöfningstvånget, ty om fabriksidkaren blott någon gång använder uppfinningen, så är den bragt i utöfning, och det är för honom icke förenadt med så särdeles svårighet att bringa den i så stor utöfning som lagen föreskrifver; och då har han monopol för egen räkning. Det kan ju gestalta sig något värre med patentkomiténs tredje skäl, om det är en utländing, som här i landet fått patent; ty då skulle han kunna utöfva uppfinningen i utlandet och undvika att göra den till godo här inom landet. Detta har man sökt förebygga genom stadgandet att utöfningen skall ske inom riket. Men dermed har man icke förebyggt faran af att uppfinningen äfven då kan monopoliseras, fastän den blir det inom riket. Det må medgifvas, att det kan ligga en viss fara i en uppfinnings monopolisering. Men den fara, som ligger i monopol, och som man icke kan förebygga genom utöfningstvång, förebygger man på ett mycket bättre sätt, genom att likasom i andra länder är vedertaget i lagen föreskrifva, hvad

man kallar licens, eller en viss skyldighet för uppfinnaren att låta en annan komma i åtnjutande af uppfinningen och att på vissa villkor tillgodogöra sig denna för sin del.

De få fall, då det möjligen skulle kunna medföra någon skada för samhället, att utöfningstvånget icke existerar, uppvägas emellertid i en ofantligt mycket större grad af, att utöfningstvånget nu lägger ett så stort tryck, ett så stort band på alla dem, som förvärfva patent. Olägenheterna af stadgandet äro därför ofantligt mycket större än de möjliga fördelarne. Och den möjliga faran af att en fördelaktig uppfinning icke kommer till utförande är i sjelfva verket mycket ringa. Ty Kongl. Maj:t har ju rättighet, enligt § 17 patentlagen, att, för sådana fall, då uppfinningar visa sig ega mycket stort intresse för det allmänna, expropriera dem och låta dem komma samhället till godo. Genom att taga bort utöfningstvånget behöfver man således icke riskera, att några så synnerligen stora faror för samhället skola uppstå.

Den siste talaren nämnde såsom motiv, hvarför man borde bibehålla utöfningstvånget, att detta förefinnes i alla kontinentala länders lagstiftning. Ja, detta är alldeles riktigt, ty England är icke något kontinentalt land, men der förekommer utöfningstvånget icke, och icke heller förekommer det i Nordamerikas förenta stater.

Det står i utskottets betänkande, att svenska uppfinnare skulle i nu omnämnda hänseende intaga en gynsam ställning i jemförelse med uppfinnare i de flesta andra länder, och detta var också den siste talarens mening. Det påståendet får man dock endast med stor försigtighet antaga. Håller man sig endast och allenast till den tid, som i de särskilda ländernas lagar är föreskrifven för att utöfningen skall hafva egt rum, så kan det hafva sitt berättigande. Men detta är blott en sida af saken. För att veta, huruvida uppfinnaren i detta hänseende står i gynsamare ställning här i landet än i utlandet, torde det också vara nödvändigt att taga i betraktande de öfriga villkor, som äro förknippade med uppfinningars utöfning. Om man det gör, skall man finna att uppfinnare visserligen icke stå i någon så synnerligen gynsam ställning här i landet i förhållande till hvad de göra i utlandet.

Den förste talaren har redan förut framhållit, att i Amerika förefinnes icke något utöfningstvång och icke heller i England. Ut i Tyskland, hvarest, som herrarne torde veta, finnas mycket stränga villkor med afseende på erhållandet och vidmagthållandet af patent, finnes endast föreskrifvet, att uppfinningen skall vara utöfvad på tillfredsställande sätt; och hvad man uti Tyskland menar med tillfredsställande sätt, det är, att patentinnehafvare skall styrka, att han gjort hvad han kunnat för att möjliggöra en utöfning. Hvad Norge beträffar, anses uppfinningen vara utöfvad, om man der håller uppfinningen till salu. Ut i Schweiz erkänner man, att uppfinningen är utöfvad, äfven om detta skett endast i utlandet, men, så är också en schweizisk medborgare berättigad att erhålla licens. I Belgien inträder utöfningstvånget först ett år efter det utöfning egt rum i annat land.

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)

Tager man alla dessa omständigheter i betraktande, skall man finna utöfningstvånget i andra länder vara i viss mån mycket mildare, än hvad det är här. Ty här är föreskrifvet utöfning i väsentligt omfång. Ja, då denna lag skrefs, gick man så långt, att kommerskollegium till och med ansåg, det uppfinningen inom föreskrifven tid skulle göras till föremål för full och yrkesmessig utöfning. För öfrigt är med underlåtenhet att bringa uppfinningen till utöfning förknippad den stora risken, att uppfinnaren förlorar sitt patent. Den förste talaren påvisade en hel mängd fall, då på det sättet uppfinnaren går förlustig sitt patent och derigenom förlorar allt hopp om ersättning för sitt arbete.

Jag ber att i detta sammanhang få nämna, att denna fråga redan vid den första patentkongressen i Wien, år 1873, och sedan vid alla följande patentkongresser varit under debatt; och man har ansett, att utöfningstvånget hvarken uppfyller det med detsamma afsedda ändamålet eller är till gagn och nytta för någon. Den finska komité, som varit tillsatt för att ordna patentlagen för Finland, har också framhållit de med utöfningstvånget förenade olägenheterna; och likaså har skett i den norska komité. För öfrigt bör man väl kunna förstå, att när det utan ringaste fara låter sig göra, att i ett sådant uppfinningarnes land som Förenta staterna hafva en patentlag utan något utöfningstvång, så bör det äfven kunna låta sig göra i andra länder.

Nu har motionären sökt att afhjelpa de med utöfningstvånget förknippade olägenheterna på det sätt, att han föreslagit, att tiden för utöfningen skulle utsträckas till 7 år. Uppfinnareföreningen har till och med anhållit om en tid af 10 år. Det kan ju för dem, som icke satt sig in i denna fråga, synas något betänkligt, att i ett tag utsträcka tiden från 3 år, såsom det nu är, till 7 år. Dervid bör dock icke förbises, att utskottet sjelft säger, att patentinnehafvare här i landet i allmänhet kunna påräkna en tid af 4 år för att bringa uppfinningen till utöfning. Det förhåller sig nemligen så, att patentbyrån har rättighet att utsträcka den stadgade tiden af 3 år till 4 år; och utskottet säger, att så i allmänhet sker. Är förhållandet redan nu sådant, att tiden i allmänhet räknas till 4 år, så kan det ju icke vara förenadt med synnerligt stor risk att utsträcka denna tid med ännu ett år.

Jag hade också för min del varit betänkt på att yrka bifall till herr Stridsbergs motion, som har en tidsbegränsning af just fem år, isynnerhet som denna tid blifvit tillstyrkt såväl af patentbyrån, som af kommerskollegium; men vid föredragningen af herr Stridsbergs motion var jag icke nog uppmärksam, hvarför motionen kom att halka mig förbi, utan att jag hann framställa något yrkande. Emellertid är risken af att ett sådant yrkande ej blifvit framställt icke så synnerligen stor, då Första Kammaren redan har godkänt utskottets hemställan, hvarigenom frågan för denna riksdag måste anses vara förfallen. Jag har dock velat yttra mig i frågan, i den förhoppning att den må återkomma vid en annan riksdag och att den då kan leda till något bättre resultat.

Slutligen vill jag framhålla, att vid lagstiftning i sådana frågor som denna, der man, såsom utskottet påpekat, icke kan bygga på någon tillförlitlig kännedom om förhållandena eller på någon statistisk utredning, har man icke att slå in på någon annan väg än att, der några svåra olägenheter af ett redan befintligt lagstadgande visa sig, söka att lindra lagtvånget. Skulle sedermera erfarenheten ådagalägga, att man misstagit sig, eller att man i detta fall utsträckt tiden alltför långt, hvilka hinder ligga då i vägen för att gå tillbaka till förutvarande stadgande och återigen inskränka tiden? Man bör väl icke vara så ytterst noga med lagar af sådan politiskt ekonomisk natur som denna, att man icke kan vidtaga en ändring, der behof af en sådan föreligger, eller ånyo ändra lagen, om det visar sig, att man misstagit sig med afseende på sättet för olägenhetens afhjelpande.

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

Herr Kardell: Herr talman! Jag skall blott be att få yttra några få ord i denna fråga för att klargöra min ställning till densamma. Jag uttalade i likhet med de herrar utskottsledamöter från Första Kammaren, som reserverat sig till förmån för herr Stridsbergs ifrågavarande motion, inom utskottet mina sympatier för motionen. Det är gifvet, att i vårt land med dess ringa tillgång på kapital utöfningstvånget, sådant det för närvarande är beskaffadt, är ganska tryckande. Genom samtal med på detta område kompetenta personer har jag emellertid inhemtat, att med ett bifall till herr Stridsbergs motion skulle föga vara vunnet. Det vore allenast en förlängning af rasten med ett år. Då vore det naturligtvis bättre att eventuellt bifalla herr Lilliehööks motion, der en förlängning till sju år föreslås; men äfven detta vore antagligen enbart i och för sig förenadt med vådor. Det är att märka, att patentbyrån, som naturligtvis är gynsamt stämd mot uppfinnarne, aldrig varit med om att enbart bifalla en sådan eftergift med afseende å utöfningstvånget, utan uttalat sig för samtidigt införande af s. k. licenstvång. I annat fall kunna verkligen vådor uppstå. Jag vill endast framdraga ett exempel, som anfördes inom lagutskottet. Antag, att en förlängning af den ifrågavarande tiden medgifves till sju år. Om nu t. ex. en uppfinning göres i Tyskland inom trämasseindustrien, hvilken uppfinning är af epokgörande betydelse, så söker den tyske uppfinnaren här i Sverige patent på denna sin uppfinning. Han kan då underlåta att bringa den till utöfning i Sverige under hela 7 år, men använder den i sitt eget land. Följden häraf skulle kunna blifva den, att den svenska trämasseindustrien riskerade att duka under. Ett korrektiv häremot skulle naturligtvis vara införandet af licenstvång, hvarmed som bekant menas rätten för annan person att, om icke uppfinnaren själf inom viss tid begagnar sin uppfinning, få öfvertaga densamma mot skäligt pris. Dyligt licenstvång är i förening med utöfningstvång infördt i Tyskland och andra länder. Äfven i England har licenstvånget blifvit infördt, det förefaller mig, som om det icke skulle vara ur vägen att få ett sådant infördt äfven hos oss. Jag skulle för min del icke alls ha något emot, att utöfningstvånget i sin helhet bort-

*Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)*

toges här i Sverige, nemligen om licenstvänet komme i stället. Funnes endast licenstväng, vore ingen fara för, att uppfinnaren icke skulle få betaldt för sin uppfinning, om den vore något värd. Han skulle nemligen alltid, om han icke sjelf utöfvade den, få eu skäligen betalning för densamma, äfven om han måste afstå den till andra. Å andra sidan vore äfven det allmännas intresse att få tillgodonjuta en god och användbar uppfinning härigenom tillgodosedt. Då emellertid motionären icke begärt något sådant arrangement, utan inskränkt sig till att begära lindring i afseende å utöfningstvänet och då detta af patentbyrån, som dock har auktoritet på detta område, såsom redan visadt är, anses vara förenadt med vädor, anhåller jag om bifall till utskottets hemställan.

Herr Wavrinsky: Jag kan visserligen icke tillägga något egentligen nytt till hvad motionären och herr Fredholm sagt i frågan, men det var en punkt i motionärens anförande, som jag anser kräva något mera uppmärksamhet än som egnades hans yttrande. Han erinrade om, att det är de obemedlade uppfinnarne, som ha de största olägenheterna af detta utöfningstväng, så inskränkt som tiden i fråga nu är, och det är alldeles riktigt. Ingen, som icke sjelf har försökt hvad det vill säga att, då man är obemedlad, skaffa sig gynnare för att bringa en uppfinning till utöfning eller förhjelpa andra dertill, kan göra sig någon föreställning om, huru stora svårigheter äro förenade med att i vårt land engagera kapital för detta ändamål. Jag har någon erfarenhet derom, och det är på grund häraf som jag lifligt instämmer i motionärens yrkande.

Af utskottets föreliggande betänkande finner man, att utlåtanden från fyra fackföreningar eller myndigheter här refereras. Å ena sidan är det svenska uppfinnareföreningen, en förening som naturligtvis visar stort intresse för saken och, såsom man ju kunde vänta sig, vill drifva sina anspråk så långt som möjligt. Mot denna förening står tekniska högskolan, som är så ogynnsamt stämd som möjligt mot förslaget. Ehuru jag icke känner de motiv, som innerst ligga till grund härför, föreställer jag mig, att det för denna institution synes mindre fördelaktigt, att någon ändring i detta hänseende vidtages, emedan skolans elever vanligen med rika kunskaper gå ut i verlden, hafva goda relationer och på grund deraf lätt förvärfva sig gynnare och nå en ställning i samhället, hvilken gör det lättare för dem att realisera sina uppfinningar och sina förslag. Deremot ställer det sig ofantligt mycket ogynnsammare för de uppfinnare, som icke hafva dessa förkunskaper, som intaga en mycket obemärkt ställning i samhället och därför hafva ofantligt svårare att vinna förtroende för sin sak och understöd för densamma. Både kommerskollegium och patentbyrån hafva också, ehuru visserligen med några resonnement, som i viss mån inrymma betänkligheter mot för lång utsträckning, visat tillmötesgående mot ett sådant yrkande, som motionären här framställt. Då det i öfrigt är påvisadt, att detta utöfningstväng, som skulle gagna industrien, för närvarande icke fyller sitt ändamål, synes det mig, som om någon väsentlig invändning mot den ifrågasatta förändringen knap-

past kunde göras, och denna min uppfattning vinner ökadt stöd af den förklaring, som här nyss lemnats af ingenjör Fredholm, och af hvad utskottet rörande denna fråga yttrar på sid. 9 i betänkan- det. Utskottet anser det vara uppenbart, att, om »de patenterade uppfinningarnas tillgodogörande i den inhemska industrien icke uppnås genom det nu stadgade utöfningsstvänet, hvarom dock någon tillförlitlig utredning ej för närvarande torde kunna vinnas, detta förhållande icke bör föranleda ett bifall till motionärernas framställning, utan torde väl», säger utskottet, »för sådant fall böra tagas i öfvervägande, huruvida antingen utöfningsstvänet bör, så- som gagnlöst, alldeles upphävas» — och jag tror att härför finnes ganska starka skäl — »eller ock hithörande bestämmelser må kunna så ändras, att det äsyftade målet må med minsta möjliga olägenhet för patenthafvarne kunna i vidsträcktare omfattning vinnas.» Och det är väl detta som motionären med sin motion afser.

Jag skulle hafva ytterligare några ord att säga i fråga om den senaste talarens från lagutskottet yttrande om licens med hänsyn till patent, men då jag såg, att ingenjör Fredholm vid detta ut- talande begärde ordet, skall jag afstå från att uttala mig derom och slutar, herr talman, med att yrka bifall till motionärens fram- ställning.

Herr Fredholm från Stockholm: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att bemöta en invändning, som gjordes af en utaf lagutskottets ledamöter, hvilken framhöll faran af att taga bort utöfningsstvänet, emedan detta skulle vara att monopolisera uppfinningen för utländingen. Han framhöll här ett särskildt exempel, huruledes, om det i Tyskland gjordes en epokgörande uppfinning inom tröpappersfabrikationen, det blefve möjligt för denne uppfinnare att sätta den svenska tröpappersfabrikationen ur stånd att tillgodogöra sig en sådan uppfinning. Detta är i sjelfva verket en mycket inbillad fara; ty om det vore en verklig fara, skulle icke Nordamerikas förenta stater, hvarest flera patent blifvit ut- tagna än i något annat land, kunnat under lång tid i sitt mycket utvecklade patentväsen undvara ett stadgande om utöfningsstväng. Det förhåller sig nemligen i denna sak så, att, om någon gör en epokgörande uppfinning, kan man vara förvissad, att densamma skall i sitt följe draga med sig hundratals uppfinningar, den ena efter den andra, som alla söka lösa problemet på olika sätt. Enligt hvad den amerikanska patentstatistiken utvisar, hafva hundra, ja, tusen patent uttagits i fråga om en och samma sak. Så t. ex. har i detta land i fråga om slättermaskiner uttagits omkring 5,000 patent, på tröskverk mer än 3,000, på vagnskopplingar för jern- vägvagnar mer än 1,000 patent, och på glödlampor, telefoner m. m. hundratals patent. Man behöfver således icke vara rädd för, att det gifves endast en väg till målet, ty i samma ögonblick en är funnen, egna sig hundratals uppfinnare åt arbeten i samma rigtning, och om man således stänger en väg, äro många andra öppna eller blifva öppnade.

Om ändring af § 15 i gällande förordning angående patent.
(Forts.)

Om ändring
af § 15 i
gällande
förordning
angående
patent.
(Forts.)

Öfverläggningen förklarades härmed slutad. I enlighet med de olika yrkandena gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och bifall i stället till den ifrågavarande motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Herr Lilliehöök begärde emellertid votering, hvilken ock företogs enligt följande nu uppsatta och af kammaren godkända voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad lagutskottet hemställt under punkt 2 af förevarande utlåtande n:o 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, kar kammaren med afslag å utskottets hemställan bifallit herr Lilliehööks i ämnet väckta motion.

Omröstningen utföll med 115 ja mot 55 nej; varande alltså utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 5.

I ordningen förekom dernäst Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 23, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om visst tillägg till § 30 i ordningsstadgan, § 50 i byggnadsstadgan och § 20 i brandstadgan för rikets städer samt § 26 i helsovårdsstadgan för riket.

Uti en till utskottets behandling hänvisad motion, n:o 169, hade herr A. V. Ljungman föreslagit, »det Andra Kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Konungen må anhålla om sådant tillägg till § 30 i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868, § 50 i byggnadsstadgan och § 20 i brandstadgan för rikets städer den 8 maj 1874 samt § 26 i helsovårdsstadgan för riket den 25 september 1874, att dessa lagbuds tillämpning må, på grund af invånarnes anhållan, förordnas skola ega rum å fiskeläge, hamnplats eller stationssamhälle, äfven om befolkningen icke redan, i följd af platsens täta bebyggande, kan sägas vara sammanträngd».

Utskottet hemställde emellertid, att motionen icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda.

Efter uppläsande af denna utskottets hemställan anförde:

Herr Ljungman: Beträffande denna motion skall jag be att få yttra några ord.

Såsom bekant är, finnes ett antal till området smärre samhällen i vårt land, vanligen tätt bebyggda, der *ordningsstadgan för rikets*

städer tillämpas. Man vinner härigenom, att man får ett slags *komunal styrelse*, som tillvaratager vissa af samhällets angelägenheter, såsom t. ex. anläggande och underhåll af gator och allmänna platser, upplysning och renhållning af gator och allmänna platser och vidare, der hamn finnes, hamnväsendet. Denna styrelse, å ett sådant samhälle vanligen benämnd municipalstyrelse, drager försorg om tillämpningen af byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt helsovårdstadgans för riket bestämmelser för stad, i i den mån sådant blir för samhället behöfligt. Emellertid ligger i sakens natur att så som de ifrågavarande bestämmelserna äro affattade, nemligen att Konungens befallningshafvande skall ådöma sådant samhälle stadgarnas införande, komma införandet och tillämpningen af dem någon gång *för sent*. Jag hade därför tänkt, att man dels skulle kunna förmildra fordringarne för tillämpningen vid affattandet af ifrågavarande paragrafer och dels borde inskjuta *befolkningens egen anhållan* såsom skäl för stadgarnes införande. Hvad angår sättet för framställande af en sådan anhållan, kan jag icke se annat, än att den skulle ske sålunda, att kommunalstämman ordförade sammankallade befolkningen i det blifvande samhället och att den finge rösta om saken efter de bestämmelser, som gälla för den kommunala rösträtten i allmänhet. Några detaljer i detta hänseende har jag icke anfört i min motion. Det sätt, hvarpå man kunde lösa de svårigheter, som uppkomma derigenom, att dessa stadgar ofta blifva *för sent* tillämpade, äro tvenne. Det ena sättet vore att få ett tillägg till förordningen om kommunalstyrelse på landet rörande dylika samhällens rättsliga konstituerande. Det andra sättet vore att få någon ändring uti ifrågavarande paragrafer.

Då jag vid början af denna riksdag icke hade tillfälle att skriva någon motion i ämnet, och det sedermera ju icke kunde komma i fråga att väcka en motion, som gälde tillägg till komunalagarne, så hade jag icke någon annan utväg än att affatta motionen så, att den blefve hänvisad till tillfälligt utskott, för att på detta sätt förbereda ärendet till en kommande riksdag. Saken är nemligen af stor vigt för alla dessa samhällen, som utveckla sig till att blifva köpingar och egna komuner. En annan vinst med att framställa en sådan motion är, att åtskilliga inkonseqvenser vid tillämpningen af den befintliga lagstiftningen vanligen något afhjelpas, derigenom att man fäst uppmärksamheten derpå i Riksdagen.

Jag kan framdraga ett par exempel från mitt eget län, som visa, huru inkonseqvent man kan vara i afseende på tillämpningen. Min sidokamrats här, herr Lind, farfar väckte 1840 en motion derom, att ett större fiskeläge, beläget inom hans valkrets, och som heter Grebbestad, skulle blifva köping, och denna motion var utan tvifvel mycket berättigad. Emellertid hafva sedan dess förlupit 55 år, utan att man der fått ordningsstadgan för rikets städer tillämpad, och detta trots befolkningen sjelf anhållit derom.

Ett annat exempel kan anföras från trakten af Göteborg. Der finnes strax norr om staden ett samhälle, Lindholmen, som är tatt befolkadt af fabriksarbetare. Strax öster derom finnes en annan plats, som är särdeles lämplig att bebyggas till köping och gemen-

ligen benämnes Hisingsstad. Der vore särdeles lämpligt, att ordningsstadgan för rikets städer tillämpades. Man begärde det äfven, men Konungens befallningshafvande behagade resolvera, att ordningsstadgan skulle tillämpas på hela socknen, trots det att sådant behöfdes blott för en liten del deraf. Resultatet af Konungens befallningshafvandes beslut blef sedan, att tillämpningen är alldeles förfelad och värdelös.

Flera sådana exempel skulle jag kunna påvisa, men de anförda kunna vara tillräckliga. Då emellertid synnerligen stora olägenheter mångenstädes blifvit följden deraf, att man dröjt för länge med tillämpningen af stadgarne i fråga, ligger det vigt uppå, att ändring härutinnan vinnes; och hoppas jag nästa riksdag kunna affatta en motion så, att vederbörande utskott då blir gynnammare stämtdt mot motionen, än hvad nu kunnat vara fallet. I denna förhoppning vill jag därför nu icke göra något yrkande.

Vidare yttrades icke. Kammaren biföll utskottet hemställan.

§ 6.

Efter föredragning af Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 24, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning, huru vida och under hvilka vilkor statsmagten må kunna ikläda sig ansvar för förluster, som af embetsmän genom felaktig embetsförvaltning vållats, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtande hemställt.

§ 7.

Föredrogs vidare Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts betänkande n:o 25, i fråga om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om omarbetning af kungörelsen den 21 oktober 1864 angående förändrade instruktioner för direktorer, läkare och sysslomän vid länens lasarett och kurhus.

Uti en inom Andra Kammaren väckt och till andra tillfälliga utskottets behandling hänvisad motion hemstälde herr C. Wallis »att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa omarbetning af kongl. kungörelsen angående förändrade instruktioner för direktorer, läkare och sysslomän vid länens kurhus af den 21 oktober 1864 och att dervid hänsyn tages till den erfarenhet, som efter 1864 vunnits, och de behof, som uppstått med afseende på anordnandet af en tillfredsställande lasarettsvård».

Under *punkten 1* hemstälde utskottet, att motionen, i hvad den anginge ändrade bestämmelser i fråga om lasarettsläkarnes pensionering, icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda.

Efter föredragning af punkten anförde:

Herr Wallis: Som jag är motionär i denna fråga och Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 2 tillstyrkt hela min motion med undantag allenast af den punkt, som gäller pensionsfrågan, så anser jag mig vara skyldig att med afseende på denna fråga yttra några ord.

Afstyrkandet sker på formella skäl. Utskottet säger, att med anledning deraf, att en omarbetning af lasarettstadgan, utförd af Kongl. Maj:t, allena icke skulle kunna lända till vinnande af det i motionen med afseende på lasarettsläkarnes pensionering afsedda ändamålet», utan det blefve en nödvändig sak, att Kongl. Maj:t för denna frågas lösning vände sig till Riksdagen, så blefve den nödvändiga följden den, att uti en skrifvelse till Kongl. Maj:t om omarbetning af lasarettstadgan i tidsenlig rigtning en dylik punkt om pensionering af lasarettsläkarne icke kunde inflyta.

Jag har ganska väl förutsett, att detta skulle blifva följden af min motions behandling. Men jag har i allt fall intagit denna punkt, enär detta gifve mig anledning att yttra mig i en fråga, hvilken jag anser vara af särdeles stor vigt ur en god sjukvårds synpunkt. Det är nu antagligt, att kammaren, som under senaste tider blifvit så ofta sysselsatt med pensionsfrågor, icke skall med något större intresse lyssna till hvad jag har att säga, men icke desto mindre anser jag det vara min pligt att komma fram dermed.

Det torde för eder alla vara bekant, att lasarettsväsendet i vårt land under de 30 år, som förflutit, sedan ifrågavarande stadga utfärdades, nått en särdeles hög ståndpunkt i vårt land. För 30 år sedan sköttes årligen omkring 13,000 patienter på våra lasarett, nu åter 38,000 — således omkring 3 gånger så många som då. Vi veta, huruledes under denna tid lasarettsvården vunnit i förtroende hos allmänheten, och detta på goda skäl. Det har berott derpå, att lasarettens blifvit ojemförligt mycket bättre utrustade, mycket mer tidsenligt och hygieniskt anordnade och skötta, men ock derpå, att under denna tid en utmärkt stam lasarettsläkare uppfostrats, och detta dels därför, att undervisningen blifvit betydligt förbättrad, dels och framför allt därför, att det arbete, som dessa läkare företrädesvis hafva att utföra, nemligen kirurgens, nått så mycket större fulländning under de gångna 30 åren. I det hänseendet behöfver jag blott påpeka, huruledes antiseptiken, som i slutet af 1860-talet infördes, fullständigt omgestaltat kirurgien och utvecklat dess verksamhetsområde. Svenskarne, det kan man säga till deras heder, hafva följt med tidens utveckling, och till följd deraf hafva vi för närvarande en uppsättning af lasarettsläkare, som kunna sägas vara förträffliga målsmän för kirurgien i alla de olika delarne af Sverige. Men af denna utveckling har ock blifvit en följd, att dessa lasarettsläkare i ekonomiskt hänseende af flera skäl blifvit sämre situerade än läkare i allmänhet. Detta beror för det första derpå, att, eftersom lasarettens blifvit flitigare besökta, läkarnes arbete förökats; vidare derpå, att, till följd deraf att lasarettsläkararnes arbete å sjukhusen måste koncentreras hufvudsakligen på förmiddagarne — de tider, då de sjuka mest söka läkare — de komma att under denna tid mindre stå till de invärtes sjukas —

det är det stora flertalets sjukas — förfogande än öfriga läkare, som företrädesvis sysselsätta sig med invärtes sjukdomar. Hufvudsakligast beror det dock derpå, att den, som eger begäfnig för kirurgien och egnat sig åt detta ämne, blir så fullständigt upptagen deraf, att han ej kan få det tillbörliga intresset för behandlingen af öfriga sjukdomar, hvaraf följer, att han på dessa områden icke kan konkurrera med sina kamrater. Slutligen beror det ock derpå, att det väl knappast finnes äfven bland läkare, hvilkas kall ju alltid är i hög grad påkostande, någon, hvars yrke är så slit-samt som kirurgens. Man må betänka, huruledes han ständigt måste vara beredd att inlägga hela sin själs kraft i sitt arbete, huru han måste följa operationerna med den mest ansträngda uppmärksamhet för att med sin sinnesnärvaro kunna möta alla eventualiteter, och hvilka stora anspråk detta ställer på hela hans nervsystem inse vi lätt. Det är därför ock en erkänd sak, att kirurgerna ganska snart blifva utarbetade, att deras arbetstid är kortare än de läkares, hvilka endast egna sig åt den inre terapien. Trots detta och de ogynsamma förhållanden, jag påpekat dels i ekonomiskt, dels i fysiskt afseende, har det alltid funnits god tillgång på läkareämnen, som velat egna sig åt kirurgien, och detta af det skäl, att vid denna art af den medicinska behandlingen resultaten äro i så hög grad tillfredsställande; kirurgien gifver så goda resultat, att ingen del af medicinen finnes, der resultaten af en god behandling äro så påtagliga. Så kommer det nog ock att blifva äfven i framtiden. Och jag tager för gifvet, att dessa lasarettsläkare allt mer komma att blifva specialister inom kirurgien och förkofra och utveckla sig i detta sitt egentliga yrke. Men på samma gång vill jag betona, att de ekonomiska svårigheterna i samma mån ökas.

Med allt detta har jag velat påpeka, att lasarettsläkarne äro relativt till öfriga läkare i ekonomiskt hänseende illa situerade. Jag vill äfven erinra, att det torde vara allmänt bekant, hurusom läkare i allmänhet icke höra till dem, som öfver hufvud taget samla stora häfvor. Detta är åtminstone en sak, som jag haft tillfälle se bevisad, då jag under många år såsom sekreterare i läkarsällskapet funnit, hurusom läkares enkör och barn täfla med hvarandra om de små, obetydliga penningbelopp på ett eller annat hundratal kronor, hvilka af detta sällskaps pensionsfonder utdelas. Herrarne kunna lätteligen förstå, hvarpå detta beror: *dels* på den enormt långa arbetstid, läkarne behöfva för att utbildas — en arbetstid längre än i något annat europeiskt land med undantag af Finland —, *dels* på den relativt korta arbetstid, inom hvilken de blifva utarbetade. Då vi finna sådana förhållanden föreligga, synes det vara från den goda sjukvårdens synpunkt själfklart, att det är angeläget se till, det dessa läkare, som begynt blifva utslitna i sitt trängna och stränga arbete, i tid blifva ersatta af yngre krafter, som kunna på ett mera tillfredsställande sätt sköta denna viktiga del af sjukvården. Ty vi skola betänka, att kirurgien måste vara representerad inom alla landsändar. En mängd kirurgiska åkommor fordra ögonblicklig hjälp — det duger ej att resa långa vägar, till Stockholm eller Göteborg. Men kirurgien kan ej vara tillbör-

ligt representerad, om ej i tillbörlig tid ombyte af arbetskrafter sker. Så vidt nu dessa läkare icke hafva tillfälle att skaffa sig sjelfva en tillräcklig ålderdomsförsörjning, så föreligger enligt min mening en vigtig uppgift för dem, som vilja hafva en god sjukvård i landet, att se till, att de erhålla pension. Denna fråga om pensionering är naturligtvis en särdeles svårlost fråga, men det synes mig dock, som om man, derest man blott blefve lifligt öfvertygad om det för sjukvården nödvändiga i en sådan pensionering, slutligen skulle kunna komma till ett resultat. Hvad för närvarande i det fallet finnes åtgjordt, synes af motionen: lasarettsdirektionerna hafva rättighet att anmäla lasarettsläkare, som tjenat länge och tjenat väl, för landstingen att eventuellt få pension, och landstingen hafva sedan rättighet, om de vilja, att gifva pension. Med andra ord: lasarettsläkarne *ega ingen pensionsrätt*; få de pension, beror det alldeles af gunst och nåd. Erfarenheten har visat, till landstingens heder, att icke sällan pensionering egt rum, men också mångfaldiga gånger, att pensionering *ej* egt rum, och detta ofta af det skäl, att läkarne sjelfva draga sig för att begära en sådan pension och på det sättet komma under debatt bland medlemmarne af sagda korporationer.

Skall nu en sådan pensionsfråga en gång komma att lösas, bör man enligt min tanke dervid gå ut från vissa principer. Den viktigaste principen, som för en sådan pensionering bör ligga till grund, synes mig vara den, att det gäller för lasarettsläkare lika väl som för de kategorier af personer, om hvilkas pensionering på sista tiden talats så mycket, nemligen arbetarne och barnmorskorna, att icke staten eller, i föreliggande fall, eventuellt staten och landstingen ensamma böra bidra till pensioneringen, utan att äfven läkarne sjelfva böra bidra härtill. Ty under sin krafts dagar hafva dessa ovilkorligen tillfälle dertill, åtminstone bättre än de ofvan nämnda kategorierna af pensionsbehöfvande. Jag för min del kan ej se något principiellt skäl, hvarför man skulle ställa lasarettsläkarne i en gynsam undantagsställning framför dessa, och jag betvivlar, att något annat sätt för pensioneringen, än att läkarne sjelfva deltaga i densamma, skall kunna vinna denna kammars bifall.

Jag har nu anfört de skäl, på grund af hvilka jag till en början velat få denna fråga framförd i kammaren. Jag har nu blott att sluta med att instämma i hvad Första Kammarens andra tillfälliga utskott, som haft en lika lydande motion till behandling, i detta hänsende sagt: »Det kan ej undvikas, att frågan om lasarettsläkarnes pensionering blifvit en af dem, som kräfva sin lösning». Samma uppfattning har äfven jag. Men jag har naturligtvis — såsom jag i början af mitt anförande sade — icke något att anmärka emot motiven för denna kammars andra tillfälliga utskotts uttalande, att i skrivelseförslaget denna punkt ej borde upptagas. Jag har således intet yrkande att göra.

Häruti instämde herr *Eklundh* från Lund.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

I *punkten 2*, som härefter föredrogs, hemställde utskottet:

»att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa omarbetning af kongl. kungörelsen angående förändrade instruktioner för direktioner, läkare och sysslomän vid länens lasarett och kurhus af den 21 oktober 1864 och att dervid hänsyn toges till den erfarenhet, som efter 1864 vunnits, och de behof, som uppstått med afseende på anordnandet af en tillfredsställande lasarettsvård.»

I fråga härom anförde:

Herr Boëthius: Jag skall blott be att få rätta en oegentlighet, som insmugit sig i utskottets motivering.

På sid. 5 förekommer ett stycke, som börjar med orden: »I samma instruktions § 10 stadgas», och slutar med orden: »intill dess plats hunnit att åt dem å hospital beredas».

Detta stycke handlar om den allmänna regeln, att lasaretten äro skyldiga att söka mottaga sinnessjuka på kortare tid, intill dess de kunna få plats på hospital. Från denna allmänna regel gör instruktionen för lasarettsdirektionerna i sin 10 § det undantag, att denna skyldighet icke gäller för lasarett i de län, der hospital finnas. Detta har utskottet ansett vara olämpligt och därför anmärkt det samma. När utskottet det gjorde, berodde det på en framställning till utskottet af en person, som utskottet måste anse vara fullt sakkunnig, en lasarettsläkare. Sedermera har emellertid min uppmärksamhet blifvit fäst derpå, att genom en senare kongl. förordning, nämligen Kongl. Maj:ts nädiga stadga, angående sinnessjuka, af den 2 november 1883, nämnda skyldighet blifvit utsträckt till *alla* lasarett, således äfven till lasarett inom län, der hospital finnes. Naturligtvis är detta blott ett ytterligare skäl dertill, att instruktionen för lasarettsdirektionerna ändras. Ty det måste anses i hög grad oegentligt, att myndigheter skola få föreskrifter om sina skyldigheter icke i *sin egen* instruktion, utan i instruktionen för en annan myndighet. Detta är en oegentlighet, som förklarar lasarettsläkarens misstag och äfven må gälla som ursäkt för utskottets.

Emellertid är det klart, att, om en omarbetning kommer till stånd, Kongl. Maj:t icke lärer försumma att taga hänsyn till denna oegentlighet, och i alla händelser passar ej utskottets motivering, som utgår derifrån, att undantagsförhållandet ännu skulle gälla.

På grund häraf hemställer jag till kammaren, att kammaren, i händelse den för öfrigt vill godkänna utskottets förslag, måtte tillåta, att nämnda stycke utgår ur motiveringen.

Jag ber således, herr grefve och talman, att få yrka bifall till utskottets betänkande, med uteslutande af motiveringen i det stycke på femte sidan, som börjar med orden: »I samma instruktions 10 § stadgas», och som slutar med de orden: »intill dess plats hunnit att åt dem å hospital beredas».

Herr friherre von Knorring: Såsom medlem af en lasarettsdirektion är jag intresserad af, att det förslag om skrivelsesaf-låtande, som utskottet framlagt, varder af Riksdagen antaget.

Utskottet har tillagt flera anmärkningar till dem, som motionären framställt mot den nuvarande instruktionen. Huruvida alla anmärkningar af utskottet varit lämpliga, lemnar jag derhän för tillfället. Jag skall endast bedja att få påpeka ett bristfälligt stadgande af ren administrativ natur, som finnes i instruktionen. § 2 i instruktionen lyder så här: »Denna direktion skall, utom landshöfdingen, som är ständig ordförande, bestå af sex ledamöter, jemte provinsialläkaren, om han är boende inom det samhälle, der lasarett eller kurhus är beläget. Ledamöterna utses, vid inträffande ledighet, af landstinget bland dertill lämpliga personer uti länet; och eger direktionen inom sig välja en vice ordförande, som, vid landshöfdingens frånvaro, inträder i hans ställe.» Denna paragraf har visserligen fått ett tillägg genom en senare kungörelse af år 1879, men detta har icke inverkat på lydelsen af den föregående delen af paragrafen. Såsom vi veta, finnas i de flesta län flera lasarett, i åtskilliga ända till fyra eller fem. Det är således, snart sagdt, omöjligt för landshöfdingen att sköta befattningen såsom ordförande för alla dessa direktioner. Verkliga förhållandet torde ock vara, att han endast undantagsvis utöfvar den. Följden blir naturligtvis, att vice ordföranden i direktionen sköter hans befattning. Herrarne torde erinra sig, att, då för helt kort tid sedan frågan om ordförandebefattningen i kommunalnämnden var före, begge kamrarne ansågo lämpligt, att kommunalnämndsordförande icke skulle väljas af kommunalnämnden, utan fortfarande af kommunalnämndens principal, kommunalstämman, men att nämnden skulle utse vice ordförande och särskild kassaförvaltare. På samma sätt bör det vara med lasarettsdirektionen. Dess principal är landstinget. Det förefaller således naturligt, att landstinget bör utse ordförande i lasarettsdirektionen. Man bör nemligen kunna erkänna, att det icke alltid är lämpligt, att en direktion eller en korporation på fem eller sex personer utser ordförande eller vice ordförande, när vice ordföranden är den, som vanligen utöfvar ordförandeskapet. Åtskilliga hänsyn kunna då göra sig gällande så, att en person, som icke är den lämpligaste, utses till den ifrågavarande befattningen. Jag vill härmed icke hafva sagt, att det för närvarande förhåller sig så, att vice-ordförandeplatsen är olämpligt besatt i någon lasarettsdirektion, men det kan komma att inträffa. Jag anser således, att det är bäst, att landstinget utser ordförande i lasarettsdirektionen. Jag vill endast göra undantag med afseende å det lasarett, som finnes i residensstaden. Ty i direktionen för ett sådant är ju intet hinder för landshöfdingen att utöfva ordförandebefattningen, och man får naturligtvis antaga, att han alltid är lämplig dertill.

Herr Petersson i Runtorp: Lika med andra tillfälliga utskottets ordförande har jag begärt ordet för att få en punkt i motiveringen utstruken. Den punkt, jag åsyftar, finnes äfven på femte sidan i betänkandet, strax efter der ordföranden slöt, och lyder

så: »Stadgandet i sista punkten af § 13 af samma instruktion, hvarigenom medellösa personer, som tillhöra annat lasarets distrikt, skola, när de insjuknat inom ett främmande lasarets distrikt, der åtnjuta kostnadsfri lasaretsvård, synes böra undergå förändring i riktning af öfverensstämmelse med föreskrifterna i nu gällande fattigvårdslagstiftning, så att lasaretten blifva berättigade att för lemnad sjukvård erhålla ersättning.» Jag tror, att den bestämmelse, som nu finnes, är nyttig och bra och rättvis. Jag föreställer mig, att, om bestämmelsen bortföle, det skulle komma att tillgå så, att angående en person, som icke kunde själf betala den sjukvård, han fått inom ett främmande lasaretsdistrikt, utan vore fattig, det skrefves till den kommun, der han hörde hemma, och denna kommun finge betala för honom. Men jag vill fråga, huruvida det bör anses rättvist, att, då en kommun blifvit beröfvad arbetskraften hos en fattig person, som begifvit sig ut på arbete inom annat lasaretsdistrikt och der sjuknat och fått lasaretsvård, samma kommun till på köpet skall betala icke så obetydligt med penningar för denna kommunen tillhörande fattiges sjukvård. Jag tycker, att detta icke vore rättvist. Ej nog med, att en kommun sålunda förlorade arbetskraft; den finge också betala åtskilligt därför. Det är enligt mitt förmenande icke mera än rätt och billigt, att den kommun, der den fattige nedlagt sin arbetskraft, också får taga så mycket vård om honom, att den bekostar hans sjukvård och icke låter den kommun, hvarifrån han är, punga ut med kanske flera hundra kronor därför. Det har händt så ofta, att personer insjuknat inom främmande lasaretsdistrikt, att jag icke vill, att paragrafens borttagande skall ifrågakomma, då en ny instruktion skall utarbetas.

I synnerhet som sjukvården gått så betydligt framåt, tror jag, att vi skulle kunna bibehålla den nuvarande anordningen, åtminstone till dess medicinalstyrelsen finner för godt att göra anmälan i ämnet hos Kongl. Maj:t, så att vi sluppe besvara Kongl. Maj:t med skrifvelse äfven härom vid denna riksdag, då det skrifvits till Kongl. Maj:t så tillräckligt ändå. Dock vill jag icke göra något särskildt yrkande derom. Men att den punkt, jag nu uppläst, skall utgå ur motiveringen, derom får jag be herr talmannen göra proposition.

Herrar *Bladh* och *Pehrsson* i Norrsund instämde häruti.

Herr *Gethe*: Herr talman! Det är väl sant, att det kan synas, som om det skulle ligga något orättvist, något origtigt i, hvad min ärade vän och granne nyss motsatte sig, att på den plats, der en insjuknad främmande fattig nedlagt sitt arbete, en annan kommun skulle få vidkännas kostnad för hans sjukvård. Men med den erfarenhet, jag har om dessa förhållanden, inträffar det vanligen undantagsvis, att en medellös, som insjuknar inom främmande sjukvårdsdistrikt, är en i arbete anställd person, att i nio fall af tio han är en sådan, som stryker betlande omkring. Det är väl sant, att det skulle blifva litet besvärligt för de tjenstemän, i synnerhet sysslomännen, som skulle taga reda på, hvar främmande insjuknade hemmahörde, men det blefve väl ej svårare för dem än för fattigvårds-

styrelserna i motsvarande fall. Om ifrågavarande främmande personer icke insjuknat, men ändock måste hafva underhåll, blefve det ju fattigvårdsstyrelserna, som finge lemna sådant, och dessa hade sedan rätt att hålla sig till de kommuner, der de främmande hemmahörde, för utfående af sina förskott. Det synes rättvist, att det blir likställighet i detta fall. Derfor har ock utskottet inrymt i motiveringen den af herr Nils Petersson framhållna passus.

Jag tror för min del, att det vunnnes fördelar genom borttagande af den i samma passus omförmälda bestämmelsen. För det första finge ett sjukvårdsdistrikt då icke vidkännas kostnader för andras sjukvård än sådanas, som tillhörde distriktet. Och för det andra är det en annan omständighet, som nog får tagas i betraktande vid diskuterandet af denna fråga. Det är nemligen förhållandet, att i följd af lasarettsinstruktionen landstinget eger bestämma de afgifter, som skola debiteras olika kategorier af patienter. Någon inskränkning i landstingets rätt uti detta hänseende finnes icke stadgad. Detta har haft till följd, att inom olika landstingsområden afgifterna variera. I ett distrikt, som jag känner till, lemnas alla medellösa gratis lasarettsvård. Nu händer nog, att från närbelägna distrikt, der det betalas högre afgifter, fattiga skickas in i ett annat, för att, då de der insjukna, de skola få åtnjuta fri sjukvård eller sådan till lägre kostnad. Jag vill visst icke påstå, att sådant förekommer ofta, men det har dock förekommit.

Enligt min mening bör i nu ifrågavarande fall samma princip gälla härutinnan för fattigvård som för sjukvård. Jag instämmer därför i herr Boëthii yrkande.

Herr Wellander: Herr talman! Om lasaretten berättigas att uttaga ersättning för vård af medellösa sjuka från främmande lasarettsdistrikt, är det alldeles påtagligt, att lasarettsdirektionerna måste ålägga sina tjänstemän att utsöka och redovisa dylik ersättning. Nu veta vi alla, åtminstone hvar och en, som tjänstgjort i en fattigvårdsstyrelse, huru besvärliga de äro dessa processer, som man har att anställa mot främmande fattigvårdssamhällen. Det kan då vara att befara, att lasarettstjänstemännen, för att undgå sådant besvär, göra svårigheter vid att mottaga medellösa sjuka från andra distrikt, och detta vore ur humanitetssynpunkt att i hög grad beklaga. Ur *den* synpunkten anser jag således herr Nils Peterssons yrkande berättigadt.

Jag tror, att denna fråga, ekonomiskt sedt, är af mycket ringa betydelse. Om det, exempelvis, någon gång inträffar, att Upsala län måste gratis vårda en medellös person från Stockholms län, föreställer jag mig, att det motsatta förhållandet ungefär lika ofta inträffar. De båda länens utgifter i detta afseende torde således komma att motsvara eller, så att säga, taga ut hvarandra. Jag har aldrig hört klagas öfver, att utgifter för sådant ändamål varit för något lasarettsdistrikt betungande.

Jag ber således för min del att få hemställa om bifall till utskottets förslag med uteslutande ur motiveringen af de två stycken, som blifvit af herrar Boëthius och Nils Petersson omnämnda.

Herr Eklundh från Lund: Herr talman! Jag är förekommen af den siste ärade talaren och ber att få i hufvudsak instämma i hans yttrande. Detta gör jag desto hellre, som det, enligt mitt förmenande, torde medföra många, ganska afsevärda olägenheter, ej mindre för den sjuke, som å främmande ort söker lasarettsvård, än äfven för lasarettsdirektionerna och vederbörande betalningsskyldiga kommuner, om en sådan förändring i gällande lasarettsinstruktion som den af utskottet åsyftade, eller att lasarettsdirektionerna skulle förpligtigas att för lemnad sjukvård åt medellös person från annat lasarettsdistrikt utkräfva ersättning af den kommun, den sjuke i fattigvårdshänseende tillhör, blefve påbjuden.

Jag yrkar alltså bifall till den af herrar Nils Petersson och Wellander gjorda hemställan

Herr Petersson i Runtorp: Jag har intet att tillägga till hvad de förre talarne nu sagt, utan jag fortfar i mitt yrkande om uteslutande af det utaf mig upplästa stycket i motiveringen.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad samt herr talman till proposition upptagit de olika yrkanden, som derunder förekommit, biföll kammaren utskottets hemställan med den af herr Boëthius föreslagna ändring i motiveringen; och skulle detta beslut, jemlikt föreskriften i § 63 mom. 3 riksdagsordningen, genom utdrag af protokollet delgifvas medkammaren.

§ 8.

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

Företogs handläggning af sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 5, i anledning af väckta motioner om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen jemte riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt för riksbanken.

Vid innevarande riksdag hade väckts och till behandling af sammansatta stats- och bankoutskottet öfverlemnats nedan nämnda motioner om ändring i ofvanberörda riksdagsbeslut, nemligen:

1:o motion n:o 27 inom Första Kammaren af herr *E. Fränckel*, med hemställan,

»att, under förutsättning, det Stockholms stad lemna sin medverkan för frågans lösning, Riksdagen må så till vida ändra sitt år 1888 fattade beslut om uppförande af nya riksdags- och riksbankshus, att endast det senare af dessa hus må förläggas å Helgeandsholmen, och att frågan om riksdagshuset afgöres i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det ena eller andra af ofvan nämnda tre arkitekters förslag, dock helst enligt det alternativ, som afser en om- och tillbyggnad af riksdagshuset på dess nuvarande tomt; samt att Riksdagen må fatta de öfriga beslut, som af en dylik ändring i 1888 års beslut föranledas, och meddela sina fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret erforderligt

uppdrag att gå i författning om verkställigheten enligt de förändrade bestämmelserna»;

2:o) motion n:o 38 inom Första Kammaren af herr *C. E. Ljungberg*, som hemställt:

»att, med frånträdande af sina senaste beslut angående riksbyggnadernas uppförande, Riksdagen må besluta att antingen verkställa en om- eller tillbyggnad af nuvarande riksdagshuset, i ungefärlig öfverensstämmelse med nedan omförmälda konsortii förslag, dock efter pröfning af nya, infordrade ritningar,

eller ock, derest icke tjenligare plats (t. ex. i hörnet af Strandvägen och Nybrohamnen) kunde erhållas, låta å kammarrättens med vidliggande tomter, i ungefärlig öfverensstämmelse med konsortiets förslag, och på grund af nya eller öfversedda ritningar uppföra nytt riksdagshus,

samt att, i hvilketdera fallet som helst, hus för riksbanken må uppföras antingen å det nuvarande kanslihusets tomt, då denna nu skall frigöras från sina åbyggnader och hvarom Riksdagen redan 1875 gjorde hemställan, eller ock å Helgeandsholmen, i båda fallen efter ritningar, som mera än de hittillsvarande motsvara lägets och skönhetssinnets fordringar; och hemställer motionären äfven, att alla byggnadsarbeten å Helgeandsholmen må genast inställas, till dess dessa frågor blifvit af Riksdagen afgjorda, samt att omsorgen för riksbyggnadernas uppförande vare sig på ena eller andra sättet lemnas åt en komité af 5 sakkunnige och estetikiskt bildade män, men icke åt personer, valde i helt andra ändamål och med uppdrag af helt annan art»;

3:o) motion n:o 41 inom Första Kammaren af herr *O. M. Björnstjerna*, som föreslagit:

»att, så framt en minskning af det beslutade riksdagshusets höjd eller massa kan derigenom lämpligen åstadkommas och faran så medelst aflägnas för byggnadens menliga inverkan på det närbelägna kongl. slottets utseende, bemyndigas fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, utan hinder af Riksdagens tidigare i ämnet fattade beslut, att från det blifvande riksdagshuset utsluta riksgäldskontorets och justitieombudsmansexpeditionens lokaler»;

4:o) motion n:o 142 inom Andra Kammaren af herr *O. R. Themptander*, hvilken motion var af lika lydelse med den här ofvan omförmälda, af herr Fränckel inom Första Kammaren väckta; samt

5:o) motion n:o 143 inom Andra Kammaren af herr *J. G. Nyström*, med hemställan, »att Riksdagen, med ändring af sitt 1888 i ämnet fattade beslut, i hvad det afsåg byggande af riksdagshus, och under förutsättning, att Stockholms stad deremot åtager sig och bekostar Helgeandsholmens ordnande med kajer, broar, gator, planeringar och planteringar, måtte besluta om- och tillbyggnad af nuvarande riksdagshus å Riddarholmen samt nybyggnad af allenast bankhus å Helgeandsholmen.»

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Utskottet hemställde:

att ofvan omförmälda af herrar Fränckel, Ljungberg, Björnstjerna, Themptander och Nyström väckta motioner icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

I en vid utlåtan det fogad reservation hemställde deremot herrar *Themptander* och *Fränckel*:

att med antagande af det af Stockholms stad den 1 februari 1895 gjorda, genom Kongl. Maj:t Riksdagen meddelade anbud i afseende å Helgeandsholmens ordnande med mera, Riksdagen måtte så till vida ändra sitt år 1888 fattade beslut om uppförande af nya riksdags- och riksbankshus, att endast det senare af dessa hus måtte förläggas å Helgeandsholmen, och att riksdagshuset om- och tillbyggdes på dess nuvarande plats i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett af arkitekterna G. R. Ringström, Gustaf Wickman och Ferdinand Boberg uppgjort förslag; samt att Riksdagen måtte meddela sina fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret erforderliga uppdrag att gå i författning om verkställigheten af 1888 års beslut enligt de förändrade bestämmelserna.

Efter det utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Themptander: Det kan just icke vara synnerligen angenämt att nu yttra sig, allra minst vid denna sena timme, i en fråga, med hvilken flertalet af kammarens ledamöter tröttnat att sysselsätta sig och uti hvilken de derför naturligtvis helst såge, att någon diskussion icke vidare skulle ega rum. Jag får dock be herrarne bemärka och till förklaring af motionens framkomst uppmärksamma, att frågan kommit i ett väsentligen förändradt läge emot hvad förhållandet varit, då den vid föregående tillfällen hos Riksdagen förevarit, och detta beroende på det erbjudande, som under innevarande år gjorts af Stockholms stad om en viss medverkan från dess sida för frågans lösning i den rigtning, motionen afser. Det kan ju icke vara mer än skäligt, att ett erbjudande, som är så pass omfattande som detta, verkligen också blir föremål för Riksdagens pröfning. Såsom herrarne finna, har detta erbjudande, som affattats i form af en framställning till Kongl. Maj:t, blifvit öfverlemnadt från regeringen till vederbörande utskott.

Frågan har ju förut så många gånger blifvit diskuterad, och de skäl, som dervid kunna göra sig gällande, hafva blifvit så många gånger framställda, att något egentligt nytt icke kan vara att säga. De estetiska skälen vill jag för min del nu mycket litet sysselsätta mig med, derför att jag icke själf eger nödiga fackinsigter för att kunna inlåta mig på någon diskussion i den saken. Jag är ju som så många andra hänvisad till att söka mitt stöd

hos de sakkunnige, men jag kan å andra sidan icke underlåta att erinra derom, att man har att påräkna ett mycket godt stöd i den samstämmighet, hvarmed det öfvervägande flertalet af våra arkitekter och konstnärer uttalat sig mot den lösning af frågan, som innefattas i 1888 års riksdagsbeslut. Det är naturligtvis också endast dessa skäl eller hänsynen till det önskvärda uti att få Helgeandsholmen bebyggd på ett sätt, som icke är oförenligt med holmens läge och omgifningarnas beskaffenhet, det är, säger jag, hänsynen dertill, som dikterat det erbjudande, som från Stockholms stads sida framkommit. Det är ju icke några materiella fördelar eller någon ekonomisk vinst, Stockholm vill bereda sig genom detta erbjudande, utan det är uteslutande framkalladt af önskan att få denna plats med sitt framstående läge för framtiden ordnad på ett sätt, som anses mera förenligt med en sund smaks fordringar.

Nu kan jag väl förstå, att i en så beskaffad smakfråga Riksdagen kan hafva sin egen uppfattning och hafva i viss mån fog för att säga: vi hafva här vår egen afvikande mening i detta afseende. Och vore det icke några andra skäl än sådana, som äro hemtade från smakområdet, kunde jag för min del mycket väl fatta, att Riksdagen skulle vilja tillbakavisa hvarje förslag om ändring, men nu finnes det ju åtskilliga *andra* skäl af mera praktisk och ekonomisk natur, hvilka i denna fråga måste väga tungt. Vore det vidare så, att Riksdagen icke kunde på annat sätt lösa frågan, ja, då vore det ju ett tvingande skäl, och det har ju också förut, när förslag varit väckta om förändring i det en gång fattade beslutet, sagts, att någon utredning om utförbarheten af de framlagda projekten icke förelegat. En sådan utredning har emellertid nu genom enskildes försorg egt rum, och den, som tager del af denna utredning, lär dock icke kunna annat än erkänna, att ett mycket vidlyftigt arbete blifvit nedlagdt för att ådagalägga möjligheten af en annan tillfredsställande lösning. Då hafva tankarne särskildt rigtat sig på det förslag, som innehålles i reservationen, ty jag ber få nämna, att jag icke kommer att med ett ord beröra en annan fråga, som också varit på tal, eller uppförande af ett nytt monumentalt hus för Riksdagen på en tomt här bredvid. Jag ber att få hålla mig uteslutande till frågan om till- och ombyggnad af riksdagshuset på dess nuvarande plats.

Här hafva uppgjorts fullständiga ritningar öfver denna ombyggnad, och under det att förut, då denna fråga varit på tal, det endast varit fråga om ett provisorium, i det man tänkt sig att genom en om- och tillbyggnad för ett eller annat tiotal år kunna bereda Riksdagen nödiga förbättrade lokaler, så är det nu uppgjorda förslaget af den beskaffenhet, att jag vågar påstå, att Riksdagen skulle komma att inrymmas i sådana lokaler, att den mycket väl skulle kunna finna dem vara för en mycket lång framtid fullkomligt tillfredsställande. Det är alldeles icke såsom här sagts, att detta ombyggnadsförslag skulle utgöra något lappverk. Det är tvärtom sådant, att, om man närmare jemför de lokaler, som här skulle anordnas, med dem, som skulle anordnas i det nya riksdagshuset på Helgeandsholmen, man verkligen kommer till den uppfattning,

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

att här blefve så tillfredsställande sörjdt både för utrymme och bekvämlighet, att jag för min del är öfvertygad, att Riksdagen skulle få lika stor trefnad och lika godt utrymme på denna tomt som på den tilltänkta på Helgeandsholmen. Det är ju gifvet, att kvadratytan, som båda byggnaderna skulle komma att upptaga, blefve betydligt större på Helgeandsholmen. Men såsom förut är erinradt, kommer denna byggnad på Helgeandsholmen i följd af de anordningar, hvartill de arkitektoniska förhållandena tvinga, att upptaga en synnerligen stor död yta, under det att den yta, som beräknas för de verkliga riksdagslokalerna, är högst litet mindre i det riksdagshus, som skulle förläggas här, än i det på holmen, hvarjemte det visar sig, att för åtskilliga lokaler det skulle blifva bättre sörjdt i detta hus än i det nya och att i allmänhet åtminstone här blefve ganska bekvämt.

Åtskilliga jernförelser äro anställda i reservationen, och jag har hört några anmärkningar framställas mot de siffror, som der återfinnas. Dessa siffror äro noga kontrollerade. Jag har naturligtvis icke sjelf, lika litet som min medrepresentant, varit i tillfälle att verkställa några mätningar, utan siffrorna äro lemnade oss af vederbörande arkitekter. Om dessa siffror icke fullt stämma med de siffror, som herrarne se i en eller annan tabellbilaga, beror det derpå, att vid jernförelsen af plenisalarne i det nya riksdagshuset beräknats endast den kvadratytan, som upptages af platser och gångar i salarne, men deremot utslutits den rundel bakom talmansstolen — jag tror, att den på konstnärsspråket heter absis — som förekommer i salarne å Helgeandsholmen. Om man räknar in äfven denna rundels yta, blifva dessa plenisalar till måttet något större, än man uppgifvit. Men i alla fall visar sig, att med de nya salarne är fullt jemförligt det utrymme, som erbjudes i det ombyggda huset, så att, med hänsyn till utrymme, man icke efter min tanke behöfver hafva den minsta tvekan, att icke det ombyggda huset blir lika godt som det å holmen. Med afseende på bekväma anordningar tror jag för min enskilda del, att Riksdagen skulle finna sig bra mycket bättre i ett hus, der det vore så bekvämt att komma till plenisalarne, som det skulle blifva i detta ombyggda hus, der man komme in till plenisalarne endast genom en halftrappa. För åtskilliga af utskottslokalerna har man äfven erhållit ett bekvämare läge. Jag har hört anmärkas, att utskottets plenisalar skulle blifva genomgångsrum till kanslirummen. Sådana detaljer är det ej skäl att ingå på, äfven om de vore rigtiga. Men detta är endast förhållandet med bevillningsutskottet, som får behålla samma slags lokaler som för närvarande, enär lokalen blott sänkts ned en våning och till alldeles motsvarande rum. Man kan således göra samma invändning mot det nuvarande utskottet, der plenirummet ligger utanför kanslirummet. Med afseende på statsutskottet har gjorts en mycket genomprispande förändring, och utskottet har fått en mycket rymligare plenisal, än som för närvarande står detta utskott till buds.

För öfrigt är det alldeles gifvet, att mot dessa ritningar kunna framställas en mängd detaljanmärkningar. Man kan säga, att en

och annan korridor är väl smal. Men jag ber få säga, att der en sådan anmärkning med fog kan göras, är i allmänhet korridoren tillkommen, därför att man ansåg sig hafva utrymme dertill, men icke därför, att den skulle utgöra någon hufvudsaklig förbindelseled mellan byggnadens olika delar. Det finnes en och annan korridor, t. ex. den, som leder från kamrarna till restaurationslokalen, som är mycket smal, men det finnes äfven en annan förbindelseled dem emellan, som deremot är mycket nöjaktig.

Således föreställer jag mig, att, om man verkligen ville sätta sig in i den plan till en om- och tillbyggnad af detta hus, som här föreligger, man skulle finna, att man deremot icke kan rigta likartade anmärkningar med dem, som blifvit framställda mot det förslag, som förut uppgjorts rörande byggnadsföretag i samma syfte på denna tomt. Här blir en både med afseende å utrymme och bekvämlighet fullt tillfredsställande byggnad. Om man säger, att denna byggnad icke kan få samma monumentala karakter till det yttre som det tilltänkta huset på Helgeandsholmen, så är detta sant, men om herrarne behagat taga del af ritningarna, som varit upphängda i den s. k. sammanbindningsbanan här utanför både i dag och föregående dagar, så hafva herrarna haft tillfälle att se, på hvilket lyckligt sätt man löst den uppgiften att äfven åt husets yttre gifva ett ganska tilltalande utseende. Nu är det dock icke min mening att vid detta tillfälle påyrka något beslut, hvarigenom Riksdagen skulle fastslå vare sig den ena eller den andra anordningen af husets yttre, och för att ytterligare betona det, ber, jag att, då jag kommer till mitt yrkande, få göra en liten ändring i redaktionen af reservationen, för att utmärka, att det är blott i fråga om *inredningen* af huset, som jag anser skäl förefinnas, att Riksdagen skulle uttala sig för husets anordnande i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det i reservationen åberopade förslaget. Sedermera får naturligtvis Riksdagen fortfarande på samma sätt som hittills åt vederbörande fullmäktige uppdraga att låta uppgöra och fastställa ritningar för husen.

Det är äfven för dem, som genomläst reservationen, känt, att detta byggnadsföretag kan, hvad man hittills fruktat icke skulle vara möjligt, utföras, utan att Riksdagen någon enda dag varder i saknad af lokaler, ty Riksdagen kan kvarblifva i sina nuvarande lokaler ända tills Riksdagen är färdig att flytta in i de nya, och då har man likväl under mellantiden hunnit aptera det gamla huset till sin förändrade bestämmelse. Således, i det hänseendet behöfver man icke hysa någon farhåga, och icke heller i det afseendet, att detta gamla hus skulle under tiden blifva förbyggt på något sätt, så att man icke finge tillräckligt ljus i vissa lokaler. Detta är icke förhållandet, ty det nya huset, som skall uppföras, skall förläggas på en sådan plats, att den nuvarande gården blir lemnad fri, och derifrån kommer således full dager till de lokaler, som vetta åt det hållet.

Det är äfven en annan sak att lägga märke till, nemligen att, såsom i reservationen angifves, denna ändring, enligt sakkunniges uttalanden, som vi inhemtat, skulle vara utförbar inom en tid, som

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

(Forts.)

ligger oss temligen nära. Det vore nemligen möjligt att, om Riksdagen nu fattade beslut derom, kunna utföra om- och tillbyggnaden så snart, att Riksdagen redan 1899 kunde taga det ombyggda huset i anspråk. Det är deremot mycket tvifvelaktigt, när den tidpunkt skall inträda, då det stora byggnadsföretaget på Helgeandsholmen kan vara utfördt, ty dels eger ju företaget en så ofantligt storartad omfattning och dels är dess utförande i så väsentlig mån beroende på en mängd förhållanden, som icke ligga i de utförande myndigheternas hand att bestämma öfver. På dessa vattenrättsförhållanden och den nu pågående vattenrättsprocessen, som är från skilda håll fullföljd i hofrätten, är beroende, om och när det arbete, som skall utföras i vattnet, kan komma till utförande. I allt fall läser beskaffenheten af detta arbetsföretag vara sådan, att vi nog få vänta ett godt stycke in på nästa århundrade, innan det kan vara färdigt, och detta måste ju i viss mån anses såsom en olägenhet. Deremot, om riksbanken ensam bygges på holmen och då naturligtvis på holmens landfasta del, skulle möjlighet finnas att redan samma år, 1899, hafva äfven det huset färdigt, och det synes verkligen, som det skulle vara på tiden, sedan frågan om nytt riksbankshus stått på dagordningen i öfver 20 år, om man i en icke alltför aflägsen tid skulle hafva att motse frågans lösning. Hvad riksbanken särskildt angår, så fins det intet tvifvel om att icke den enligt reservanternas förslag skulle få en plats, som för riksbanken skulle vara synnerligen tillfredsställande. Ja, denna plats har till och med ett alldeles afgjordt företräde framför den enligt Riksdagens förut fattade beslut bestämda, då riksbanken skulle förläggas liksom bakom riksdagshuset och naturligtvis icke någon jemförlig trafik skulle ega rum framför densamma mot hvad förhållandet skulle blifva, om riksbanken blefve den enda byggnaden på holmen.

Till dessa skäl sällar sig nu den ekonomiska sidan af frågan, hvilken efter min tanke är den viktigaste, sedan jag förut trott mig hafva gifvit skäl för den förutsättning, hvarpå alltsammans naturligtvis hvilar, nemligen att Riksdagen kan få en lokal, som är för sitt ändamål tillfredsställande. Här hafva kostnadsberäkningar blifvit framlagda. Man kan ju säga, att dessa kostnadsberäkningar icke förtjena samma vitsord som de af riksdagshuskomitén och fullmäktige framlagda, mera officiella siffrorna. Förhållandet är dock, att här hafva utarbetats icke blott de ritningar, som herrarne hafva sett, utan äfven fullständiga detalj- och arbetsritningar. Framstående arkitekter hafva vidtalats att utföra dessa ritningar, och de hafva gjort det med den största noggrannhet. Kostnadsberäkningar hafva upprättats af sakkunnige män, och kontroll öfver dessa kostnadsberäkningar har anordnats så till vida, som för de flesta poster ligga till grund anbud, infordrade från entreprenörer och leverantörer. Man har derigenom fått en ganska effektiv kontroll, och jag tror därför, att tillförlitligheten af dessa kostnadsberäkningar kan vara ungefär lika stor som de officiella siffrornas, ty äfven der läser man icke i hvarje fall kunnat betinga sig för huru lång tid som helst och för alla förhållanden gällande entreprenadanbud, och dessutom är det ju meningen att med afseende å en stor del

af arbetet, nemligen pålningsarbetet utföra detta omedelbart och utan medverkan af entreprenörer. Således, om jag vågar antaga, att dessa beräkningar äro fullt jemförliga med hvarandra — och jag har för min del icke några betänkligheter dervid — så är det ju, såsom herrarne finna, möjligt att åstadkomma en besparing af 2,900,000 kronor, på sätt i reservationen angifves. Jag ber dervid att få fästa uppmärksamheten uppå, att denna beräkning är gjord så fullständig, att, eftersom det gamla riksdagshuset efter 1888 års beslut skulle inredas till embetsverkshus, vi i reservationen beräknat kostnaden för ett nytt embetsverkshus med tomt till 1,076,704 kronor, och det finnes intet tvifvel om att icke för det beloppet kan uppföras ett embetsverkshus, som blir så till vida bättre, som det kommer att lemna större utrymme för embetslokaler än det nuvarande huset. Man har också, eftersom meningen var att i det blifvande riksdagshuset bereda lokaler för justitieombudsmansexpeditionen och riksgäldskontoret, tagit i beräkning, att dessa institutioner icke få plats i de nya husen, utan måste kvarligga i sina nuvarande lokaler i riksgäldskontorets hus, och därför afräknat ett belopp af 250,000 kronor för detta hus. Man har sålunda så mycket som möjligt tagit hänsyn till alla de faktorer, som här böra tagas med i räkningen, och då vågar jag, mine herrar, hemställa till Eder, huruvida icke en sådan siffra 2,900,000 kronor eller, låt vara att herrarne vilja jemka på denna siffra med ett eller annat hundratusental, innefattar en så väsentlig besparing, att man måste vara berättigad att taga hänsyn dertill i föreliggande fall. Derjemte har man ju genom att följa den väg, reservanterna anvisa, undgått att gifva sig in på den åtminstone omtvistade frågan om lämpligheten af Helgeandsholmens anordnande på det sätt, som en gång beslutits, och för hvars undvikande Stockholms stad visat sig vara sinnad att göra en så stor uppoffring. Man har vidare beredt riksbanken en lokal, som är till och med mera tillfredsställande än den tilltänkta. Man har fått ett riksdagshus, som blir fullt lämpligt för sitt ändamål, och åt hvars yttre kan gifvas en anordning, som likaledes blir fullt värdig dess ändamål, och till allt detta besparar man ett så betydligt belopp.

Det är ännu en sak, som jag skulle vilja tillägga, och det är, att, när jag ser frågan särskildt ur riksbankens synpunkt, detta förslag erbjuder en fördel äfven i det afseendet, att det är tänkbart att i framtiden åstadkomma en tillbyggnad af det blifvande riksbankshuset på Helgeandsholmen. Stockholms stad har nemligen icke gjort något förbehåll derom, att, i fall det bygges blott ett riksbankshus på Helgeandsholmen, dimensionerna af detta hus skulle på förhand bestämmas, utan Riksdagen är oförhindrad att utvidga det. Men likasom man möjligen kan förstå, att riksdagshuset knappast kan behöfva någon tillbyggnad i framtiden, lika visst torde det böra anses ligga inom det tänkbaras gräns, att en sådan institution som riksbanken kan komma att utvidga sin verksamhet på ett sådant sätt, att en tillbyggnad af densamma i framtiden kan blifva af behovet påkallad. Men enligt det förslag, som nu är ämnadt att utföras, kan litet hvar finna, att det

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

är alldeles omöjligt att åstadkomma någon tillbyggnad eller tillökning af riksbankshuset.

Då jag nu återkommer till frågan om den besparing, som kan göras, så säger man: ja, denna besparing blir det nog icke mycket med, ty dessa penningar lära väl gå åt i allt fall. Ja, mine herrar, om herrarne mot vår reservation säga detta — och jag vill icke bestrida, att herrarne dertill kunna hafva fullt fog — då får jag redan nu uttala en profetia, nemligen den, att det säkerligen icke skall blifva med angenäma känslor, våra efterträdare på dessa platser, ehuru först om några år, hafva att motse alla de efterräkningar i form af ytterligare millioner, som det nu tillämnade förslaget kommer att kräfva.

Jag har talat med många personer, som i byggnadsvärf hafva stor sakkunskap, och enligt allmänna opinionen inom dessa kretsar är det icke möjligt att utföra detta företag inom ramen af de för detsamma beräknade kostnaderna, derför att här tillkomma så många faktorer, som äro mycket svåra att på förhand beräkna. Vill man således mot den beräkning, som reservanternas framlagt, ställa det påståendet, att den är så otillförlitlig, att detta förslags utförande kan komma att kräfva två eller tre millioner ytterligare, då är man icke rättvis, när man samtidigt beträffande det s. k. officiella förslaget hänfiver sig åt ett lugn, som säkerligen icke kommer att blifva synnerligen långvarigt, tröstande sig med att här skulle vi hafva att göra med ett kostnadsförslag, om hvilket vi säkert veta, att det är tillförlitligt och att penningarna komma att räcka till. Det är af detta skäl och framför allt med hänsyn till den medverkan, som Stockholms stad numera erbjudit, som jag anser frågan förtjena att af Riksdagen tagas i förnyad ompröfning. Genom detta erbjudande har frågan, så vidt jag kan förstå, kommit i ett alldeles nytt läge. Ty 1,330,000 kronor, som Stockholms stad erbjudit, är dock en siffra att räkna med.

Det har försports ytterligare en invändning, som jag icke kan underlåta att bemöta; och det är den, att, om vi förlägga blott riksbankshuset på Helgeandsholmen, vi hafva förut kostat på denna holme så mycket penningar, att det icke är lämpligt att hafva gjort det endast för att förvärfa tomtplats åt ett enda hus, nemligen riksbankshuset. Ja, mine herrar, det resonementet är mig icke möjligt att förstå. Ty om denna tomt har varit så dyr att förvärfa, så blir väl icke den saken hjälpt dermed, att man offerar ännu mera penningar för dess bebyggande, än som är behöfligt. Då jag kan vinna det ändamål, jag uppställt för mig, med mindre kostnader, så skall jag väl icke onödigtvis gifva ut mera penningar endast derför att jag förut kostat på en sak mera, än jag anser lämpligt. Åtminstone kan det resonementet icke hålla streck ur sparsamhetens synpunkt. Är det återigen så, att man håller på det gamla beslutet ur rättshafveriets synpunkt, så kan jag förstå det, men då är det ett rättshafveri, som sker på sparsamhetens bekostnad.

Tanken att förlägga riksbankshuset på Helgeandsholmen, hvilket ju skulle vara så förskräckligt dyrbart, var dock icke främmande för en man, som på sin tid var en framstående medlem af

denna kammare och jemväl af Sveriges riksbanks styrelse och som var känd för sin stora sparsamhet med allmänna medel. På hans initiativ väcktes och kom under offentlig behandling frågan om det gamla hofstallets förflyttande till annan plats, holmens plane-rande och förläggande dit af blott riksbankshus, så att han, trots den stora hänsyn, han alltid tog till sparsamhet med allmänna medel, likväl ansåg det allmännas intresse af att förlägga riksbanks-huset på en så framstående plats som Helgeandsholmen vara så starkt, att han icke ryggade tillbaka för att blott för riksbanks-husets skull förvärfva Helgeandsholmen. Det ligger således icke någon så stor orimlighet uti, att denna riksbanksbyggnad ensam kommer att ligga på Helgeandsholmen. Men alldeles oberoende häraf kan jag, när frågan om hofstallets flyttning är en afslutad affär, som icke kan göras om, icke finna, att, den saken hjälpes derigenom, att man numera gifver ut mera penningar, än som behöfves för att vinna det praktiska syftet i 1888 års riksdagsbeslut, eller, att få ett riksbankshus med godt läge och ett riksdagshus, som motsvarar sin bestämmelse. I det senare afseendet har jag redan uttalat min uppfattning, att det ombyggda riksdagshuset skulle motsvara alla skäligena anspråk och göra det under en så lång tid att vi icke hafva anledning att sysselsätta oss med den tid, som kommer derefter.

Icke heller har jag någon farhåga för att Riksdagens värdighet skulle på något håll kunna anses hafva blifvit lidande derigenom, att vi icke fullfölja 1888 års plan. Ty de, som deröfver skulle kunna reflektera, nemligen våra valmän, lära sannerligen icke lägga Riksdagen till last, att den icke uppför åt sig sjelf ett hus, som motsvarar de högst ställda arkitektoniska anspråk och därför blir synnerligen dyrbart. Jag tror det tvärt om vara bättre, att Riksdagen gifver ett föredöme, som landet skall veta att uppskatta, derigenom att Riksdagen iakttager en god hushållning i denna så egna angelägenhet, och således åt sig ordnar lokaler lämpliga för sitt ändamål, tillräckligt rymliga och bekväma, och tillika åt det hus, hvori dessa lokaler äro inrymda, gifver ett prydligt utseende, äfven om det icke skulle blifva ett arkitektoniskt storverk. Jag är fullt öfvertygad, att det icke skall blifva någon klagan hos våra valmän öfver att vi så handla, och lika öfvertygad är jag, att man skall anse Riksdagens värdighet vara tradd nära, om vi nöja oss med ett så beskaffadt riksdagshus.

Det är af dessa skäl, som jag ber att få yrka bifall till den af herr Fränkel och mig vid betänkandet fogade reservation, uti hvilken jag dock anhåller att få göra den ändring, att efter orden »och att riksdagshuset om- och tillbygges på dess nuvarande plats i hufvudsaklig öfverensstämmelse» skulle inskjutas orden: *beträffande husets inredning*, samt vidare, ett par rader nedanför, att efter orden »Riksdagen må meddela sina fullnägtige i riksbanken och riksgäldskontoret» det der förekommande uttrycket »erforderligt uppdrag» må utbytas emot *erforderliga uppdrag*; detta senare emedan, om frågan skulle få sin lösning i den rigtning, som reservationen afser, och således riksdagshus och riksbankshus komma att särskildt

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

hvarvt för sig uppföras, det då måhända icke finnes anledning att vidare koppla i hop banko- och riksgäldsfullmäktige för dessa begge företag, utan bankofullmäktige, som icke hade att göra med annat än riksbankshuset, skulle få i uppdrag att utföra endast denna del af företaget, och riksdagshuset öfverlemnas åt riksgäldsfullmäktige. Jag anhåller om bifall till reservationen med de af mig sålunda gjorda ändringar.

Häruti instämde herrar *Kardell, Zetterstrand, Fredholm* från Stockholm, *von Krusenstjerna, Hedin, Odhner, Ramstedt*, friherre *Lagerbring, Swanberg, Ericsson* i Väsby, *Walter, Bromée, Henricson, Svensson* från Karlskona, *Jansson* i Saxhyttan, *Andersson* i Lysvile, *Persson* från Arboga och *Alsterlund*.

Herr Waldenström: Herr talman! Mine herrar! Jag skall be om ursäkt för att jag vågar taga till orda i denna fråga, i synnerhet då det har lidit så långt fram på qvällen som förhållandet är.

Jag skall börja med att uttala, att jag för min enskilda del anser, att Stockholms stad visat ett berömvärdt intresse för den här föreliggande frågans, från Stockholms stads synpunkt sedt, lyckliga lösning. Derfor kan jag alls icke instämma i det klander, som uttalats emot Stockholms stad, därför att den gång på gång sökt att rifva upp ett Riksdagens beslut. Det är enligt min åsigt i högsta grad aktningvärdt, om en menniska ifrigt arbetar och offerar för att genomdrifva en idé, som blifvit för henne vigtig, äfven om jag sjelf inte kan gilla samma idé.

Att frågan blifvit å nyo väckt i Riksdagen, tror jag också vara fullkomligt berättigadt. Ty sedan sista riksdagen hafva nya, tungt vägende omständigheter tillkommit. Det är icke blott den omständigheten, att Stockholms stad erbjudit sig att utlägga en ganska respektabel summa först för Helgeandsholmens ordnande och sedermera för dess underhåll, utan också den, att ett konsortium här i staden låtit utarbета samt företett bestämda ritningar, huru det tänkt sig, att frågan skulle i hufvudsak kunna lösas. På samma gång jag erkänner detta, vill jag också förklara, att jag anser det alldeles icke vara under Riksdagens värdighet, om Riksdagen, när nya omständigheter komma i dagen, skulle finna sig föranlåten att ändra sina två eller tre gånger fattade beslut.

Men sedan jag sagt detta, skall jag be att tillika få förklara, att jag står kvar på samma ståndpunkt nu som jag förut stått, då jag deltagit i de beslut, som Riksdagen i denna fråga hittills fattat. Den reservation, som är bifogad utskottets betänkande, och de skriftliga uttalanden, som dels i tidningar, dels i broschyrer hafva kommit under mina ögon, hafva icke varit på något sätt egnade att rubba min öfvertygelse, att Riksdagen bör vidhålla det beslut, som den tre gånger förut fattat.

Man har sökt skrämja Riksdagen med de ekonomiska faror, som vore med saken förenade. Först hette det, att *grunden* på Helgeandsholmen vore så eländig, att den beräknade kostnaden

för grundläggningen skulle komma att mångdubbelt öfverstigas, ja, att den skulle vålla kostnader, som ingen människa kunde på förhand beräkna. Emellertid har man vid pålning och borring kommit under fund med, att grunden är bra, mycket bättre, än någon kunnat hoppas, under det att man icke kan säga, huru det förhåller sig med den grund, som ligger under det här nuvarande riksdagshuset åt Mälaren till. Enligt hvad jag hört uppgifvas, skall den vara hardt när omöjlig att bebygga med ett stort hus, till följd af dess branta stupning. Nu har man emellertid alldeles upphört att tala om *grunden*.

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Hvad deremot beträffar byggnadskostnaderna ofvan jord, påstår man, ännu åter och återigen, att man utöfver beräknade millioner har att vänta ytterligare anslagskraf på millioner efter millioner. Vid samtal med sakkunniga har man nemligen funnit den allmänna opinionen bland dessa vara, att riksdagshuset på Helgeandsholmen icke kan byggas för mindre än två, ja, bortåt tre gånger de beräknade kostnaderna. Man förespeglar 12 å 15 millioner. Ja, det är en sak, som jag icke kan bedöma. Men jag är icke så fortfärdig att springa efter den allmänna opinionen. Jag har gjort mig underrättad om denna sak, och enligt hvad jag dervid fått veta, äro de beräkningar, som gjorts angående kostnaderna för riksdagshuset på Helgeandsholmen, grundade på undersökningar, hvarmed fyra sakkunniga personer under tre månaders tid varit uteslutande sysselsatta. Dessa beräkningar hafva sedan blifvit kontrollerade af professor Dahl jemte en kunnig byggmästare samt derpå ytterligare kontrollräknats af andra. Alla dessa gånger har man kommit till så nära samma siffror, att skilnaden icke lär hafva belupit sig till mer än ett eller annat tusen kronor. Om jag nu skall — såsom jag ju är tvungen — lita på andra, måste jag väl hellre lita på de arkitekter och ingenjörer, som lägga fram på så sätt utförda beräkningar än på den allmänna opinionen bland — låt vara — äfven goda byggmästare, som man kan komma i samtal med på gatan eller i något samkväm här i staden.

Man säger, att de beräkningar, som äro gjorda för ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset, grunda sig på anbud. Ja, men har man tagit skriftliga anbud med vederbörlig borgen, så att icke dessa eventuella leverantörer blott på en höft sagt, hvad de skulle kunna göra ombyggnaden för? Ty blott om de äfven *förbundit* sig att utföra ombyggnaden för det priset, hafva anbuden någon betydelse; i annat fall hafva de icke det ringaste värde. Det torde för resten vara få människor, som sysselsatt sig med att rifva ned och bygga om gamla hus, som icke fått tillfälle att ångra det. Det är en svår sak att beräkna, hvad det kan komma att kosta. Skulle man nu börja på att ombygga det gamla riksdagshuset, vet man ju icke, huru väggarne äro inrättade; man vet icke, om de ej på sina ställen behöfva förstärkas, om man icke till följd af bjelklagets läge blir tvungen att rifva mera, än man från början beräknat, att förstärka grunden m. m. m. Man kan aldrig på förhand beräkna ett sådant företag. Jag har sett flera exempel på rifningar och ombyggnader af gamla hus, men jag har knappast hört någon,

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

(Forts.)

som sysselsatt sig dermed, som icke ansett, att det varit bättre, om han rifvit ned alltsammans och byggt från början.

Hvad beträffar den föregifna besparing af millioner, man skulle göra genom detta ombyggnadsföretag, så anser jag visserligen, att man bör taga hänsyn dertill, men endast, för så vidt det kan vara att beräkna, att det *verkligen blir* besparingar. Och det är just det, som är högst tvifvelaktigt. Man måste nemligen alltid taga i betraktande, att en ombyggnad af riksdagshuset icke *kan* blifva annat än en *provisorisk* lokal för Riksdagen. Man måste alltid vara betänkt på att få ett annat riksdagshus; och jag tror mig kunna bevisa, att det i en icke mycket aflägsen framtid skall blifva oundgängligen nödvändigt. Men under sådana förhållanden tänker jag, att de besparingar, man för tillfället kunde göra genom en ombyggnad, skulle komma att uppslukas många gånger om. Hvar skulle man väl *då* finna en plats för riksdagshuset? Det blir allt svårare och svårare att finna platser för byggnader här i staden; och har Riksdagen en gång afhändt sig Helgeandsholmen, torde det komma att kosta oerhörda summor att få en annan lämplig och centralt belägen plats, om det ens blir möjligt att få någon. Jag skall efter detta, herr talman, taga mig friheten att något granska de uppgifter, som blifvit lemnade af personer, hvilka hafva uttalat och upprepat såsom sin bestämda mening, att de officiella uppgifterna skulle vara mycket felaktiga.

I en motion, som väckts i Första Kammaren af herr Ljungberg, säges — se sid. 9 i utskottets betänkande — att det nya riksdagshuset på Helgeandsholmen skulle blifva 78 fot högt. Men det skall i verkligheten blifva 72 $\frac{1}{2}$ fot högt. Samma motionär säger vidare, att det nya riksdagshuset i Berlin har en höjd till taklisten af 68 fot. Det har dock en höjd af öfver 90 fot samt der öfvan på den stora kupolen, som är *ytterligare* 165 fot hög. I hvarje hörn af byggnaden är ett stort torn med en höjd från marken af 151 fot utom takbysterna, som mäta ytterligare 16 fot. Det är ju alldeles orimligt att komma med sådana uppgifter och sådana jämförelser. Hvar och en kan väl begripa, att, då riksdagshuset i Berlin kostat 40 millioner mark, det icke kan vara *mindre*, än hvad vårt hus på Helgeandsholmen skulle blifva. Vidare säger motionären, att å riksdagshuset å Helgeandsholmen kupolens högsta spets skulle blifva 3 fot högre än tornen på Nôtre Dame i Paris. Verkliga förhållandet är emellertid, att, oaktadt tornen å Nôtre Dame äro stympade — de hafva aldrig blifvit uppförda till sin bestämda höjd — öfversta vingspetsen af den bild, som står på vår kupol, dock skulle komma 25 fot lägre än tornen på Nôtre Dame och icke 3 fot högre. Sedan säger motionären, att det nya riksdagshusets kupol skulle blifva 87 fot högre än kupolen på kapitolium i Washington. Nu torde herrarne veta, att kapitolium i Washington i anseende till höjden är den 3:dje eller 4:de af alla byggnader i verlden, om man undantager spetstornen på några kyrkor. Man räknar nemligen, om jag ej missminner mig, Cheopspyramiden för n:o 1, S:t Peterskyrkan i Rom för n:o 2, och kapitolium i Washington för n:o 3. Således skulle då vårt nya riksdagshus — så-

som högre — komma att skjuta undan kapitolium i Washington och blifva n:o 3 af alla byggnader i världen. Kanske den till och med skulle kunna i herr Ljungbergs fantasi skjuta undan S:t Peterskyrkan i Rom, ja, möjligen sjelfva Cheopspyramiden! Motionären säger, att kapitolium i Washington är 120 fot högt. Jag slog upp vårt vanliga svenska konversationslexikon, Nordisk Familjebok, och der stod, att denna byggnad är 93,7 meter, d. v. s. 315 fot hög, hvilket bara är nära 3 gånger mera, än hvad motionären sagt. I dessa 315 fot är ändå icke inberäknad, frihetsgudinnans byst, som håller 20 fot, hvadan högsta höjden på kapitolium blir 335 fot eller 110 fot högre än högsta kupolspetsen på det föreslagna riksdagshuset å Helgeandsholmen. Ytterligare säger samme motionär, att det nya representanthuset i Wien blott är 2 våningar högt. Jag kan dock upplysa herrarne om, att det är 3 och delvis 4 våningar högt. Vidare säger motionären, att de nya plenissalarne på Helgeandsholmen skulle blifva 46,5 fot höga. I verkligheten äro de dock ritade till 38 fot; således 8,5 fot lägre än motionären uppgifver. Icke är det väl personer, som lemna sådana uppgifter, som böra komma och tala om felaktiga uppgifter från andra håll.

Herr talman! Jag skall nu be att få gå öfver till den reservation, som mot det sammansatta utskottets hemställen blifvit afgifven, och som lider af betänkliga brister i samma afseende som den ofvan nämnda motionen. Herrar reservanter säga, att i byggnaden på Helgeandsholmen Första Kammarens samlingsal skulle få en golfyta af 3,390 qvadratfot. Af de tabellariska uppgifterna på sid. 36 i betänkandet se herrarne, att salen får en golfyta af 3,771 qvadratfot. Nu har herr Themptander förklarad, att denna skilnad beror på att man icke mätt upp *hela* salen, utan undantagit den halfrunda utböjningen bakom talmannens plats eller den s. k. absisen. Men hvarför har man icke räknat den med? När man mäter upp ytan i ett rum, brukar man väl, i synnerhet om man är arkitekt, mäta upp *hela* ytan och ej lemna en del. Att emellertid herr Themptanders förklaring är alldeles origtig, tror jag mig kunna bevisa. Skilnaden mellan reservanternas uppgift rörande golfytan och den officiella uppgiften är icke mindre än vid pass 400 qvadratfot. Men icke tro väl herrarne, att absisen kan vara 400 qvadratfot, hvilket skulle motsvara en sal af 20 fots längd och 20 fots bredd? Det vore ju en högst märkvärdig nyhet, om talmannen skulle få ett sådant tomrum bakom sig. Vare det dock långt ifrån mig att vilja säga, att herr Themptander gjort sig skyldig till falska uppgifter. Han har naturligtvis fått dessa uppgifter och tagit dem sådana, han fått dem, samt haft tillit till sina sagesmän. Men han bör icke efter dessa anmärkningar vänta samma tillit från kammarens sida. Reservanterna säga vidare, att golfytan i Andra Kammarens plenisal å Helgeandsholmen är beräknad till 4,525 qvadratfot. Men enligt utskottets tabellbilaga är den fastställd till 4,776 qvadratfot, d. v. s. 250 qvadratfot mer, än reservanterna uppgifvit. Att skilnaden här icke heller beror på absisen, kunna herrarne väl förstå. Skilnaden för Första Kammarens plenisal var 400 qvadratfot och för Andra kammarens skulle den vara

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i 250 kvadratfot. Men hvarför skulle absisen i Första Kammaren vara nära dubbelt så stor som i Andra Kammaren? Det kan jag ej finna något skäl till. Nej, mine herrar, det ligger verkligen ett fel i den källa, från hvilken herr Themptander fått sina uppgifter, men om i den källan ligger någon *pia fraus*, det är en sak, som jag ej kan bedöma. Reservanterna uppgifva vidare, att golftytan för riksdagsbiblioteket i den nya riksdagsbyggnaden skulle blifva 4,247 kvadratfot. Enligt ritningarne skulle dock biblioteket få 6,200 kvadratfot, således nära 2,000 kvadratfot mera. Reservanterna säga, att för korridorer och trappor i huset på Helgeands- holmen skulle vara beräknade 43 procent af hela utrymmet. Den exakta beräkningen visar dock, att dessa kommunikationsleder uppta af utrymmet i hufvudvåningen 22 %, i utskottsvåningen 20 % och i bottenvåningen 10 %; således i medeltal omkring 17 à 18 % af utrymmet i stället för 43 %. Det är icke riktigt bra att till Riksdagens ledning i en så viktig fråga framlägga så kolossalt felaktiga uppgifter. Hvar och en, som ser på ritningarne, kan ju för öfrigt med bara halfva ögat se, att uppgiften 43 % är alldeles orimlig, det är ju nära på hälften af utrymmet.

Reservanterna säga, att det skulle vara ett mycket vågadt experiment att belysa plenisalarne blott ofvanifrån. Jag tror, att det dock ej är så farligt med denna takljusfråga. Ty jag kan meddela, att takljus begagnas i plenisalarne i riksdagshusen i Wien, Berlin, Paris, London — i båda husens salar — i stora salen i Sorbonnes universitet, i stora aulan i universitetshuset i Upsala, i industripalatset, i nationalmuseum och i utställningssalen i fria konsternas akademi. Man kan således ej säga, att takljus skulle vara något vågadt experiment, allra helst då — som hvar och en vet — takljuset är starkare än sidoljuset och att man vid användning af takljus slipper det drag från fönstren, som annars är undvikligt. Här i vår nuvarande sal tvingar oss detta drag att hafva tredubbla fönster, och ändå klaga de, som sitta närmast fönstren.

Vidare säga reservanterna, att dagern i det stora gemensamma samtalsrummet i det nya riksdagshuset skulle blifva mycket dålig. Med anledning häraf har jag sett efter på ritningarna och funnit, att ljuset i detta samtalsrum skulle komma in genom sex stora fönster från sidan och dessutom genom ett glastak öfver mellersta partiet. Dagern i detta rum kan således icke blifva dålig. Men huru ställer det sig deremot med dagern i samtalsrummet i opponenternas förslag? Jo, der har samtalsrummet, som är 60 fot långt, ett fönster endast i ena ändan. Från detta fönster skall ljuset tränga 60 fot in i rummet. När man promenerar der från den mörka ändan, skall man alltså hafva ljuset midt i ögonen på sig, från fönstret; och herrarne veta väl, huru det kännes, när man kommer in i ett stort rum, der ett fönster finnes i fonden. Det gör ondt i ögonen; äfven i mina ögon, som sannfärdeligen icke äro svaga.

Jag skall dock icke stanna med detta. Man har sagt, att vi skulle få det ofantligt beqvämt i det ombyggda riksdagshuset. Om detta vore sant, skulle jag gifva min röst för ombyggnadsförslaget;

men jag har studerat ritningarna och kommit till ett helt annat resultat. Jag har tagit mig friheten att studera dem, fastän min egen verksamhetsföreläggelse icke ligger inom detta område och jag således, enligt en viss professors åsigt, icke skulle hafva rätt att befatta mig med sådana saker. Jag har då funnit, att, hvad de särskilda utskottsrummen beträffar, man kommer in i samtals- och sekreterarerummen endast genom sessionssalarna. Om således någon kommer och vill tala med en ledamot af ett af dessa utskott, måste denne ledamot antingen gå ut i förstugan och der tala med den besökande eller också till föga uppbyggelse för utskottets öfriga ledamöter draga honom genom sessionsrummet in i samtalsrummet. Lagutskottet har sitt samtalsrum beläget så, att ingången till detta måste ske antingen genom sessionsrummet eller genom sekreterarerummet; direkt från förstugan kan man icke komma. För att komma till bevillningsutskottets såväl samtalsrum som sekreterarerum måste man passera sessionsrummet, och hvad de tillfälliga utskotten beträffar, äro deras lokaler så belägna, att de herrar, som skola sitta i dessa utskott, hafva kapprummen på ena sidan om förstugan och utskottsrummen på den andra. De äro vidare utan tamburer eller hafva tamburer på så sätt, att det ena utskottsrummet får tjena som tambur för det andra. Man måste gå genom n:o 1 af dessa rum för att komma till n:o 2 och genom n:is 1 och 2 för att komma till n:o 3. Kan detta vara en anordning, med hvilken man i längden skall vara nöjd? Nej. Vill man säga, att huset ombyggt blott skall blifva en provisorisk lokal för Riksdagen, då kan jag vara med derom, men då gå också alla de besparingar, man talar om, sin kos.

Jag skall vidare be att få påpeka äfven en annan omständighet. Ingången och uppgången till Riksdagens plenisalar skulle enligt ombyggnadsförslaget komma att ligga, der nu ingången till Första Kammaren är belägen; således midt emot Riddarholmskyrkan. Denna ingång skulle blifva ungefär 60 fot djup. Jag frågar då: hvarifrån får man ljus till denna ingång? Den vetter mot en mörk vägg, och så vidt jag kan finna, kommer den icke att få mera ljus än det, som kan slippa in genom glasrutorna i porten. Tänken eder, mine herrar, en uppgång, som icke skulle få mera ljus än det, som följer den ingående utifrån. Kommer så hertill, att sjelfva trappan blir afstängd från förstugan genom någon sådan slags dörrtillställning, som vi hafva här i uppgången till denna kammare, så får ljuset passera en fönsterluft till, innan det kan göra sig gällande i uppgången.

Herr Themptander sade, att man naturligtvis kan göra en mängd detaljanmärkningar. Ja, det är sant. Men när man kan göra sådana anmärkningar, hemställer jag, om det är skäl att endast på grund af påståenden och försäkringar i den rigtning, som skett, upphäfva ett Riksdagens beslut och fatta ett annat, som går så »ins Blaue hinein» som det, man nu önskar, att vi skola fatta.

Herr talman! Jag har tillåtit mig att säga, hvad jag nu sagt, ehuru jag väl vet, hvad följden deraf skall blifva. Men jag har

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

ansett det vara min pligt att meddela, hvad jag trott mig hafva funnit, och att oförskräckt uttala min mening. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Hammarskjöld: Herr talman! Mine herrar! Uti en punkt skall jag gifva de ärade motionärerna fullkomligt rätt, nemligen deri, att de haft fullt fog att framkomma med sitt ändringsförslag och väcka motion i det syfte de gjort, dels därför att Stockholms stad har kommit med sitt kända anbud och dels därför, att vid de båda föregående tillfällena, när fråga varit om att upprifva 1888 års beslut, försöket varit endast, så att säga, negativt. Det gälde då endast att nedrifva utan att sätta något annat i stället. Denna gång, hafva de framkommit med två positiva förslag, båda ganska aktningvärda, och jag vore nästan frestad säga, att det är skada, att motionärerna öfvergifvit nybyggnadsförslaget på Riddarholmen, ty det är verkligen ett förslag med mycket stora förtjenster. Jag är ingen vän af riksdagshusets förläggande på den platsen, och jag kan icke finna, att det yttre af huset, sådant det är föreslaget, just är tilltalande, men jag kan det oakadt icke underlåta att här uttala min verkliga beundran för den utomordentligt fintänkta plandispositionen. Den är sådan, att de arkitekter, som uppgjort den, hafva den största heder deraf. Då emellertid förslaget är öfvergifvet, ha vi här endast att yttra oss om ombyggnadsförslaget för det hus, som nu finnes.

Den föregående talaren har gått igenom och granskat en god del af reservanternas uttalanden; men det finnes dock åtskilligt kvar, som jag skulle vilja ytterligare påpeka.

Jag vill då först tala om sjelfva plenisalarne, som hafva blifvit framhållna såsom i allo jemngoda med de, som finnas i Helgeandsholmsförslaget. Jag vill icke gå in på, att så är förhållandet, ty onekligen är den åttkantiga formen, sådan den föreligger i Helgeandsholmsförslaget och i nybyggnadsförslaget på Riddarholmen, oändligt mera praktisk är den rektangulära. Dertill kommer en annan viktig omständighet. Båda plenisalarne i ombyggnadsförslaget skulle till betydlig del omgifvas af ytterväggar. I Första Kammaren skulle två sidor, i Andra Kammaren en och en half sida utgöras af ytterväggar. Denna omständighet har ett mycket menligt inflytande på ventilationen, därför att under den kalla årstiden murarne blifva så starkt afkylda, att de motverka ventilationen inne i salarne. Detta gör, att, äfven om ventilationen anordnas på det mest förståndiga sätt, den ändå icke blifver tillfyllestgörande. Jag har detta uttalande från kompetent håll, nemligen från en af de erkänt skickligaste värmeledningsingenjörer i Stockholm.

Reservanterna hafva i sin reservation anmärkt åtskilliga fel på Helgeandsholmsförslaget, som jag icke kan underlåta att besvara. De förmena bland annat, att kommunikationslederna i Helgeandsholmsförslaget delvis äro för knappt tilltagna, så att t. ex. hufvudkorridorerna ingenstädes äro mer än 10 och på några ställen blott 9 fot breda. Men huru förhåller det sig i detta afseende

med ombyggnadsförslaget. När Första Kammarens ledamöter vilja gå in i sin klubblokal, hafva de, såvidt de ej först vilja gå utför en trappa och så åter uppför en trappa, ingen annan väg att gå än en 5 fot bred och 66 fot lång gång. En liknande gång leder från kamrarna in i kanslivåningen. Jag vill nu icke säga, att ledamöterna i Första Kammaren och ännu mindre notarierna äro så korpulenta, att de icke skulle få rum att komma fram i dessa gångar, jag vill därför icke säga, att gångarna äro odugliga, men jag påstår, att när gångarna i ombyggnadsförslaget äro så betänkligt smala som 5 fot, man då icke bör tala om att 9 à 10 fots breda korridorer i Helgeandsholmsförslaget äro för smala.

Vidare påstå reservanternas, att de 8 ljusgårdarnes mått äro mycket otillfredsställande och anföra såsom exempel derpå, att en af dem har med ett djup af 70 fot en bottenyta af 400 kvadratfot, eller golfytan af ett vanligt boningsrum. Detta stämmer icke riktigt, ty den minsta gården har dock en bottenyta af 460 kvadratfot. Denna anmärkning påminner mig för öfrigt lifligt om ett gammalt ordspråk, som säger: att den skall inte börja att kasta sten, som sjelf sitter i glashus. Om man nemligen granskar ljusgårdarna i ombyggnadsförslaget på Riddarholmen, så utgöra de väl förslagets svagaste punkter. Herrarna hafva nog sett, att, då man kommer ut i den s. k. sammanbindningsbanan, man der har framför sig ett mycket smalt prång mellan tvenne flyglar af riksdagshuset, och dock är detta nu öppet på en sida, åt söder, och får derigenom ganska riklig dager. Nu är det meningen, att det skulle muras igen på den fjerde sidan. Då kunna herrarna nog tänka sig, hur pass ljus den gården kommer att blifva, som är 12 fot bred och 60 fot djup. Det är den *största* ljusgården i ombyggnadsförslaget på Riddarholmen. De andra äro mycket mindre. Den minsta af de fyra återstående ljusgårdarna är endast 342 kvadratfot, då deremot den minsta enligt Helgeandsholmsförslaget är 460 kvadratfot och den största 876 kvadratfot. Detta skulle ändå icke göra så särdeles mycket, om de lokaler, som skola erhålla sin belysning från ljusgårdarna, vore belägna på annat sätt, än de äro. Jag skall nu icke fästa mig vid, att det i biblioteksvåningen finnes 3 stora rum, som icke få annan dager än sekundär belysning från en korridor, som sjelf erhåller en mycket skral belysning från ljusgårdarna. Jag fäster mig icke dervid, ty det kan hända, att de endast äro att betrakta som magasinrum, dit man blott sällan går för att hemta någon bok, i hvilket fall man ju kan vara försedd med ljus.

Men värre synes det mig vara, att människor skulle tvingas att bo i lägenheter, som icke erhålla annan belysning än från dessa eländiga ljusgårdar. Så är dock förhållandet. Maskinisten skulle hafva tre rum och kök, eldaren ett rum och kök; samtliga dessa rum ligga längst ned i bottnen på dessa brunnar och hafva icke belysning från något annat håll. Jag känner icke närmare Stockholms stads byggnadsordning, men det förefaller mig otroligt, att den skulle kunna tillåta, att rum, der människor ständigt skola bo och vistas, anordnas med så eländig belysning. Och det är icke

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

(Forts.)

endast för belysningens skull, som jag anser denna anordning olämplig, utan man kan äfven tänka sig, hvilken luft det skall bli i botten på dessa brunnar. Det finnes ännu flera rum, som få sin belysning derifrån. Vice värden har nemligen en våning, som består af 8 rum och kök. Af dessa hafva 3 rum och köket sin belysning från ljusgårdarne; ett får sin belysning sekundärt från ett kaférum. Att äfven 4 kanslirum få sin belysning endast från ljusgårdar, kan betyda mindre, då de dock ligga en eller annan trappa högre upp.

Den förre talaren har skildrat, huru obeqvämt en stor del rum äro belägna, i motsats mot hvad reservanterna påstått. Jag kan icke underlåta att påminna, huru beqvämt det deremot i detta hänseende är i Helgeandsholmsförslaget, der, så vidt jag vet, det icke kan uppletas ett enda rum, som behöfver en egen utgång, men icke har det, åtminstone icke ett enda rum i utskottslokalerna, som icke har egen utgång.

Det har äfven blifvit anmärkt som ett fel, att uti Helgeandsholmsförslaget statsutskottet saknar kanslirum och rum för utskottsordföranden. Det har blifvit mig sagdt, att detta aldrig varit upptaget på programmet och därför ej heller kommit med i förslaget. Och hvad angår den anmärkningen, att statsutskottets sessionssal är för liten och mindre än den nuvarande, så kan jag upplysa, att det är därför, att man ansett sig icke behöfva större, och det är den enklaste sak i verlden att föröka dess utrymme genom sammanslagning med ett af samtalsrummen, som egentligen är obehöfligt såsom sådant.

Genom det svar på reservanternas anmärkningar, som af mig och den föregående talaren nu blifvit lemnadt, tror jag, att man med skäl kan säga, att dessa frågor blifvit nöjaktigt besvarade, och att det synes vara mycket tveifvelaktigt, huruvida reservanterna hafva fog för det påståendet, att till- och ombyggnadsförslaget är i alla hufvudsakliga delar fullt jemförligt med det af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret godkända riksbyggnadsförslaget. Beträffande hvad som säges på ett ställe i reservationen, att »alla de behöfliga lokalerna, till en del lika, till en del mera ändamålsenliga än enligt riksdagshuskommitterades förslag, kunna med riksdagshusets om- och tillbyggnad beredas», så får jag bekänna, att jag icke kunnat finna någon lokal, som jag kan erkänna vara mera ändamålsenlig än den, vi få i Helgeandsholmsförslaget.

Jag vill emellertid tillägga några ord. Ingen må tro, att jag genom denna kritik velat klandra de arkitekter, som uppgjort förslaget. Jag erkänner, att det är ett utomordentligt aktningvärdt arbete. Man skall blott icke begära, att de af det, som i sig sjelf är omöjligt, skola kunna göra något verkligt godt.

Mot det påståendet, att Helgeandsholmen skulle blifva litet obeqvämt belägen i förhållande till statsverkets öfriga embetsverks lokaler, anser jag mig icke behöfva säga många ord. Det har på åtskilliga håll varit ganska ifrigt framhållet, att Skeppsholmen skulle vara mycket lämplig såsom byggnadsplats, men derifrån är det nog litet längre än från Helgeandsholmen.

Hvad nu beträffar möjligheten att kunna utföra detta om- och tillbyggnadsarbete, utan att Riksdagen behöfde afbryta sitt arbete en enda dag, är det för mig mycket svårt att yttra mig derom. Jag betviflar icke, att ju icke sjelfva tillbyggnaden kan ske, om icke på den här beräknade tiden, dock på så pass kort tid, att den icke skulle behöfva hindra vårt arbete, ehuru väl den kunde göra det mindre trefligt för oss. Men hvad man kan sätta starkt i fråga, är, huruvida det skulle vara möjligt att utföra sammanbyggnadsarbetet på den uppgifna tiden eller mellan två riksdagar. Gent emot så framstående arkitekters påstående, att detta skulle vara möjligt, låter det sig naturligtvis ej göra att bestämdt förneka denna möjlighet, men jag tillåter mig dock, som sagdt, tvifla derpå. Jag har mycket svårt att föreställa mig, att det skulle vara möjligt, ty ser man på ritningarne, så finner man, att för denna sammanbyggnad krävas ganska stora och omfattande arbeten.

Af reservanterna har äfven blifvit framhållet, att enligt Helgeandsholmsförslaget riksbanken skulle få ett mindre gynnsamt läge, och man har försökt utreda, huru det förhåller sig med afseende på propositionen mellan dem, som trafikera Drottninggatan, och dem, som gå åt det andra hållet, sedan de passerat Norrbro. Jag har bra svårt att tro, att detta skulle betyda något för riksbankens rörelse. Jag är visserligen ingen affärsman och sysslar mycket litet med bankaffärer, men nog tror jag, att en verklig affärsman icke skall se så mycket på de der stegen, om han skall gå öfver en bro vid Drottninggatans förlängning eller om han skall gå öfver Norrbro. Har han en affär att göra, så söker han nog upp riksbanken, äfven om den ligger 50 eller 100 fot mer åt sidan.

Det kan icke skada att påminna om ett uttalande, som gjordes af dåvarande statsrådet, friherre Tamm vid föredragningen af ärendet inför Konungen år 1887, ett uttalande, som inföt i den nädiga propositionen till nämnda års riksdag. Det hette der — jag skall icke läsa långt: »Läget i den centralaste delen af hufvudstaden erbjuder genom den omedelbara närheten till embetsverken och de delar af staden, der den större affärsrörelsen har sitt säte, betydande fördelar, ej mindre för Riksdagen än för riksbanken. För riksbanken, hvilken vore afsedd att inrymmas i den åt Mälaren vettande delen af byggnaden, skulle dessutom den fördel, som ligger i närbelägenheten till hufvudstadens lifligaste trafikled, ytterligare förökas genom anläggandet af broar till holmen från Mynttorget och i Drottninggatans förlängning. På samma gång läget är centralt, är det äfven fritt, hvarigenom det erbjuder den, särskildt ur riksbankens synpunkt, beaktansvärda förmånen af största möjliga frihet från eldfara.» Detta uttalande afgafs i statsrådet, hvori presiderade dåvarande statsministern, herr Themptander. Nu kan man väl icke gerna deremot göra samma invändning, som ofta gjorts, då man har erinrat om detta 1887 års beslut, att då gälde det *en* byggnad, men att det nu gäller *två*, ty det gör väl ändå detsamma, om jag, sedan jag passerat bron i Drottninggatans förlängning, går in på höger sida eller på venster.

Jag skall icke inlåta mig mycket på frågan om de ekonomiska

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande & Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

(Forts.)

beräkningarne, men det är dock en punkt, som jag icke kan lemna alldeles oberörd, nemligen beräkningarne angående embetsverkens hus, som med tomt uppgifves komma att kosta 1,076,704 kronor. Denna beräkning grundar sig på ritningar, uppgjorda af samma arkitekter, som uppgjort ombyggnadsförslaget, men hvad är det för embetsverkshus, till hvilket desse uppgjort ritningar? Jo, det skulle inrymma de embetsverk, som blefve husvilla, ifall riksdagshuset komme att byggas bakom riddarholmskyrkan, der nu marinförvaltningen m. fl. embetsverk hafva sina lokaler. Men gör man en ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset, så blir det icke *dessa* embetsverk, som blifva husvilla, utan helt andra. Jag vet icke, och ingen annan kan väl heller uppgifva, om *dessa* embetsverk behöfva större eller mindre lokaler, än de, för hvilka de nyssnämnda ritningarne äro uppgjorda, men faktum är dock, att det är fullkomligt outredt, huru stora lokaler de behöfva, och då torde det vara mycket kinkigt att bestämma en viss kostnadssumma.

Men ej nog härmed. Beräkningarne för det ifrågavarande huset upptaga 660,000 kronor för sjelfva byggnaden och 416,704 kronor för tomten. Priset för den senare är då beräknadt till 12 kronor för qvadratfot eller 136 kronor för qvadratmeter. Detta är samma pris, som beräknades, när Stockholms stad afgaf sitt anbud. Då antogs, att platsen bakom marinförvaltningens hus jemte den tomt, som upptages af det gamla gymnasium, skulle vara värd 12 kronor per qvadratfot, derfor att det ansågs, att der icke skulle kunna blifva några affärslokaler, och förmodligen äfven derfor, att en stor del af *dessa* tomter utgöres af kajer nedanför embetsverkens hus, der icke gerna några större byggnader kunde uppföras. Nu har samma pris per qvadratfot lagts till grund äfven vid den nu ifrågavarande beräkningen för ett embetsverkshus, som skulle ligga, der det nuvarande auktionsverkets hus är beläget. Jag har ur stadsingenjörens uppgift till Stockholms stadsfullmäktige inhemtat följande, som jag skall be att få uppläsa: »Skulle emellertid staden för uppförande af byggnader för allmänt behof nu eller framdeles behöfva i staden inom broarne förvärfva en motsvarande areal, torde jag få till ledning vid bedömande af det pris, staden i så fall skulle kunna komma att få betala, anföra, att nuvarande medeltaxeringsvärdet för de egendomar, som äro belägna mellan Stora Nygatan, Skeppsbron och Myntgatan, är 345 kronor per qvadratmeter eller omkring 30 kronor per qvadratfot.» Jag vet nu icke, om man kan säga, att auktionsverkets tomt är värd så mycket, men säkerligen är den dock värd betydligt mera än kajen utanför de förut nämnda embetsverkens hus. Visserligen har nu Stockholms stad, när det gäller den plats, der riksdagshuset skulle byggas, bundit sig vid ett bestämdt pris, men är verkligen någon af herrarne nog naiv att tro, att, om så blir förhållandet, att staten vill köpa en annan tomt af Stockholms stad för uppförande af byggnader för embetsverken, staden skall släppa tomten till lägre pris, än den sjelf får betala. Jag för min del tror det icke; och herrarne kunna lätt tänka sig, till hvilket belopp priset för tomten i annat fall skall komma att stiga. Nu är för ifrågavarande tomt

beräknadt ett belopp af 416,000 kronor, men skall man till grund för beräkningen lägga ett tomtpris af 30 kronor per kvadratfot, kommer summan att stiga till öfver en million.

För att bereda framgång åt detta ombyggnadsförslag eller det jemväl ifrågasatta nybyggnadsförslaget på Riddarholmen, har nu Stockholms stad inkommit med sitt bekanta anbud. Hvad innebär då detta anbud? Jo, sedan Riksdagen låtit bygga nytt hofstall med betydliga kostnader, sedan den inlöst basarbyggnaden å Norrbro, tillsläppt den ytterst dyrbara Artilleriplanen, sedan den bortbytt deri stora och säkerligen också mycket dyrbara Hjorthagen, sedan Riksdagen slutligen i dessa dagar gjort upp med Stockholms stadsfullmäktige — eller åtminstone står i begrepp att göra det — angående utbyte af den mark på Helgeandsholmen, hvarpå staden gör anspråk, hvilka emellertid icke till alla delar kunnat bevisas — sedan allt detta skett och Riksdagen således förvärfvat obestridd eganderätt till holmen, då säga Stockholms stadsfullmäktige: nu vilja vi hafva holmen; om Riksdagen nöjer sig med att uppföra ett riksbankshus derstädes, skola vi vara nog frikostiga att uppföra två broar för vår egen räkning, och vi skola anlägga kajer å holmen och plantera träd på en mark, som hädanefter skall blifva vår, om icke till namnet, så åtminstone till gagnet, sedan den en gång blifvit intagen i stadsplanen. Jag skall visserligen icke neka till, att det är en betydlig uppoffring, som staden gör, ty 1,356,000 kronor är dock en stor summa, och jag är nog djerf att tro, det en betydlig mängd af stadens invånare icke just äro glada åt anbudet. — Men, säger man vidare, anbudet befriar dock Riksdagen från en stor utgift. Detta är sant, men till hvilket pris? Jo, priset är, att Riksdagen för everldliga tider afsagt sig möjligheten att på den skönaste och enligt min åsigt lämpligaste plats, som inom hufvudstaden kan uppletas, förlägga sitt riksdagshus, och Riksdagen får nöja sig med att på den plats, der det nuvarande riksdagshuset är beläget, uppföra en byggnad, som jag visserligen icke vidare vågar kalla ett lappverk, ty jag vill icke klandra densamma, men hvilken jag i allt fall icke kan kalla för någonting helt. Jag tror knappt, att det kan vara klokt af Riksdagen att för en sådan gryn-välling sälja sin dyrt förvärfvade förstfödslorätt till Helgeandsholmen.

För att nedslå allt motstånd och för att genom tyngden af en stor auktoritet omöjliggöra alla invändningar, ha de, som ifrat för upphäfvande af 1888 års beslut, inkallat en berömd arkitekt från Tyskland. Jag har varit mycket tveksam, om jag skulle våga yttra mig angående hans utlåtande. Det kan ju synas förmätet af mig att uttala mig mot en af Tysklands mest berömda arkitekter, men om icke såsom arkitekt, så åtminstone i egenskap af riksdagsman torde jag få begagna den rätt, som tillkommer hvarje medlem af Riksdagen, att uttala mig angående hvarje aktstykke, som här framlägges. Sedan således herr Wallot varit här och besett de olika platserna — och jag tager för alldeles gifvet, att man opartiskt visat honom alla både fördelar och olägenheter — tillstälde man honom efter hans hemkomst tre frågor till besvarande. Herr Wal-

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

lot tänkte på det angenäma besöket här och på den stora ära, som vederfarits honom, då han kallades såsom smakdomare till ett främmande land — huruvida han också tänkte på den svenska Riksdagen, vet jag icke — och så afgaf han ett utlåtande, angående hvilket jag verkligen tvekar, huruvida jag vågar uttala, hvad jag derom tänker. Jag kan nemligen icke värja mig för det intrycket, att det är tillkommet i allt för tydlig afsigt att vara de personer till behag, hvilka begärt detsamma. Det kan ju hända, att jag gör honom orätt, men jag kan, som sagdt, för min del icke värja mig för detta intryck. Det förelägges honom tre, eller rättare två frågor rörande byggnaderna på Helgeandsholmen. Han svarar, att om man å den lilla holmen uppför en så stor byggnad som det tilltänkta riksdagshuset, »vore det alldeles detsamma, som om man tvärs öfver floden Thames, ungefär vid Westminsterbron, uppförde en väldig skans *) — en väldig vägg — eller om man murade igen Rialtobrons bäge.» Jag tycker, att detta påstående faller på sin egen orimlighet. Vidare säger han längre ned, att förbindelsen mellan Saltsjön och Mälaren skulle tillmuras, igenmuras. Om herrarne någon gång vilja ställa sig på Norrbro och kasta blicken uppåt den stora grenen af Norrström, samt se förbi den yttersta af de pålar, som visa, hvar det nya riksdagshuset kommer att stå, kunna herrarne sjelfva öfvertyga sig, att denna synlinies förlängning går icke uppåt Mälaren, utan träffar Riddarholmen. Detsamma kunna herrarne öfvertyga sig om genom att på kartan öfver Helgeandsholmen lägga en lineal i nu antydda riktning; den kommer då att träffa Riddarholmen. Från Norrbro kommer således att bortskymmas allenast en del af Riddarholmen jemte ett stycke af Vasabron, hvaremot utsigten öfver Mälaren ingalunda kommer att stängas. Det är emellertid detta, som herr Wallot kallar att tillmura utloppet till Mälaren. Längre fram, när han kommer till besvarandet af den andra frågan, huruvida det är tillåtligt att å holmen uppföra en byggnad med mindre dimensioner, och dervid går in på detta, då blir det heller icke längre något tal om igenmurande af Mälarens utlopp. Nu kan man visserligen säga, att riksbankshuset är så mycket lägre än riksdagshuset, men det betyder ej något i denna fråga, ty hur lågt det än är, kan man i allt fall ej se öfver detsamma uppåt Mälaren. Uppmåter man afståndet från arfprinsens palats till riksdagshuset, så utgör detta 70 meter, medan afståndet från arfprinsens palats till det föreslagna riksbankshuset skulle uppgå till 86 meter, således en skillnad allenast på 16 meter, och det skulle alltså vara dessa 16 meter, hvarmed Mälarens utlopp skulle igenmuras!

Mine herrar! Jag är icke blind för den omständigheten, att den, som i dag talar för bibehållandet af samma ståndpunkt, som Riksdagen fört fasthållit allt sedan år 1888, utsätter sig för ett stort moraliskt ansvar, om byggnaderna i framtiden befinnas hafva varit ett missgrepp — jag säger, att jag icke är blind för detta, och det är ingalunda angenämt för mig att nödgas uppträda mot så

*) »Sperrfort».

många framstående auktoriteters mening. Men när jag efter långvarigt och noggrant bepröfvande icke kan komma till något annat resultat, än att man bör stå fast vid hvad man en gång beslutit, kan jag väl icke för min egen heders skull frångå denna åsigt och säga något annat, än hvad jag sjelf tänker. Jag tror icke, kan icke tro, att Riksdagen skall behöfva ångra sig, om riksdagshuset uppföres på Helgeandsholmen.

Icke heller kan jag tro, att slottet skulle lida något men af närheten till riksdagshuset. Det uppställes nästan som ett axiom, att två stora monumentala byggnader icke få ligga så nära hvarandra, som här skulle blifva fallet. Jag vet icke, hvar detta har blifvit bevisadt, och erkänner icke, att något sådant axiom finnes.

Gerna skulle jag emellertid se, att den stora kupolen på riksdagshuset toges bort. Den anser också jag för min del vara öfverflödigt och opraktiskt.

Hade deremot Stockholms stad gjort Riksdagen ett annat anbud och i stället erbjudit en lämplig tomt för uppförande af ett riksbankshus, då skulle jag möjligen, kanske till och med gerna, hafva varit med derom. Ty jag skall villigt erkänna, att det är något för mycket att förlägga båda byggnaderna på Helgeandsholmen, men skall någon af dem bort, icke är det riksdagshuset, ty skall någon byggnad hafva den värdigaste och vackraste platsen, så är det för visso *riksdagshuset*.

Herr talman! Jag har tillräckligt tydligt uttryckt min mening och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herrar *Peterson* i Hasselstad och *Ivar Månsson* instämde häruti.

Herr Nyström: Jag skall till en början instämma i reservationen, och i det hänseendet intager jag sålunda en alldeles motsatt ståndpunkt till den siste ärade talaren.

Ehuru jag till alla delar gillar reservationen och anser den vara såväl till resultat som till innehåll i alla afseenden förträfflig, liksom jag ock, i motsats till näst föregående talare, anser herr Ljungbergs motion innehålla högst beaktansvärda saker, skall jag dock i afseende på reservanternas motivering be att få säga, att den summa, som de uppgifva såsom besparing, i verkligheten åtminstone icke torde vara för högt upptagen, emedan efter min åsigt reservanterna hafva såväl på den ena som den andra utgiftsposten fört väl stora belopp. Då emellertid efter mitt förmenande tiden är så långt framskriden, att det sannerligen blir hvarje talares skyldighet att iakttaga all måtta med afseende på de framlagda bevisen för och emot, skall jag icke uppehålla mig längre vid den frågan, utan be att få öfvergå till utskottets motivering.

Vid denna finner jag först och främst, att den oakadt ärendets vikt och omfattning icke är större, än att den kan rymmas på något mer än $\frac{1}{2}$ sida. Jag vill då till en början deremot anmärka, att utskottet erkänner, att vid en om- och tillbyggnad skulle uppstå en besparing i jämförelse med kostnaderna för riksbyggnaderna.

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

derna på Helgeandsholmen. Jag skulle emellertid vilja påstå, att utskottet, beträffande denna besparing, väl kunnat tillägga, att den är högst afsevärd. En besparing, som räknas i millioner, må väl anses vara ett viktigt moment i frågan.

Vidare säger utskottet, att denna besparing skulle vara af tillfällig natur, och ställer detta i sammanhang med sin åsigt, att hela ombyggnaden måste betraktas som ett provisorium. Den förste talaren har emellertid i sitt anförande, liksom reservanterna i sin reservation, tydligt visat, att en ombyggnad, som medför lika stora eller i det närmaste lika stora lokaler som Helgeandsholms- huset, också får med all säkerhet antagas vara för kamrarne nyttig och lämplig lika lång tid framåt som det dyrbara huset på Helgeandsholmen. Jag måste således för min del bestrida, att denna ombyggnad är ett provisorium, och kan icke instämma med utskottet deruti, att, i händelse Riksdagen stannade vid en ombyggnad och förändring af det nuvarande riksdagshuset — låt vara af så genomgripande art som den föreslagna — frågan om uppförande af ett nytt riksdagshus icke skulle uppskjutas för längre tid. Jag har redan uttalat den åsigten, att, då lokalerna skulle komma att ega så stort utrymme, något provisorium icke skulle kunna sägas ifrågakomma.

Vidare förmenar utskottet, att, om reservanternas förslag bifölles, Riksdagen komme att stå utan någon tomt för ett nytt riksdagshus, när en gång uppförandet af ett sådant komme att beslutas, »och samma svårighet att finna lämplig plats därför, som yppats under frågans föregående behandling, skulle i oförminskad grad kvarstå». Denna punkt hvilat uppenbarligen på den förutsättningen, att en nybyggnad skulle vara snarligen förestående, men om man, som jag och många med mig, anser, att denna tid kan tänkas mycket långt undanskjuten, torde det icke för Riksdagen föreligga någon svårighet att vid en uppstående fråga om ett större riksdagshus än detta inom hufvudstaden finna en tomt, som är lika lämplig som den på Helgeandsholmen, och jag erinrar i det hänseendet om det många gånger framställda förslaget, att riksdagshuset borde förläggas på Skeppsholmen, en plats, som redan är statens och som med några arrangement med afseende på flottan skulle för detta ändamål blifva särdeles lämplig.

Utskottet säger vidare: »Om frågan ej afgöres genom uppförande enligt Riksdagens beslut af riksdagshus å den för detta ändamål samt till ny bankbyggnad förvärfvade tomt, för hvilken Riksdagen redan utgifvit omkring 2,400,000 kronor, kommer föreliggande byggnadsfrågas definitiva lösning uppenbarligen att väsentligt försåras och fördyras».

Ja, det är sant, att Riksdagen för denna tomt utgifvit 2,400,000 kronor. Men det är icke sagdt, att, därför att detta belopp blifvit i ett olyckligt ögonblick beviljad och utbetaldt, det därför är nödvändigt, att ytterligare 3 millioner eller derutöver skola gifvas ut i onödan, när man kan åstadkomma lämpligare och ändamålsenligare lokaler för mycket billigare pris. Jag anhåller sålunda att i detta afseende få ansluta mig till reservanterna.

Nu skulle jag egentligen upptaga till besvarande de anmärkningar af alla slag, som föregående talare här hafva framställt, men jag ber kammaren förlåta mig, om jag icke gör det. Ty det måste ju vara omöjligt att på rak arm besvara hela denna rad af anmärkningar med massor af siffror, hemtade från alla länder, då jag icke har att disponera några ritningar, ej heller något konversationslexikon, hvarifrån åtminstone en föregående talare tagit sina bevisande siffror.

Det är dock några af denne talares detaljanmärkningar, som jag lyckats att i förbifarten uppfånga och som jag skall söka att, så godt jag kan, gendrifva.

Han började med att tala om, att grunden på Riddarholmen möjligtvis var sluttande, och att han hade talat med fyra sakkunnige, som trodde, att det icke skulle finnas någon grund alls. Huru dessa sakkunnige äro beskaffade, vet jag ej. Men det vet jag, att det knappast på något ställe inom Stockholms stad finnes fastare mark än just här. Att det der icke finnes någon fast mark alls, är ett orimligt påstående. Och om det också är sant, att de byggmästare, som vidtalats att lemna anbud, icke kunnat ingifva sådana, som skulle blifva bestående för all framtid, utan blott för en kortare tid, så hafva dock anbud af dessa entreprenörer ingifvits om uppförande af en byggnad på denna tomt, dervid kostnaden för grundläggningen jemväl beräknats. Nu kan, såsom det torde vara bekant, till och med för herr Waldenström, grundläggingskostnaden icke till den grad noggrant beräknas, att den icke kan slå fel på åtskilliga tusental, 10, 20, ja, 30 tusen kronor. I detta fall grunda sig väl beräkningarna knappast på verkliga djupborrningar, utan antagligen blott på kännedom om marken i närheten af denna kanal och denna hamn, om hvars beskaffenhet man kunnat göra sig en föreställning genom förut utförda kajbyggnader m. m. på denna holme.

Samme talare yttrade vidare, att de uträkningar, han lemnat, voro officiella och kontrollerade af 4 sakkunnige, som räknat på dem i 4 månader. Det kan ju ej nekas, att detta låter mycket bra, men jag ber att få erinra derom, att redan föregående sommar påbörjade de arkitekter, på hvilka reservanterna stödjade sig, sina arbeten, och med tillhjälp af många biträden hafva de i en tid af nära 12 månader räknat och utredt och räknat om igen. Jag tror, att det ansvar, som hvilar på dessa män, hvilka visserligen icke hafva någon officiel anställning, men som alldeles otvivelaktigt äro i det allra närmaste likställda med den officielle sakkunnige arkitekt, som är anställd hos riksdagshuskomitén, jag tror, säger jag, att detta ansvar är så stort, att man kan lita på deras uppgifter. Jag är öfvertygad, att de med fullkomligt lika stor säkerhet och med lika stor omsorg, rädsla som de äro om sitt anseende, afgifvit sina beräkningar.

Herr Waldenström sade, att han skulle bevisa, att allt sammans var ett provisorium, men han blef beviset skyldig.

Herr Waldenström uttalade vidare sin förvåning öfver, att en absis, ett tomrum bakom talmanstolen skulle vara så stort som

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken. 400 kvadratfot. Han föreställde sig förmodligen, att detta är en mycket stor yta. Men, mine herrar, det är så stort som ett hörn af detta rum med $\frac{1}{3}$ af kortväggen och motsvarande stycke på långväggen. Detta var hela det utrymme, som han trodde vara så stort, och om hvilket han tyckte det vara så olämpligt, att det afdrogs vid beräkningarna.

Hvad beträffar den kontroll, han utöfvade öfver dessa räkningar, får han förlåta mig, att jag tror mera på dessa arkitekters kontroll än på hans.

Herr Waldenström förklarade vidare, att han icke behöfde med mer än ett halft öga se på dessa ritningar för att genast finna, att dessa ritningar rörande det döda rummet skulle vara alldeles uppåt väggarna. Ja, jag tror nog, att det går uppåt väggarna, när man ser på ritningar med endast ett halft öga.

Vidare påstod samme talare, att det vore så obehagligt att få belysningen åstadkommen genom fönster; han ville i stället hafva dylika ljuslanterniner. Jag vet icke, huruvida herr Waldenström är van att bo i rum med sådan belysning, men icke tror jag, att folk i allmänhet är angeläget att få ljuset från taket, när man kan få det från väggarna. Han åberopade emellertid för sin åsigt, huru otrefligt det är, när det drar ifrån fönstren här i kammaren. Jag tycker, att herr Waldenström, som sitter på ett sådant ställe i kammaren, borde veta, att draget icke kommer från fönstren, utan från ventilerna och dörrarne. Fönstren kan man deremot stänga till.

Om jag ej lyckats svara på allt, som herr Waldenström anför, skall jag be kammaren om ursäkt därför. Men jag vill ej längre härmed upptaga tiden, ty kammaren kan ej vara belåten dermed.

Herr Hammarskjöld började sitt anförande med att komplimentera de trenne arkitekterna och kallade deras förslag beaktansvärdt. Men när han på detta sätt hållit på en stund, har han till stor del återtagit det beröm, han nyss förut gifvit. Han säger — jag har ej antecknat alla hans anmärkningar, därför att jag ej velat besvara alla sådana, utan blott vissa viktigare — att det är ofantligt mycket bättre att ha åttkantiga plenisalar än rektangulära. Ja, det är möjligt, att den ärade talaren har rätt, men jag tror, att det i de många parlamentariska byggnaderna i Europa finnes fullt ut lika många rektangulära som åttkantiga samlingsalar. Det kan ju hända, att herr Hammarskjöld fått upplysningar, som ej kommit mig till del, men icke har jag hört någon klaga öfver den rektangulära formen. Nog ser en åttkantig sal vacker ut, det medgifver jag, och nog är den i många afseenden beqväm, men jag är säker, att kammaren skall blifva lika belåten med en rektangulär som en åttkantig sal, helst som anordnandet af bänkar och korridorer blir lika bra i begge fallen. Korridorerna komma till och med, om den rektangulära formen användes, att blifva bredare än eljest och ej likna smala prång.

Han anmärkte vidare, att det i Första Kammarens sal skulle blifva så många ytterväggar. Ja, det är sant, att der skulle bli en yttervägg mer än i Andra Kammaren, men den ytterväggen

har kammaren haft i alla tider, och, så vidt jag känner, har kammaren förstått att bona om den så väl, att der ej finnes någon anledning till klagomål.

Vidare skulle, säger herr Hammarskjöld, ventilationen bli mycket sämre enligt de trenne arkitekternas förslag. Ja, detta är möjligt, men värmen i dessa salar är väl i allmänhet så stor, i synnerhet under den kallare årstiden, att man ej skall klaga öfver, om luften i den öfre delen skulle hålla sig litet svalare. — Dessutom gjordes anmärkning mot korridorerna såsom synnerligen smala, och jag medgifver, att en del af dem äro tränga. Men en del äro deremot breda, såsom den stora hufvudkorridoren, som går igenom de båda våningarne, och i hvilken den stora trappan mynnar ut. Att det förutom denna stora korridor finnes åtskilliga smala sådana, som utgöra kortare förbindelseleder mellan de olika lokalerna, är enligt mitt förmenande ej ett fel i förslaget.

Herr Hammarskjöld kritiserade äfven ljusgårdarne, och utan tvifvel är det den svagaste punkten i förslaget, att en del af lokalerna ligga i botten af dessa ljusgårdar; men jag vill deremot anmärka, att ej alla väggarne i dessa ljusgårdar äro lika höga. Det är egentligen de två väggar, som ligga på norra och södra sidorna, som äro så höga, men de öfriga, som ligga på östra och västra sidorna, äro betydligt lägre. I saknad af ritningar och uppgifter kan jag naturligtvis icke säga, *huru* mycket lägre de blifva, men på framställd förfrågan rörande ljusgårdarne ha arkitekterna sagt mig, att dessa fyra väggar ej komma att gå upp till samma höjd.

Derefter skall jag be att få anmärka, att sådana beskyllningar, som herr Hammarskjöld framställde mot herr Wallot, har herr Wallot enligt mitt förmenande ej förtjenat. Herr Hammarskjöld yttrade, att han antog, att denne arkitekt handlade osjelfständigt, jag vill minnas, att uttrycket lydde så, eller att det såg ut, som om herr Wallots utlåtande, som han sände hit, hade varit afgifvet i afsigt att vara dem till behag, som kallat honom. Jag undrar, om den ärade talaren skulle stå fast vid den domen, om han skulle bli satt i tillfälle att uttala den på ett annat ställe än inom Riksdagen, der ett sådant omdöme naturligtvis är tillåtet.

Hvad slutligen beträffar förhållandet mellan slottet och det tillämnade riksdagshuset, så tror jag, att deröfver har talats så mycket och att derom från alla håll förebragts så fullständiga utredningar, att det ej torde vara skäl att vidare inlåta sig på denna fråga. Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr Ola Bosson Olsson: Jag skall först be att få tillkännagifva, att jag ej deltagit i beslutet vare sig år 1887 eller år 1888, rörande byggande af nytt riksdagshus. Men detta oaktadt har jag alltid varit emot att bygga riksdagshuset på Helgeandsholmen, dels till följd deraf, att denna holme troligen är den sankaste plats, som finnes i hela Stockholm, och dels därför, att platsen är osund och måste framdeles blifva af sitt sankt läge. Dessutom finnas flera andra olägenheter, som gjort, att jag ej för

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

min del kunnat vara med om riksdagshusets förläggande till Helgeandsholmen. Kostnaderna skulle sålunda bli för stora, hvilket synes af de förslag och ritningar, som redan äro uppgjorda och hvilka utvisa, att kostnaderna för endast riksdagshuset skulle uppgå till 4,755,000 kronor. Lämpligare vore då att göra en tillbyggnad på den plats, der det gamla riksdagshuset nu står. Man kan ej säga, att denna plats, som eges af staten, är för *liten*, ty den är lika stor som det område, som är erforderligt för ett riksdagshus på Helgeandsholmen, ja, till och med något större. De nu uppgjorda nya ritningarna ha blifvit ganska mycket klandrade, men jag för min del vill ej uttala någon förkastelsedom öfver desamma eller söka förlöjliga dem i likhet med en föregående talare, hvilken då uppträdde på ett sätt, som står mindre väl tillsammans med den talarrens ställning och verksamhet.

Det är en själfklar sak, som ej kan bortresoneras, att — om Riksdagen kommer att stanna qvar i sitt gamla hus i stället för att flytta till Helgeandsholmen — det riksbankshus, som der skulle komma att uppföras, skulle komma att bli betydligt billigare, än hvad beräknadt varit, och detta af det skälet, att man sluppe att fylla och bygga ett godt stycke ut i Norrström. Är det för öfrigt så, som förslaget angifver, hvilket jag ej vill betvifla, är det klart, att kostnaderna för ett riksdagshus skulle bli ungefär 3 millioner kronor billigare, om nemligen Riksdagen i stället för att bygga på Helgeandsholmen beslöt sig för att restaurera eller tillbygga sitt gamla hus. Och jag åtminstone kan för min del ej stå till svars vare sig för mina kommittenter eller för mitt eget samvete att i onödan göra så betydliga utgifter.

Det är blott en sak, som jag ytterligare vill vidröra, nemligen frågan om byggnadernas monumentala karakter. Det är gifvet, att en ombyggnad af det gamla riksdagshuset ej kan få samma monumentala stil som ett nybyggt hus på Helgeandsholmen. Men dervid fäster jag mindre afseende och vill i sammanhang dermed nämna, att den danska riksdagen sedan många år tillbaka haft sina lokaler i ett hus, som förut varit kasern. Jag har vidare själf sett den byggnad, der den franska deputeradekammaren har sina sammanträden, och denna byggnad har ej någon monumental karakter, utan ser ganska obetydlig ut.

Jag skall emellertid vid denna sena timme ej längre uppehålla kammaren, utan ber blott att få yrka bifall till reservationen.

Herr Kihlberg: Det är nu tredje gången, som man söker förmå Riksdagen att upphäfva det beslut, som den fattade år 1888, rörande bebyggandet af Helgeandsholmen med två hus, det ena för Riksdagen och det andra för riksbanken. Hvad som med dessa förslag hufvudsakligen äsyftas, är, enligt hvad vi väl veta, att förmå Riksdagen att, sedan millioner kronor uppförats af staten för att förvärfva denna tomt för de nämnda byggnaderna, nu öfverlåta densamma till promenadplats åt Stockholms stad. Vid ett föregående tillfälle, då samma fråga varit å bane, har man motiverat

ett dylikt förslag dermed, att det skulle vara ett arkitektoniskt missgrepp att på denna holme förlägga två så stora byggnader.

Detta vapen har nu förlorat sin udd, emedan man nu har auktoriteter att stödja sig vid, låt vara att det finnes estetici eller arkitekter, som i det fallet ha olika meningar. Så hafva vi ju äfven auktoriteter för den uppfattningen, att det skulle vara ett missgrepp att på den nämnda holmen förlägga ett så *litet* hus som det föreslagna riksbankshuset. Derför må man ej undra öfver, att det nämnda motivet ej längre vinner gehör i kammaren.

För att nu vinna det åsyftade ändamålet, kommer man med det skälet, att, om reservanternas förslag af Riksdagen antoges, man skulle bespara staten en utgift af ungefär 3 millioner kronor. Och den förste talaren yttrade, att han ej kunde förstå, att man kunde hysa den uppfattningen, att, sedan man nedlagt så mycket pengar på företaget, man af *den* anledningen ej kunde öfvergifva förslaget och ingå på hans mening. Jag finner deremot denna uppfattning vara fullt riktig. Ty det förefaller mig såsom slöseri med statens medel, att — sedan man med dryga uppoffringar skaffat sig en dyrbar byggnadstomt — derpå skänka bort densamma. Detta vore en påtaglig misshushållning med statens tillgångar.

Man kan ej blanda bort saken med att säga, att man på byggnadsföretaget i dess helhet skulle göra besparingar. Man får nemligen ej sammanblanda dessa två frågor: *tomtfrågan och byggnadsfrågan*, ty vill man göra besparingar på sjelfva byggnaden, kan man göra detta, vare sig densamma uppföres å Riddarholmen eller å Helgeandsholmen. Nu har det blifvit påvisadt, att man skulle vinna 3 millioner i besparing för statskassan genom att icke bygga nytt riksdagshus på Helgeandsholmen, utan i stället restaurera det gamla, göra tillbyggnader och ombyggnader på detsamma. Men hvad har man då vunnit? Vinsten skulle blifva 3 millioner. Men med alldeles samma konsekvens skulle jag kunna säga: Låtom oss vara nöjda med det hus, som vi hafva; det har gått an att använda det hittills under många år, och sedan riksdagsmännens antal nu är begränsadt, kunna vi nöja oss dermed samt lappa på riksbankshuset och fortsätta att använda äfven det för sitt ändamål, och sedan skola vi skänka hela holmen åt Stockholms stad! Derigerom skulle än större besparing vinnas. Till ett sådant slut komme vi genom att räkna på detta sätt.

Mer icke nog med den uppoffring, som staten skulle göra genom bortskänkande af denna utmärkta tomtplats, vi skola äfven finna, att, om vi nu göra den föreslagna tillbyggnaden här, så är det alldeles säkert, att det icke skall dröja synnerligen lång tid, förrän Riksdagen finner denna nya lokal vara olämplig och man å nyo måste ut för att söka ny plats för ett nytt riksdagshus. Jag tror icke, att det skulle blifva så lätt att då skaffa någon lämplig tomt, så nycket mer som vid de föregående försöken man icke, trots upprepade utredningar, kunnat ena sig om någon annan plats än Helgeandsholmen. Det är således icke möjligt att lösa denna fråga genom en tillbyggnad, utan derigenom skulle vi blott ådraga

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.

staten ökade utgifter. Någon verklig besparing skulle det icke kunna blifva.

Här har nu sagts, att, om det skedde en till- och ombyggnad, såsom förslaget är, det skulle dröja tiotal af år, innan frågan återkomme, emedan Riksdagen skulle komma att trifvas i det sålunda ombyggda huset. Hvad anledning har man att tro detta? Man har ju flera gånger, ehuru förgäfves, sökt komma ifrån tanken på ett nytt riksdagshus genom förslag om ombyggnad af det gamla huset. Ett sådant förslag förevar vid riksdagen 1879 äfvensom vid 1888 års riksdag, då beslutet om byggnadernas uppförande på Helgeandsholmen fattades. Samma fråga var före äfven vid sistlidna års riksdag, men Riksdagen afvisade då, liksom alltid förut, detta förslag. Hvad har man då för särskild anledning att tro, att Riksdagen nu och i framtiden skulle vara af annan uppfattning?

Uppenbart är, att man icke kan antaga reservanternas förslag utan att låta det undergå en fullständig granskning. Antages nu reservanternas förslag i dess helhet, så har man afstått en utmärkt byggnadsplats.

Man har sökt göra detta förslag mera lockande genom att framhålla de besparingar, som genom detsamma skulle vinnas. Jag tror dock, och många med mig, att man, om förslaget realiserades, snart skulle komma under fund med, att det skulle medföra betydligt större kostnader, och att de lokaler, man finge, ändock icke skulle befinnas lämpliga. Jag kan icke vid denna sena timme ingå i någon kritik af reservanternas kostnadsberäkningar, men jag hyser dock mina tvifvelsmål om deras tillförlitlighet. Från sakkunnigt håll har jag hört uppgifvas, att den beräknade kostnaden för bankhuset på Helgeandsholmen skulle i reservanternas förslag vara för lågt tilltagen. Ty om detta hus komme att läggas der ensamt, måste det kräfvä en större kostnad, än om det byggdes tillsammans med riksdagshuset. Det har från sakkunnigt håll uppgifvits, att denna omständighet skulle medföra en ökning af minst 200,000 kronor öfver hvad som är beräknadt. Dessutom har i reservanternas förslag icke beräknats något för dekorering af nuvarande riksdagshusets fasad åt norr. Äfven för detta ändamål torde lomma att åtgå 200,000 kronor mer än som är beräknadt, för att denna fasad må blifva något så när i stil med den fasad, som man skulle få åt sjösidan. Om man för öfrigt jemför kostnaden för uppförandet af riksdagshuset å Helgeandsholmen med den af reservanterna upptagna kostnaden för riksdagshusets ombyggnad, så kan man icke undgå att förväna sig öfver, att reservanterna tro sig kunna få lokaler, lika lämpliga och ändamålsenliga som dem man skulle få på Helgeandsholmen, till ett pris af endast 786,000 kronor eller nära 3 millioner kronor billigare än dessa. Jag tager också för gifvet, att, såsom redan en föregående talare påpekat, man vid utförandet af den ifrågasatta ombyggnaden snart skulle komma under fund med, att förändringsarbetena komme att kräfvä vida större kostnad, än hvad man på förhand beräknat. Jag tror därför, att de beräknade 3 millionerna snart skulle smälta i hop icke så litet,

(Forts.)

i fall man nemligen utförde byggnaden i enlighet med de uppgjorda ritningarna.

Med anledning af de anmärkningar, som af den förste talaren blifvit framställda mot anordningarna i detta nya riksdagshus å Helgeandsholmen, vill jag omnämna en del anmärkningar, som af sakkunnig person blifvit gjorda mot förslagsritningarna för om- och tillbyggnad af det nuvarande riksdagshuset, nemligen:

»att kommunikationerna inom hus äro synnerligen obeqväma;

att den föreslagna hallen, ståtlig nog, ej passar till huset för öfrigt och minst till den endast 10 fot höga genomgången under den nuvarande dubbla svängtrappan;

att kapprummen äro i annan våning än plenisalarne;

att det stora och djupa samtalsrummet får en allt för svag belysning från fönstret vid ena kortändan;

att plenisalarne, särskildt den Första Kammarens, hafva för stora ytterväggsytor och äro så belägna, att bullret från kajen och ångbåtarna derstädes måste störa förhandlingarna;

att ventilationen i dem blir svår att reglera i följd af ytterväggarna;

att i följd af den rektangulära formen den fria golftytan ej blir tillräcklig;

att vid omröstningar trängsel ej är förebyggd;

att läktarne, belägna ofvanför hvarandra, hafva horisontalt golf, så att blott de främre bänkraderna blifva fullt användbara;

att den undre läktarn blott har 7 fots höjd;

att uppgången till dessa läktare är densamma som för riksdagsmännen;

att till de för allmänheten afsedda öfre läktarne leda trappor, som synas obeqväma och lemna föga säkerhet för olyckshändelser;

att särskildt till den innersta läktaren leder en 100 fots lång väg med en utgångsdörr;

att trapp- och korridorförbindelserna mellan salarne och kansli- rummen (Första Kammarens) äro något obeqväma (5 fot breda korridorer till de sistnämnda);

att statsutskottets och konstitutionsutskottets sessionssalar (= kamrarnes förra plenisalar) hafva opropotionerlig höjd;

att rummen för de tillfälliga utskotten äro obeqvämt lagda i förhållande till hvarandra;

att särskildt mellan utskottslokalerna förbindelsen i flera fall är krånglig och obeqväm;

att ljusförhållandena i botten- och i synnerhet i jordvåningen äro mycket ogynnsamma, i följd af ljusgårdarnes ringa vidd och reflexens försvinnande genom stora fönsterpartier;

att Första Kammarens klubbrum äro små och otillräckliga;

att matsals- och kaférummen äro illa ordnade, så att t. ex. från serveringsrummet till innersta kaféet är 150 fots afstånd (genom flera rum);

att ingångarne äro fem, utan något portvaktrum;

att trappan från vestibulen till bottenvåningen blott har sekundär dager».

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

*Om ändring i
Riksdagens
beslut angående
uppförande å Hel-
geandskolmen
af nya bygg-
nader för
Riksdagen
m. m. och
riksbanken.
(Forts.)*

Af den förste talaren har klandrats det förslag, som blifvit antaget för riksdagshus- och riksbanksbyggnaderna på Helgeandsholmen. Detta förslag har dock blifvit granskadt af kompetenta personer. Men det förslag, som reservanterna här framlagt, är icke granskadt, och jag tror då, att, huru skickliga än de arkitekter kunna vara, på hvilka reservanterna stödt sig, man dock säkrare kan lita på det förslag, som blifvit upprättadt för riksdagshus å Helgeandsholmen.

Det har här påståtts, att det skulle vara illa handladt af riksdagsmännen att icke göra den besparing, som man tror skulle vinnas genom bifall till reservanternas förslag; och man har sagt, att det skulle visa en viss slösaktighet. Jag har sökt ådagalägga, att så icke skulle vara förhållandet, utan tvärtom. Det har emellertid fälts skarpa ord härom, och särskildt uttalar sig en af motionärerna från Första Kammaren, herr Ljungberg, i ordalag, så skarpa, att jag tror, att det kan anses oförsvärligt att i en motion använda sådana uttryck. Han säger der:

»Att ett så fattigt land som Sverige skall för sina riksdagsmän uppföra ett så storartadt och dyrt palats, som det tillämnade riksdagshuset, skulle under alla förhållanden vara origtigt, ja, straffvärdt, men att det sker nu, efter fixeringen af riksdagsmännens antal till en så ringa siffra, att det för all framtid kommer att blott med 4 personer öfverstiga det af 1888, då beslutet fattades, är rent af *oförsvärligt*. Men detta företag är förkastligt icke blott därför, att det är onödigt, emedan ändamålet kan vinnas på ett vida mindre kostsamt sätt, utan äfven emedan det skulle breda ett sken af tanklöst oförstånd öfver hela vår nation, om utländingen finge se oss uppresa 93 fot höga murar invid det härliga slott, som hvarje annan nation skulle vara ytterst angelägen att lemna fritt. Då emellertid denna skandal ännu kan undvikas, och en förändring i det olyckliga beslutet blott vore en återgång till Riksdagens fyra gånger förut fattade beslut, får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen måtte besluta, att något riksdagshus icke må å Helgeandsholmen uppföras.»

Jag vet icke, om det var härtill, som en föregående talare ville hänvisa, då han framhöll, att herr Ljungbergs motion innehöll »högst beaktansvärda» uttalanden. Säkert är emellertid, att dessa ord, de må anses som beaktansvärda eller icke, innehålla en beskyllning mot Riksdagen, som icke är rättvis.

Jag kan icke finna det lämpligt att i ett sådant fall som detta *uteslutande* se på kostnaden för det närvarande och, såsom man på vissa håll tyckes vilja göra, rent af uppsöka en så undanskymd plats som möjligt för riksdagshuset. Ja, detta är nog sparsamhet, men tidsandan går i alla fall i den rigtning, att man bygger millionhus för många andra ändamål, till kaserner, sjukhus, hospital och stallar, till allmänna läroverk och folkskolor, ja, till och med fattighus, och då tycker jag det icke stämmer väl öfverens härmed att endast göra några reparationer på detta gamla och olämpliga riksdagshus för att få det så enkelt och sparsamt som möjligt. Jag vet väl, att sparsamhet bör iakttagas, men då det är fråga om

ett riksdagshus, bör det byggas så, att det icke blott blir Riksdagen värdigt, utan äfven kan bestå för århundraden. Jag tror icke, att reservanternas förslag löser frågan på ett tillfredsställande sätt. Jag har visserligen icke varit med om det beslut, Riksdagen fattade år 1888, emedan jag ansåg, att kostnaderna skulle blifva alldeles för höga. Men nu är frågan i ett annat läge; nu har man offrat åtskilliga millioner för att få denna plats i ordning, och alla svårigheter äro öfvervunna. Då kan jag icke finna, att man bör öfvergifva 1888 års beslut, utan man bör der uppföra de ifrågasvarande byggnaderna och derigenom för framtiden komma ifrån denna tvistefråga.

Jag får på grund af hvad jag nu anfört anhålla om bifall till utskottets förslag.

Herr Petersson i Runtorp: Jag skall icke länge uppehålla kammarens tid. Jag har begärt ordet hufvudsakligen för att fortsätta med min opposition mot att bygga på Helgeandsholmen på det sätt, Riksdagen förut beslutit. Här har sagts, att Helgeandsholmen är och kan blifva en mycket vacker plats, och detta är nästan det sannaste, jag här har hört i afton. Vi känna också litet hvar till, att vi här i Stockholm hafva ett slott, som är ett bland de yppersta i Europa, samt att detta ligger alldeles invid Helgeandsholmen. Jag anser det då vara olämpligt att skämma bort detta mästerverk och denna plats på det sätt, som förut beslutits, utan det lämpligaste vore, enligt mitt förmenande, att der uppföra endast ett riksbankshus. Detta synes mig vara så klart, att, ehuru jag icke alls gör något anspråk på att vara arkitekt, jag icke kan fördrå, att man nu vill skämma bort denna plats så, att man af efterverlden får uppbära klander därför.

Hvad kostnaderna angår, vill jag icke gifva mig in på några siffror, men så mycket förstår jag, att jag kan försäkra, att det blir mycket dyrare att bygga de två husen på holmen, än man påstått, ja, det blir mycket dyrare att bygga dem der än på hvilken annan plats som helst.

Man har vidare klandrat Stockholms stad, därför att den icke skulle ha erbjudit så mycket, som man önskat. Jag tycker dock, att Stockholms stad visat sig vilja göra ganska stora uppoffringar för att få behålla holmen till en del. Staden har ju erbjudit sig att bygga och underhålla broar och kajer. Det skall icke kosta staten litet att sjelf utföra och underhålla dessa arbeten.

Sedan har man sagt, att man redan har lagt ned så många millioner på holmen, att det skulle vara skada att nu afstå en del af holmen till en öppen plats, som man missunnar Stockholms stad. Men jag vill fråga, är det väl endast Stockholms stad, som har heder deraf? Är icke Stockholm rikets hufvudstad, och är det icke vår skyldighet att tillse, att den har ett vackert utseende? Är detta icke en sak, som är till heder för hela landet? Om vi nu göra en uppoffring för vinnande af detta mål, så skall framtiden nog hålla oss räkning därför.

Det har också klandrats, att man vill sätta en kupol i turkisk

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

stil ofvanpå det nya riksdagshuset. Ja, detta kan jag icke heller fördrå, men jag blir nog icke så gammal, att jag kommer att få se denna byggnad färdig. Jag anser dock, att svenska nationen bör hafva ett riksdagshus, som är enkelt och ändamålsenligt utan några torn eller kupoler; det bör vara endast en flaggstång på taket med svenska flaggan hissad der. Detta är svenska Riksdagen värdigast.

För min del beklagar jag, såsom sagdt, det beslut, som svenska Riksdagen år 1888 fattat, å hvilket jag yrkade afslag; men jag tänkte då: kommer tid, kommer råd, och det har nu visat sig, att man kan få ett mycket billigare riksdagshus på det sätt, som reservanterna föreslagit. Såsom frågan nu föreligger, vill jag sålunda nu yrka bifall till reservanternas förslag, då jag anser, att en ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset vore det riktigaste. För öfrigt synes mig hela frågan icke vara af någon brådskande beskaffenhet, ty jag tycker, att vi godt kunna vara här i 50 år till.

Herr Palme: Man har sagt, att det nu föreliggande förslaget vore nästan alldeles lika med de förslag, som Riksdagen förut upprepat gånger behandlat. Detta är dock alls icke med verkliga förhållandet öfverensstämmande. Icke därför, att ännu en tungt vägande förkastelsedom blifvit från sakkunnigt håll framsteld mot det ursprungliga byggnadsförslaget, och icke heller därför, att en af Tysklands allra förnämsta arkitekter kategoriskt förenat sig om denna förkastelsedom, utan därför, att nu föreligger ett alldeles bestämdt anbud från Stockholms stad, samt därför, att nu för första gången föreligger ett bestämdt formuleradt och i detalj utarbetadt motförslag. Detta motförslag har, hvad man än må tänka om dess arkitektoniska sida, dock den fördel, att det räddar Helgeandsholmen åtminstone till en del samt derjemte bereder Riksdagen lämpligare och rymligare lokaler, än eljest skulle kunna åstadkommas. Det har vidare den fördelen, att genom dess antagande de begge riksbbyggnaderna blifva fullbordade för 3 millioner billigare pris än eljest. Och det har slutligen den fördelen, att förslaget stöder sig på faktiskt erbjudna och garanterade kostnadsförslag, som sålunda icke äro, likasom vissa andra kostnadsförslag, gripna ur luften.

I förmiddags ville denna kammars majoritet icke vara med om att göra en fördelaktig affär, och det har mer än en gång visat sig, att kammaren hyser de skrupulösaste betänkligheter, då det gäller små, men obestämda utgifter. Men här vill man handlost kasta sig in i ett företag, angående hvars ekonomiska resultat man icke har någon som helst uppfattning.

Man har sagt, att om vi ombygga det gamla riksdagshuset, kan Riksdagen dock icke räkna på att stanna kvar der mer än 40 å 50 år. Härpå vill jag svara, att detta är alldeles tillräckligt. Ty om man nu afsatte de 3 millioner, som genom ombyggnaden skulle besparas, till en fond, så hade denna med ränta på ränta efter 40 år uppgått till ett belopp af icke mindre än 12 millioner kronor, och för denna summa torde man vid den tiden, snart sagdt på hvilken plats som helst i hufvudstaden, kunna få ett svenska folket värdigt riksdagshus.

En talare på gællebänken opponerade sig mot reservanternas förslag, men den hufvudsakligaste delen af hans antörande gick ut på att tala om den af herr Ljungberg i Första Kammaren väckta motionen. Här är emellertid egentligen icke fråga om herr Ljungbergs motion. Här gäller icke, huruvida kupolen på det ifrågasvarande riksdagshuset eller den s. k. rikspuckeln skall finnas der eller icke, huruvida den skall, såsom den ärade talaren sade, blifva så hög, att den undanskymmer sjelfva Sankt Peter i Rom eller någon annan Sankt Peter, utan här gäller uteslutande, huruvida vi skola antaga utskottets eller reservanternas förslag.

Här hafva vidare framdragits en stor mängd detaljanmärkningarna mot de nya byggnadsritningarna. Jag hemställer dock till eder alla, mine herrar, om ni någonsin sett en byggnadsritning, mot hvilken icke anmärkingar af mångfaldigt slag kunna framställas. Man har sagt, att de i detta fall framställda detaljanmärkningarna stödja sig på sakkunniges utlåtanden. Men så göra ock anmärkningarna mot de faktiskt beslutade byggnaderna, och detta i ännu högre grad. Jag betviflar visst icke, att anmärkingar mot förslaget kunna framställas, men jag är alldeles öfvertygad, att hvilken ritning och byggnadsplan än må framställas, anmärkingar kunna göras deremot, och hvad beträffar anmärkingar från icke sakkunnigt håll, så är den ena alls icke mera värd än den andra.

Herr grefve och talman! Jag ber att få yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till den af herrar Themptander och Fränckel afgifna reservation.

Herr Holmgren: Då Riksdagen år 1888 beslöt uppförande af riksdags- och riksbankshus på Helgeandsholmen, biträdde jag icke detta beslut. Jag gjorde detta hufvudsakligen af sparsamhetsskäl, och jag beklagar ännu högeligen, att detta förslag någonsin vunnit Riksdagens bifall. Då man nu emellertid utgifvit omkring en tredjedel af det belopp, som då bestämdes, anser jag, att man icke bör frångå detta beslut. Det blefve icke någon besparing, såsom här framhållits, utan det blefve, såsom min granne till venster, herr Kihlberg, nämnde, tvärtom en förlust.

Så långt som tiden nu är framskriden, skall jag icke inlåta mig närmare på denna fråga. Det har redan framhållits många synpunkter både för och mot förslaget, och jag skall därför icke upptaga tiden länge, men jag ber dock att få fästa uppmärksamheten på ett och annat förhållande.

Hvad utskottet nämnt derom, att en ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset vore att anse endast som ett provisorium, har förnekats från flera håll, bland andra af den förste talaren och af en talare på gællebänken. Att emellertid utskottet icke varit ensamt om denna mening, skall jag be att få påvisa. Jag har här en broschyr till förmån för tillbyggnadsförslaget, hvilken utdelats bland kammarens ledamöter och som utgör ett aftryck ur Teknisk Tidskrift, afdelningen för byggnadskonst. Efter att hafva förordat tillbyggnadsförslaget, yttrar likväl författaren: »Med ett ord, en tillfällig lösning af denna mycket omdebatterade fråga, som synes

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
Riksdagens
beslut angående
uppförande å Hel-
geandsholmen
af nya byggnader
för Riksdagen
m. m. och
riksbanken.
(Forts.)

mest tillfredsställande» etc. Således kallas äfven här förslaget för en tillfällig lösning, och det står jag för, att det är. Huru man än betraktar saken, lär man således icke kunna komma ifrån att nödgas förr eller senare nybygga ett riksdagshus, för att icke tala om att den ifrågasatta tillbyggnaden kanske aldrig kommer till stånd. Hvad som deremot blir bestående, om motionärens förslag bifalles, det är, att man afhändt sig tomten till Stockholms stad.

Talaren på geflebänken yttrade, att i herr Ljungbergs motion »högst beaktansvärda» saker förekomme. Min granne, herr Kihlberg, läste upp en del af denna motion, men jag kan knappast tro, att det var den delen af motionen, som den ärade talaren på geflebänken afsåg, utan han syftade väl snarare på herr Ljungbergs funderingar att förlägga det nya riksdagshuset å en tomt vid Strandvägen. Då nu samme talare bestridt utskottets yttrande derom, att den ifrågasatta tillbyggnaden vore ett provisorium, men ändå kan godkänna herr Ljungbergs förslag och till och med säga, att det vore i flera afseenden beaktansvärdt, och att förslaget att förlägga riksdagshuset vid Strandvägen således också vore förtjent att tänka på, så har han dermed gifvit på hand, att tillbyggnadsförslaget endast afser ett provisorium. Jag vill också erinra derom, att han, strax efter det han bestridt hvad utskottet yttrat om tillbyggnaden såsom ett provisorium, började att fundera på åtskilliga andra platser för riksdagshuset, deribland Skeppsholmen. Skeppsholmen är nog den plats för riksdagshuset, som hägrar för mängen, men det passar icke bra i stycke att på samma gång tala om besparingar, ty några sådana komme aldrig i fråga, om huset förlades der.

Jag skall, herr talman, icke längre upptaga tiden, utan endast på de skäl, som af herr Kihlberg och af utskottet framlagts, samt på grund af hvad jag här anfört yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Themptander: Jag ber om ursäkt, att jag icke kan underlåta att ännu en gång taga till orda dels för att besvara åtskilliga mot mig rigtade anmärkningar, dels ock för att ytterligare betona, hvad jag anser vara det hufvudsakliga i denna fråga.

Det har förefallit mig ganska anmärkningsvärdt, att man, när det är fråga om en sådan sak som denna, gjort en så synnerligt stor affär af en massa mycket underordnade detaljer uti det ombyggnadsförslag, som här är framlagdt. Det är ju aldrig meningen, att dessa ritningar, som här äro uppgjorda, skola i oförändradt skick läggas till grund för utförandet, utan det är naturligtvis meningen, att, sedan ett utkast här är uppgjort, detsamma sedermera skall kunna undergå modifikationer, huru många som helst, blott i hufvudsak denna plan blir följd. Vid sådant förhållande förefaller det mig nästan löjligt att komma med sådana anmärkningar som att man icke kan komma in i *det* rummet utan att gå genom *det* eller — såsom i ett fall anmärktes, då det var fråga om en utskottslokal och ett dertill hörande samtalsrum — att man icke kunde komma in i ett sådant rum utan att gå genom sekreterarens rum. I detta fall är hela saken hjälpt genom att kalla samtalsrummet för sekreterarens rum och sekreterarens rum för

samtalsrum, d. v. s. helt enkelt genom att på ritningarna kasta om namnen. Likaså har man talat om en och annan liten korridor, som icke skulle vara tillräckligt bekväm. Men, såsom jag redan nämnde, då jag första gången hade ordet, dessa korridorer äro ett slags supplementära förbindelseleder, och att det finnes smala förbindelseleder vid sidan af de större, kan väl icke vara någon olägenhet. Jag har för öfrigt bland denna massa detaljmärkningar — här hafva gjorts så många sådana, att jag omöjligen kunnat följa med dem alla — antecknat t. ex. den, att i sjelfva entréen till det blifvande riksdagshuset den der befintliga hallen skulle sakna annan dager än den, som fölle in från andra rum. Att detta påstående är ett fullkomligt misstag, det kan hvar och en öfvertyga sig om genom att se på ritningarna. Från denna hall vetta nemligen fönster till icke mindre än fyra ljusgårdar. Detta synes mig särskildt vara ett bevis på arten af den argumentation, som användes af den talare, som framkom med detta påstående.

Hvad vidare angår det der förskräckliga tomrummet, som skulle finnas bakom talmannens plats, har man förvänat sig öfver, att det skulle utgöra så mycket som 250 à 400 kvadratfot. Jag har emellertid helt nyss genom samtal med en sakkunnig man erfarit, att han för sin del, som sett dessa ritningar och känner dem ganska väl, icke alls funnit något anmärkningsvärdt deruti, att denna s. k. absis skulle hafva ett utrymme af cirka 250 à 400 kvadratfot.

Vidare har man mycket klandrat de omtalade ljusgårdarne. Jag undrar dock, om icke herrarne råkat ut för ett missförstånd med afseende å dessa ljusgårdar. Det förhåller sig nemligen så, att deras väggar icke gå lika högt på alla sidor, utan dessa ljusgårdar uppkomma derigenom, att den ifrågavarande hallen skall byggas öfver den nuvarande gården och förmedla öfvergången från det åt kyrkan vettande huset till det ombyggda riksdagshuset. Till höjden af denna hall äro ljusgårdarne fullkomligt kringbyggda, men när man kommer ofvan taket på hallen, flyta de fyra ljusgårdarne tillsammans. För de öfre, kringliggande våningarna lemna således dessa ljusgårdar vida större tillfälle att insläppa ljus och luft.

Hvad angår de stora farhågorna för att ytterväggarne till plenisalarna, och särskildt till Första Kammarens sal, skulle blifva så dragiga, just därför att de äro ytterväggar, har jag förut hört denna anmärkning. Jag har i detta afseende haft tillfälle att samtala med vederbörande arkitekter, och de ha förklarat för mig, att icke den allra minsta olägenhet vore dervid att befara. Ty meningen är att innanför ytterväggen göra en inre vägg med ett tomrum emellan, uti hvilket tomrum varm luft skulle ledas upp från samma värmekammare, från hvilken värme skall inledas i sjelfva plenisalen. Dessa värmekammare skulle nemligen ligga under sjelfva salarnes golf. Det blefve sålunda icke några kalla och dragiga ytterväggar, utan meningen är att anordna dem så, att man icke behöfver hysa den allra minsta farhåga i detta afseende.

Beträffande de anmärkningar, man här framställt mot sjelfva grunden här å tomtens, ber jag få upplysa derom, att dels äro borrh-

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
Riksdagens
beslut angående
uppförande af Hel-
geandsholmen
af nya byggnader
för
Riksdagen
m. m. och
riksbanken.
(Forts.)

ningar här redan för flera år sedan verkställda, dels hafva ytterligare undersökningar egt rum, och med stöd af dessa har ett mycket framstående och allmänt känt bolag här i landet, hvilket sysselsätter sig med så beskaffade grundläggningsarbeten, ingifvit förbindande anbud att utföra detta arbete för det pris, som lagts till grund för beräkningarna. Emellertid har bolaget tagit till priset något högre än det, som vid ett definitivt anbud sannolikt skulle fixeras, enär man icke kunnat fullständigt undersöka grunden, utan i vissa fall måst räkna med de ogynsammaste faktorerna. Att för öfrigt grunden till en del utgöres af ett sluttande berg, lär icke medföra någon svårighet.

Här har uttalats en åskädning, som förefaller mig vara högst besynnerlig, och det är den, att Stockholm skulle vilja ha holmen och därför gjort detta lilla anbud, som en talare på kalmarlänsbanken ansåg icke vara värdt så synnerligen mycket, då ju Stockholms stad skulle få så ofantligt stora fördelar. En talare bakom mig gaf uttryck åt samma åskädning, att Stockholms stad härigenom skulle få holmen. Jag begriper icke, huru man kan ha en sådan åskädning. Det vore ju *staten*, som fortfarande skulle ega holmen och begagna den att der förlägga sitt riksbankshus, under det att visserligen den öfriga delen skulle blifva en öppen plats, och den skulle man få gå på. I det afseendet blir förhållandet ju detsamma med den öppna plats, som skulle uppstå, sedan herrarne lagt dit riksdags- och riksbankshusen. Man kan äfven i detta fall lika gerna säga, att Stockholms stad får holmen, därför att stockholmarne få gå på holmen. Ty det är väl icke meningen att förlägga riksbanks- och riksdagshusen så, att ingen menniska skall kunna komma förbi dem. Är det meningen, att herrarne åt sig skola reservera en plats, som ingen annan kan komma in på, kan jag förstå resonementet; men så länge dessa byggnader skola ligga vid allmänt trafikerade platser, kan jag icke förstå, att Stockholms stad får platsen mera i det ena fallet än i det andra. Det är en alldeles falsk åskädning, som här gjort sig gällande. Stockholms stad har lemnat ett bidrag, som den eljest icke behöft lemna, för att medverka till arbeten, som i annat fall Riksdagen ensam får bekosta. Att den öppna platsen blir litet större i det ena fallet än i det andra är efter min tanke icke det intresse, som varit bestämmande för Stockholms stad, ty nog får man i alla händelser rum att komma fram på holmen för den trafik, som der eger rum. Det är icke därför, att Stockholm vill ha en större plats, som staden gjort sitt anbud, utan det är därför, att Stockholm anser holmens bebyggande på det beslutade sättet icke vara önskvärdt och förenligt med holmens vackra läge och med dess omgifningar.

Vidare har en ärad talare sagt, att det icke finnes någon utredning om, hvilka embetsverk skulle inrymmas i det ombyggda riksdagshuset. Detta är ju för närvarande en alldeles underordnad sak. Man har sig ju bekant, att det finnes massor af embetsverk, som hyra lokaler öfver allt i hela staden, och hvilka af dem skulle kunna stoppas in i det ombyggda riksdagshuset, är väl ännu af föga intresse. Huru många af dem få rum der, kan jag icke af-

göra; men säkert är, att så många embetslokaler, som äro inrymda i byggnaderna på tomtkomplexen här bredvid, uppenbarligen icke kunna få rum i riksdagshuset, äfven om det ändras till ett embetsverkshus. Således är det alldeles gifvet, att det blefve en stor vinst, om man nu uppförde ett hus, som kunde inrymma så många embetsverk, som nu äro förlagda i kammarrättens och marinförvaltningens hus; och detta gör det af reservanternas beräknade embetsverkshuset.

Vidare har det sagts, att, om man börjar röra i ett gammalt hus, det blir så fasligt dyrt. Men, mine herrar, det är visserligen meningen att börja på att röra i det här gamla huset, men är det ej också, efter utskottets förslag, meningen, att, sedan Riksdagen utrymt detta hus, det skulle inredas till embetslokaler? Herrarne kunna väl förstå, att man ej kan till embetslokaler använda så beskaffade salar som t. ex. dessa plenisalar. Alldeles precis samma inredningsarbeten, som i det ena fallet skulle ega rum, måste därför ega rum äfven i det andra; och skulle dessa herrar rätt i sitt påstående, att, så snart man börjar röra i detta gamla hus, detta skulle medföra alldeles oberäkneliga kostnader, nå väl, då vill jag säga, att dessa »oberäkneliga kostnader» inträda äfven enligt 1888 års beslut. Och det må herrarne icke inbilla mig, att det är en skilling billigare att inreda detta hus till embetsverkslokaler än till utskottslokaler, och det är till det förstnämnda ändamålet, som huset skulle efter 1888 års beslut inredas. Derjemte vill jag dock säga, att det ej enligt vårt förslag är meningen att göra större omhvälfningar än nödigt i det nuvarande riksdagshuset, ty det hufvudsakliga arbetet, som under alla förhållanden måste ega rum, skulle bestå i att dela af de nuvarande plenisalarne — att entresolera dem — så att man i stället finge två våningar. Hvad deremot beträffar den öfriga delen af huset, nemligen den delen, som vetter mot Riddarholmskyrkan, är det ej meningen att der göra några större och mer genomgripande förändringar, och några sådana torde ej behövas hvarken i det ena eller andra fallet; men i hvilketdera fallet som helst uppstå alltid samma kostnader och samma äfventyr, när detta gamla hus skall inredas till annan användning än den nuvarande. Det fins sålunda icke heller ur den synpunkten någon anledning att hysa betänkligheter vid reservanternas förslag.

För öfrigt vill jag säga, att den diskussion, som här i kammaren i dag förts, har öfvertygat mig om — hvad jag visste förut —, nemligen att man ej *vill* någon förändring i 1888 års beslut. Men det må jag å andra sidan säga, att anmärkningsvärdt svaga skäl synes man hafva för att vidblifva ett beslut, öfver hvilket dock så många, som deltagit i förhandlingarna vid detsammnas fattande, enligt hvad jag hört, uttalat sitt djupa beklagande.

Här har äfven af en tulare på kalmarbänken erinrats om ett yttrande, i hvilket jag en gång för åtskilliga år sedan instämt. Jag har förut sagt, att den form, hvori frågan om Helgeandsholmens bebyggande *då* förelåg, skiljer sig ganska mycket från den form, som frågan sedermera fått. Men äfven om jag skulle ha

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

haft den nämnda uppfattningen, är det att märka, att Kongl. Maj:t då icke föreslog Riksdagen något annat, än att Riksdagen skulle uttala sig, om den ville bygga på Helgeandsholmen, och att Kongl. Maj:t förklarade sig sedermera vilja utarbета fullständiga ritningar, som skulle underställas Riksdagens pröfning. Frågan var då ej i det fullständigt utredda läge, hvari den sedermera har kommit. Om jag sedermera af hela den utredning, som i denna fråga blifvit förebragt, blifvit mer och mer lifligt öfvertygad om olämpligheten att verkställa år 1888 års beslut, så måtte detta ej vara besynnerligare, än att man här får höra, att den ene efter den andre, som förut motsatt sig 1888 års beslut, sedermera så förälskat sig i det samma, att de ej kunna tänka sig möjligheten af att rygga tillbaka derifrån. Detta är en uppfattning, som jag för min del finner vara synnerligen anmärkningsvärd.

Det är väl sant, att utredningen i frågan nu är fullständigare, än den var, då 1888 års beslut fattades, men denna officiella utredning är dock ännu i många afseenden mycket ofullständig och borde vara egnad att ingifva anhängarne af detta beslut grundade farhågor. Ty herrarne skola ej tro, att de föreliggande ritningarne verkligen fått sin definitiva fastställelse och att huset kommer att uppföras efter *dessa* ritningar. Det sammansatta stats- och bankoutskottet ryggar nemligen sjelft tillbaka från att tillämpa de fastställda ritningarne och säger: »att utskottet har inhemtat, ej mindre att fullmäktiges uppmärksamhet är fästad å husets dimensioner, samt att dessa redan blifvit något minskade, än äfven att frågan om anbringandet af den å de godkända ritningarne förekommande kupolen kommer att underkastas ytterligare pröfning. Med anledning häraf är utskottet förvissadt, att fullmäktige komma att vidtaga den minskning i husets höjd och dimensioner i öfrigt, som är förenlig med dettas fulla ändamålsenlighet och prydighet.»

Tro herrarne, att denna minskning i dimensionerna är egnad att göra lokalerna rymligare och lämpligare för deras ändamål?

Med beklagande, att denna fråga enligt mitt förmenande kommer att få den utgång, hvilken jag mycket väl förutsett, och till följd hvaraf det yrkande, jag framställer, blott är att betrakta såsom en reservation mot det beslut, som af kammaren nu kommer att å nyo upprepas, vill jag emellertid såsom ett uttryck för min och mina liktänkandes åsigt fortfarande yrka bifall till det förslag, som jag förut framställt.

Herr Odhner: Jag har ej något nytt att lägga till den motivering, som förekommer i reservanternas framställning, hvilken jag tager mig friheten att *fortfarande* finna förträfflig, i trots af den kritik, som den från flera håll varit underkastad, en kritik, som nu emellertid fått sitt vederbörliga svar. Då jag, som sagdt, ej har något nytt att tillägga till den motivering, som finnes i reservationen, skall jag inskränka mig att i några få satser sammanfatta min standpunkt i frågan.

Jag vill då först säga, att jag ej kan vara med om ett byggnadsföretag, hvars kostnader i hvarje fall icke stå i rätt proportion

vare sig till våra tillgångar eller till våra behof och dessutom torde komma att, snart sagdt, i oändlighet stegras, jag kan det så mycket mindre, som behofvet kan fyllas på annat tillfredsställande sätt, och de besparingar, som genom ändring i 1888 års beslut kunna uppkomma, väl torde behövas för andra viktiga och kanske viktigare ändamål.

Vidare vill jag säga, att jag ej kan vara med om att uppföra ett stort nationellt byggnadsverk, som är så beskaffadt, att det stora flertalet af sakkunnige arkitekter och konstnärer samt en högst betydande del af den bildade allmänheten ogilla planen för det-samma.

Slutligen vill jag säga, att jag ej kan vara med om ett företag, som, enligt hvad jag tror, man inom en icke aflägsen framtid skall ångra och önska ogjordt. Då jag ej vill bära ansvar inför framtidens dom för det beslut, som sannolikt nu kommer att fattas, har jag velat anföra min mening till protokollet och ber att få yrka bifall till reservanternas förslag i den ändrade lydelse, som af herr Themptander föreslagits.

Med herr Odhner förenade sig herrar vice talmannen *Östberg, Falk, Wellander, Aulin, Gethe, Hammarlund, Höjer, Jakob Erikson, Johansson* från Stockholm, *Eklundh* från Lund, *Restadius, Wester, Grundell* och *Odqvist*.

Vidare anförde:

Herr Berglöf: Till en början måste jag uttala mitt beklagande, att så stora frågor som den föreliggande jemte andra hopas till handläggning på samma dag, till följd hvaraf Riksdagens ledamöter icke ha tillräckligt tillfälle att sätta sig in i frågorna. Man får arbeta dag och natt, och ändock räcker ej tiden för en nöjaktig inläsning af de vidlyftigare ärendena, synnerligast när det gäller ritningar, i fråga om hvilka man behöfver tid för en detaljerad granskning, om man skall kunna svara på alla anmärkningar, som mot dem framställas.

Den nu föreliggande frågan, som förevarit vid flera riksdagar, är otvifvelaktigt af mycket stor vikt för hela vårt land. Vid denna riksdag har den kommit i ett förändradt läge, ett läge, som är värdt den största uppmärksamhet och ett noggrant begrundande. Frågan gäller en sådan ändring af 1888 års beslut, att byggnaderna för Riksdag och riksbank måtte kunna uppföras på ett lämpligare och billigare sätt, än som beslöts vid 1888 års riksdag.

Det vill emellertid nästan synas, som om det skulle vara ett helgerån att röra vid denna fråga, som en gång varit af Riksdagen afgjord. Men, mine herrar, huru många gånger får man ej ändra ett beslut, och detta af det enkla skälet, att man blir visare för hvarje dag som går. Sedan år 1888 har såväl inom riksdagen som bland den stora allmänheten framstälts bestämda och grava anmärkningar mot de föreslagna byggnaderna på Helgeandsholmen. En af dessa anmärkningar gäller de stora kostnader, som üro för-

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

enade med byggnadsföretagets utförande, allra helst som dessa kostnader synas vara oberäkneliga. Det har uppgjorts kostnadsberäkningar af — såsom det säges — fullt tillförlitliga personer och sakkännare, men det finnes andra, *lika* tillförlitliga sakkännare, som påstå, att de beräknade siffrorna icke äro tillförlitliga, utan komma att öfverskridas. Det är således svårt att göra sig ett riktigt begrepp om, hvilka kostnader svenska staten skall få vidkännas för detta stora arbetes utförande. Med all säkerhet torde det påståendet vara riktigt, att byggnaderna blifva alltför dyra och ändock icke fullt motsvarande sitt ändamål. För att afhjelpa detta, har man utarbetat nya förslag i fråga om såväl riksdagshuset som byggnad för riksbanken. Dessa förslag är det, som nu här så strängt klandrats af några föregående talare. Den förste af desse var herr Waldenström. Den mannen är ju en mångkunnig man och en person, som städse har gjort anspråk på att, snart sagdt, vara den, som förstår allting. Han rör sig i regel med stora och och starka siffror. Hvarifrån han tager dessa, vet jag ej, men säkert är, att hans siffror ej alltid hålla streck. Hvilka höjdförhållandena i fråga om hela världens torn och tornspiror äro, det har ej mycket intresse för den nu föreliggande frågan, och därför vill jag ej orda derom. Men något, som måste intressera och som han bort omtala, är, att det föreslagna riksdagshuset skall med sin högsta höjd nå öfver det angränsande slottets högsta barrier med 70 fot. Denna siffra talar ett bättre och tydligare språk än hela talet om alla kyrkors och frihetsbysters höjd.

Hans anmärkningar mot själfva byggnadsföretaget äro naturligtvis grundade på hans stora sakkännedom i byggnadsväsendet och arkitekturen. Jag för min del vågar ej ingå i något fullständigt bestridande af hvad han derom sagt, stäldt nemligen i beroende af hans egen uppfattning. Men jag tror, att det är lämpligt att skilja sig från hans uppfattning och gå till de sakkunnige arkitekternas utlåtanden om såväl det ena som det andra.

Han klandrade det s. k. samlingsrummet, därför att det hade ett enda fönster, och detta beläget i ändan af rummet. Detta är icke sant, mine herrar! Der finnes icke *ett* fönster. utan tre stora sådana, hvilka hafva en höjd af ungefär 20 fot. Om han gjort sig besvär med att titta på ritningarna, skulle han kunnat öfvertyga sig om fönstrets utseende och beskaffenhet, äfvensom derom, att det kommer att lemna fullständig dager åt samlingsrummet.

Han sade vidare, att i entréen till riksdagshuset belysningen var så dålig, att man der icke fick annat ljus, än det man förde med sig. — Det är roligt att få skrattarne på sin sida, men det är icke något bevisande. Entréen är densamma, som för närvarande finnes till Första Kammaren, och finnas der två fönster vid ingången. Sedan står denna vestibul i samband med en hall, som får en mycket stark dager från sidan, så nog se både herr Waldenström och många andra att göra sitt inträde i den ifrågasatta tillbyggnaden. Man har der icke endast det ljus, som man förer med sig, då man går in dit, utan mycket mera, ty ljus finnes der tillräckligt förut.

Vidare har gjorts anmärkingar af talaren på smålandsbanken deremot, att det i biblioteksrummen skulle vara dålig belysning. Biblioteket utgöres af en stor lokal med ett stort läsrum, och finnas der stora fönster, som lemna mycket rik dager till biblioteket. Men bakom det finnas lokaler, ämnade för att magasinera öfverflödet af riksdagstrycket och det öfverflöd af böcker, som finnes i biblioteket. Dessa magasin få icke lika stor dager som de andra, ty här få de sin belysning från den omtalade korridoren. Men, mine herrar, i magasinslägenheter brukar man icke hafva så öfverdådiga ljusställningar. Biblioteket är tillräckligt stort, så att man icke behöfver befara att använda magasinslägenheterna till bibliotek.

Det har vidare förts klander mot utskottens rum, och man har sagt, att det finnes rum för tillfälliga utskott, som icke hade egna ingångar. Man har likaledes klandrat, att ett utskott hade samtalsrum innanför den egentliga utskottslokalen. — Detta är sant. Det är ju gifvet, att det kan finnas detaljsaker i ett sådant arbete, som icke äro precis lämpliga, men som, om arbetet skulle komma till utförande, lätt låta ändra sig. Huru många gånger hafva icke ritningarna till byggnaderna på Helgeandsholmen blifvit granskade och ändrade om igen. Ännu den dag, i dag är, lära dessa ritningar icke vara af beskaffenhet att kunna fullt godkännas. Jag har icke varit i tillfälle att granska dem — jag hade önskat att få tid dertill, men då frågan i dag ovillkorligen skulle behandlas, blef det icke möjligt — jag har af sakkännare hört uppgifvas, att biblioteket i denna lägenhet är beläget i tre våningar. Den, som lefver och blir med om en framtida riksdag i detta nya hus samt skall anlita detta bibliotek, kommer att få klättra i tre våningar för att kunna taga reda på dess innehåll. Detta kan väl heller icke vara lämpliga lokaler i ett riksdagshus.

Det har vidare anförts, att grunden här skulle vara så dålig, att det vore förenadt med svårigheter att bygga på densamma. Icke heller detta är sant, ty här förefinnes berggrund, på hvilken det Skånska Cement-Aktiebolaget har åtagit sig att lägga grund och, om så erfordrades, s. k. pneumatisk grundläggning till en bestämd kostnad af 100,000 kronor. Kan man väl sedan komma och säga, att här är en dålig grund, på hvilken icke lämpar sig att uppföra ett riksdagshus.

Det har sagts, att, om man åtnöjde sig med om- och tillbyggnadsförslaget — det har kallats nu med smeknamnet »lappverket» eller »lapphuset» — i stället för den andra föreslagna byggnaden på Helgeandsholmen, så skulle en besparing af 2,900,000 kronor komma att uppstå. Jag tror, att den beräknade besparingen är riktig, ty äfven om denna ombyggnad blefve dyrare, än man beräknat, så är det lika säkert, att byggnaderna på Helgeandsholmen blifva dyrare, än hvad man för deras uppförande beräknat, så att denna summa af 2,900,000 kronor tror jag mig kunna taga som utgångspunkt för besparingarna. Vore det nu så öifvet för svenska staten att hafva denna byggnadsfond på 2,900,000 kronor? Penningarna finnas disponibla och kunna utsättas mot ränta. Det har sagts, att riksdagshusets om- och tillbyggnad endast för tillfället

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

afhjelper behovet, och att man i framtiden i alla fall nödgas bygga ett nytt riksdagshus. Antag, att huset kan användas under 50 år och att byggnadsfonden under denna tid får tillväxa med en ränta på $3\frac{1}{2}\%$, skall byggnadsfonden vid dessa års slut hafva uppgått till 16,750,000 kronor. Befinnes då, att detta hus icke är tillräckligt, eller att det är olämpligt, kan ett nytt riksdagshus uppföras, utan att fonden till hela sitt belopp behöfver användas. Jag behöfver för öfrigt icke beräkna så lång tid och heller icke så hög ränta, utan t. ex. taga en tid af 28 år och en ränta af 3% — och under denna tid kan jag väl ogeneradt begagna mig af det gamla huset — för att likväl komma till ett ovanligt gynnsamt resultat. Det är föreslaget, att staden inom broarne skall omregleras och ombyggas. Midt emot slottet finnes den tomt, der öfverståthållarehuset är beläget. Denna tomt jemte några angränsande tomter skulle vid denna omreglering kunna anordnas som tomt för ett blifvande riksdagshus. Grundytan för riksdagshuset på Helgeandsholmen är beräknad till 64,600 kvadratfot. Inköpes motsvarande areal på den af mig anvisade platsen och beräknas denna areal till en kostnad af 40 kronor kvadratfoten, hvilket pris torde vara tillräckligt högt, så får man för 2,584,000 kronor en väl belägen tomt, hvilken är fullt lämplig till uppförande af ett nytt riksdagshus. Riksdagshuset på Helgeandsholmen skall kosta 3,916,000 kronor. Kan det der uppföras för detta belopp, så kan det mycket väl byggas för samma belopp på nämnda plats. Man får då der tomt och hus för en summa af 6,500,000 kronor. Kapitalisera vi 2,900,000 kronor, löpande med 3% ränta under 28 år, så få vi 6,625,000 kronor. Således kunde det icke vara så oäfvat att nu sparades med nedläggande af dessa millioner kronor på Helgeandsholmen, att der uppfördes allenast ett riksbankshus, samt att det nuvarande riksdagshuset om- och tillbyggdes, hvilket medförde en besparad penning, som efter 28 år satte Riksdagen i tillfälle att bygga ett nytt riksdagshus på en utmärkt plats. Man hade dervid dessutom hela det gamla huset med alla der befintliga lokaler att tillgå såsom en ren present. Under sådana förhållanden, mine herrar, kan det icke vara skäl att så starkt forcera 1888 års beslut, hvilket tillkom i en hastig vändning.

Det skulle, herr talman, hafva varit mig mera tillfredsställande, om jag hade varit i tillfälle att, efter en fullständig granskning af ritningarne rörande såväl husen på Helgeandsholmen som gamla riksdagshuset, kunna yttra mig fullständigt i alla detaljfrågor, emedan jag tror, att anmärkningarne skolat kunna fullständigt bemötas samt att det skulle varit mycket att erinra jemväl i afseende å byggnaderna å Helgeandsholmen. Jag är nemligen icke så färdig att tro på löst framkastade uppgifter. De böra nog granskas, innan de fastslås såsom fullt rigtiga.

Jag yrkar, herr talman, bifall till herr Themptanders förslag.

Herr Danielson: Jag har begärt ordet för att helt kort yttra mig i denna fråga.

Jag kan ej underlåta att uttala ett beklagande af, att ställ-

ningen är sådan i denna kammare, att ingen ändring kan ske i 1888 års beslut. Ty, säga hvad man vill, det beslutet var verkligen förhastadt, och man trodde ej, att det skulle leda till det resultat, som nu tyckes blifva följden. Vi, som en längre tid tillhört Riksdagen, känna, hvilka krafter då voro i rörelse för att få detta beslut till stånd; jag vågar nästan påstå, att de krafterna arbetade nära nog obehörigt på många af Riksdagens ledamöter. Då nu en stor del af denna kammares ledamöter blifvit ersatta af andra, hade jag verkligen trott, att dessa nya skulle komma med andra åsigtter. Men jag kan ej underlåta att uttala en förundran deröfver, att vi, landsbygdens representanter, som i allmänhet tala om sparsamhet och enkelhet och allt sådant, nu vilja drifva fram denna ofantliga kostnad. Deremot är det en glädje att höra, att de flesta stadsrepresentanterna äro belåtna med en ombyggnad och kunnat förlika sig med en mindre utgift för detta ändamål. De flesta från landsbygden måste åter ovilkorligen hafva de mycket dyra byggnaderna, och det fastän de ej riktigt kunna se, hvad affären kommer att kosta.

Man talar om denna Helgeandsholme såsom tomt för riksbanks- och riksdagshus. Men, mine herrar, hvad blir det för tomt för ett riksbankshus, om riksdagshuset först skall få plats der? Redan då denna fråga år 1888 förekom, trodde jag för min del, att, så snart Drottninggatan blifvit framdragen och riksbankshuset skjutet längre åt Norrström, hvar och en skulle inse, att det vore omöjligt att fullfölja saken. Men ändock fattades ett sådant beslut, och ännu håller man fast vid, att man skall fylla ett så ofantligt djupt vatten för att få tomt till riksbankshus. Jag tänkte för min del, när jag läste reservanternas förslag: nu tror jag med full visshet, att Riksdagen skall finna skäl i att ändra 1888 års beslut. Att ej Riksdagen velat frångå det förr, har jag någorlunda kunnat förstå, ty intet förslag har förelegat så väl utredt som det nu föreliggande, hvarjemte Stockholm nu uppträd som mig tyckes med ett ganska hederligt anbud. Men det är förundransvärdt, att man *nu* vill ovilkorligen hålla fast vid 1888 års beslut. Jag vill för min del på det allvarligaste protestera emot, att man skall på detta sätt uppoffra många millioner mer, än vi behöfva för att få ett fullt tidsenligt och beqvämt riksdagshus. Jag förundrar mig öfver, att man nu af skattemedel — eller hur man vill uttaga penningarne — skall anslå mer, än nödvändigt är. Och jag har hört af fullt sakkunniga personer framhållas såsom temligen visst, att det stannar ej vid de 6 å 7 millioner kronor, som äro ifrågasatta, utan det blir säkert ännu flera millioner till. Skola vi då hafva så stora anspråk på dessa byggnader, att vi på detta sätt skola binda efterkommande Riksdagar? Jag vill för min del hafva till protokollet antecknad, att jag ej bidragit till en onödig utgift, utan blott önskat, att vi skola bygga så mycket, att vi få fullt tidsenliga lokaler — och det skulle vi få genom denna ombyggnad. Från första början, då denna byggnadsfråga kom på tal, har jag ansett, att vi ej kunna finna någon lämpligare plats än den nuvarande. Den är afskild och stilla belägen samt har ett centralt

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
Riksdagens
beslut angående
uppförande af
geandsholmen
af nya byggnader
för
Riksdagen
m. m. och
riksbanken.
(Forts.)

läge, hvarjemte — såsom upprepade gånger framhållits — embetsverken äro förlagda här omkring. Kunna vi då säga, att detta är ett olämpligt läge? Jag tror det ej.

Hvad beträffar talet derom, att denna ombyggnad ej skulle blifva lämplig, så vill jag ej mycket svara derpå, ty jag är ej sakkunnig. Men herr Waldenström får förlåta mig, att jag ej tror mycket på hans siffror. Vi minnas, huru han under striden mellan protektionism och frihandel anförde en massa siffror under titel »hvad är visst» och huru litet man fann deraf hvad som var visst; och kommo hans siffror i det fallet ej mycket till heders. Herr Hammarskjöld är visserligen, såsom arkitekt, sakkunnig och sade, att, hvad han yttrade, vore hans inre öfvertygelse. Detta bör man respektera. Men jag känner något herr Hammarskjölds goda sinnelag, och jag tror, att, om han finge fundera på saken ett år till, han kanske skulle ändra sig uppfattning i ett och annat af denna fråga.

Jag beklagar än en gång, att landtmännen skola vilja i denna fråga drifva fram större kostnader än nödigt är, och att vi ej skola kunna lösa den så, att vi inför framtidens dom framstå såsom ett sparsamt och förståndigt folk. Säkerligen skall ej klandret utblifva deröfver, att man på en så liten holme sammanfört två så stora byggnader; ja, det är verkligen märkvärdigt, att vi ej skola kunna få till stånd riksbanks- och riksdagshus, utan att man på detta sätt skall påla ut i Norrström. Något sådant gör ingen enskild. Men i fråga om dessa byggnader skall hela Sveriges rike befinnas så trångt, att man skall nödgas tillgripa en sådan utväg. Det synes mig vara orimligt.

Jag har nu velat yttra dessa ord, icke för att på något egen-sinnigt sätt framhålla min åsigt, utan för att tillkännagifva, att jag bestämdt vidhåller den mening, jag förut i denna fråga uttalat. Jag vill på samma gång uttrycka min hjertliga tacksamhet till motionären, herr Themptander, att han fört denna fråga till den punkten, att vi kunnat på ett fullt tillfredsställande sätt lösa den till framtida generationers åtnad.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde herrar *Åkerlund, Andersson* i Skeenda, *Sälling*, friherre *von Knorring*, *Ekman* och *Eriksson* i Qväcklingen.

Herr Boëthius: Jag är icke ansvarig för 1888 års beslut. När jag kom upp till Riksdagen, var det utan all förutfattad mening, ehuru jag får bekänna, att jag aldrig funnit mig tilltalad af de stora kostnader, som detta beslut satte i utsigt. Emellertid röstade jag under mina första riksdagar för beslutets upprätthållande dels därför, att jag böjde mig för arkitekternas och de sakkunniges utlåtanden och dels därför, att jag ansåg, att Stockholms stad icke handlat fullt lojalt mot Riksdagen, då staden med tystnad åsåg, huru det för densamma förhatliga hofstallet på Riksdagens bekostnad borttogs, men sedan, när denna ville använda sina dyrt förvärfvade tomter, sade: nej, nu skola vi bestämma om saken! Stock-

holms stad har likväl sedan dess gjort Riksdagen ett hederligt anbud, och därför har saken nu kommit i ett annat läge. Vidare hafva vi nu att stödja oss på en af sakkunnige uppgjord kostnadsberäkning, som visar, att här kunna millioner besparas. För min ringa del har jag försökt sätta mig in i den estetiska frågan, hvilket varit mera möjligt, sedan Helgeandsholmen blef afbröjd, och jag har fått den uppfattning, att fara värdt är, att denna ofantliga byggnad kommer att skämma bort en af de vackraste platser, en hjerteplats i Sveriges rike. Under sådana förhållanden vågar jag icke bära ansvaret för att med min röst hafva bidragit till detta byggnadsföretag. Jag vågar icke vara med om att ådraga landet en sådan kostnad. Jag vågar heller icke vara med om ett beslut, som kanske generationer skola bittert klandra oss för. Öfvertyga någon tror jag visst icke att jag kan och afser det nu heller icke, ty beslutet förmodar jag är gifvet, men jag har tagit till orda för att få till Riksdagens protokoll antecknad min mening, på det jag må vara utan ansvar.

Jag ber att få yrka bifall till herr Themptanders reservation.

Herrar *Swartling*, *Petri* och *Anderson* i Hasselbol förklarade sig instämma med herr Boëthius.

Herr Waldenström: Jag förstod mycket väl, att det icke kunde dröja länge, innan jag skulle få höra, att jag icke hade någon rättighet att hysa eller uttala ett omdöme i denna fråga. Men jag hade icke väntat att få höra det af herr Berglöf. Mig tyckes, att han bort lemna ett sådant uttalande åt Söndags-Nisse och hans kamrater, ty de hafva sådant der till levebröd. Jag betackar mig alltså för den kompliment, som jag fick af honom, och jag sänder den härmad tillbaka.

Herr Berglöf sade, att jag rörde mig med många siffror; »men» — tillade han — »hvar herr Waldenström tager sina siffror ifrån, får man icke veta». Jag skall nu meddela honom, att de origtiga siffrorna anförde jag ur herrar Fränckels och Themptanders reservation, men de rigtiga ur den tabellbilaga, som är fogad till utskottets eget betänkande.

Herr Walter: Det kan väl måhända anses orätt att i denna sena timme begära ordet, men jag har tänkt att äfven från den sida, jag tillhör, någon landsortsrepresentant borde höja sin röst. Jag skall ej upptaga tiden med att ingå i detaljförklaringar eller anmärkningar; men hvad som drifver mig att yttra mig i denna sak, är min lifliga öfvertygelse, att, om dessa beslutade byggnader på Helgeandsholmen komma att utföras, de skola kosta vida högre belopp, än hvad man på förhand kan tänka.

Jag har sökt, så godt jag kunnat, sätta mig in i föreliggande fråga och för den skull hos en arkitekt, som haft ganska vidlyftig och stor praktik, inhemtat så grundliga upplysningar som möjligt. Han har varit nog vänlig att gå mig tillhanda och vid särskilda tillfällen genomgått ritningarne och kostnadsförslagen så grundligt,

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
Riksdagens
beslut angående
uppförande af Hel-
geandsholmen
af nya byggnader
för
Riksdagen
m. m. och
riksbanken.
(Forts.)

som jag kunnat fatta saken. Och huru man än sökt vända denna fråga, har denne arkitekt jemte ett par framstående byggmästare, hos hvilka jag ock sökt upplysningar, kommit till det resultatet, att det måste anses rent af omöjligt att utföra dessa byggnader under, lägst beräknadt, 10 å 11 millioner kronor. Vid sådant förhållande kan jag för min del på inga vilkor vara med om att ådraga nationen onödigtvis en så oerhörd kostnad.

Här har sagts, att det officiella kostnadsförslaget borde vara tillförlitligt. Men jag för min del kan ej gå in på att så alldeles lita på den saken. Jag styrkes tvärtom i min tro på *de* utredningars rigtighet, hvilka jag af ofvannämnda personer fått, så mycket mera som jag förgäfvos sökt efter ett enda tillfälle, då icke kostnadsförslagen vid af staten anordnade större byggnadsföretag öfver-skridits — ofta med dubbla eller tredubbla beloppet —, och dock hafva vid sådana kostnadsförslags upprättande minst lika goda arkitekter medverkat som vid nu ifrågavarande. Man behöfver blott påminna om nationalmusei byggande. Der var det öfverintendentsembetet, som upprättade ritningar och kostnadsförslag, och jag gissar, att de herrar, som der utförde arbetena, borde hafva lika stora och grundliga kunskaper som de, hvilka i föreliggande fall upprättat kostnadsförslag. Jag för min del vågar ej på några vilkor lita på detta förslag. Jag misstänker tvärtom, att man med vett och vilja upptagit kostnaderna lägre, än man bort. Ty det är helt enkelt en gammal vanlig praxis, då man vill drifva igenom förslag, som gå löst på millioner kronor, att man, af fruktan för att ej få förslaget bifallet, icke låter summorna framtråda i sin verkliga, oerhörda storlek.

Jag anser för öfrigt, att, på en tid, då man tyckes på allt upptänkligt sätt söka efter utvägar att fylla statsutgifterna, det är obegränsat, att man, med utsigt på sådana utgifter å många millioner kronor, skall söka ytterligare öka den redan förut så tunga börda, hvilken nationen i skatteväg har att bära.

Jag för min del kan ingalunda begripa, huru man kan stå till svars för en sådan handling. Om en enskild bygger mera och dyrare, än han anses hafva råd till, anses detta för oklokt och klandras, och detta med rätta. Jag för min del kan icke finna annat än att, om staten bygger och bygger för dyrt, saken icke förbättras, tvärt om, ty om ett folks förtroendemän gå till väga på det sättet och vårdslösa, är det icke ursäktligare, utan tvärtom mycket sämre och mera klandervärdt. Det kan nog vara, såsom jag hört från åtskilliga håll sägas af personer, som envist fasthålla vid detta beslut, att man anser sig på sätt och vis hafva blifvit narrad att beträda en orätt väg. Men icke kan detta utgöra någon giltig anledning dertill, att man fortfarande bör gå på den vägen.

Jag har försökt sätta mig in i denna fråga redan förra riksdagen dels på ritkontoret på Helgeandsholmen och dels af ingenjörer och byggmästare försökt på bästa sätt få klarhet. Derför anser jag mig kunna påstå, att det vore ett missgrepp att så inpå hvarandra lägga dessa stora och onödigt dyrbara byggnader. Då nu här föreligger ett förslag, som jag deremot anser kunna antagas

och vara mera utförbart och framför allt mycket billigare, så kan jag icke på några vilkor åtaga mig ansvaret för att med min röst hafva bidragit till frågans lösning i den riktning det s. k. Helgeandsholmsförslaget går, hvarför jag, herr talman, ber att få instämma i reservantens yrkande.

Herr Ivar Månsson: Blott några ord med anledning af herr Danielsons uttalande om att vi landtmän böra se till sparsamheten och som han rösta för reservanternas förslag.

Jag ber då först och främst få säga, att om herr Danielson icke hela den tid, som denna fråga varit före under dessa år, alla gånger varit lika envis mot förslaget att bygga på Helgeandsholmen, skulle vi säkert nu icke stått inför denna strid, enär, om en sådan uppmuntran icke funnits, dessa förslag säkert icke framkommit är efter år att upprifva beslutet. Ty då det år 1888 var mycket tvifvelaktigt, huru det skulle komma att utfalla, hvarför jag och många andra voro mot förslaget, har det sedan visat sig vid alla undersökningar och profpålningar, att utredningen varit fullt exakt, och särskildt grunden har befunnits vara bättre, än man hoppats, samt grundläggningkostnaderna mycket billigare, än man någonsin kunnat beräkna. Det hela har således utfallit bättre, än man kunnat hoppas. Att då efter detta hålla i sig och icke vilja göra något der, anser jag vara ett sätt att uppmuntra försöken att få bort det.

Hvad nu beträffar denna utomordentliga sparsamhet, kan jag för min del icke gilla, att man, sedan vi gifvit ut för att förvärfa Helgeandsholmen 4,000,000 kronor, vill, att vi skola öfvergifva den nära på helt och hållet. Att under sådana förhållanden använda holmen för att derå bygga endast riksbankshus, anser jag vara den största misshushållning, som kan finnas. Jag kan förstå, att man för ändring i beslutet anför estetiska skäl, såsom att de båda byggnaderna skulle skymma slottet o. s. v.; men att man vill ändring ur *sparsamhetssynpunkt*, kan jag icke förstå. Hvilken enskild man skulle göra så, att han först så dyrt förvärfvade en tomt och sedan icke använde den. Skärskådas saken ur sparsamhetssynpunkt, vågar jag stå inför hvilken dom som helst. Jag tror, att den skall utfalla på det sätt, att jag vill använda tomtens på Helgeandsholmen på bästa och mest praktiska sätt.

Hvad beträffar Stockholms stads erbjudande, tror jag icke, att det är skäl att värdera det till mera, än hvad det är värdt. Det är mycket fyndigt hopkommet, det medger jag. Men om man läser det noga, tror jag, att man skall finna, att det icke är så mycket värdt. Stockholms stad har erbjudit sig att hålla broar och kajer på »holmens obebyggda del». Hvad vill det säga, då riksbankshuset skall ligga midt på holmen? Hvad blir då »holmens obebyggda del». Det blefve nog en tvistefråga, om hvilken man i händelse af bifall till ändringsförslag finge processa med Stockholms stad, som tyckes vara så road af dylika tvister. Hvad beträffar att staten skulle kunna få gymnasiigrunden och andra tomter, som lämpade sig att derpå bygga lokaler för embetsverk, vill jag endast erinra, att de skulle gå i afräkning mot åtskilligt arbete, som staten

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande af nya byggnader för Riksdagen m. m. och riksbanken. (Forts.)

eljest skulle lägga ned på broar och kajer. Hvad blir sedan kvar? Det återstår sedan ej mycket. Vi finge tomter för embetsverkslokaler, men sedan finge vi ej mera efter detta förslag, såvidt jag förstår det. Åtminstone är det så skrifvet, att jag tror, att det kan blifva föremål för ofantligt mycken tvist.

Mig undras, om det verkliga är meningen, att man är beredd att taga på sig ansvaret för att i ett penndrag taga bort, hvad Riksdagen förut gjort, om jag undantager 1888 års beslut, 1891 och 1894 års beslut samt för öfrigt allt det arbete, som redan nedlagts för holmens bebyggande enligt fastställd plan. Sedan man röjt holmen fri från all uselhet, som förut belamrade den, och gjort den i ordning att börja bygga på, vill man nu med ett penndrag slopa allt i hop. Är det så, att herrarne äro beredda — nå ja, må ske då! Men på mig skall det icke bero.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Andersson* i Löfhult, *Petersson* i Boestad och *Petersson* i Dänningelanda.

Herr *Truedsson*: Herr talman! Då det förmodligen nu är sista gången, denna fråga pröfvas i Riksdagen, vill jag hafva anecknad till protokollet, att jag kommer att rösta för reservanternas förslag.

Öfverläggningen var slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och bifall i stället till det af herr *Themptander* under öfverläggningen framställda förslag. Herr talmannen fann den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad, men som votering begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad sammansatta stats- och bankoutskottet hemställt i förevarande utlåtande n:o 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den af herrar *Themptander* och *Fränckel* afgifna, vid utskottets betänkande fogade reservation med den af herr *Themptander* deri under öfverläggningen föreslagna ändring.

Voteringen, i vanlig ordning företagen, utföll med 136 ja mot 80 nej; och hade alltså utskottets hemställan af kammaren bifallits.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:
herr *John Olsson* under 2 dagar fr. o. m. den 7 dennes
och herr *Ola Bosson Olsson* under 14 dagar fr. o. m. den
19 dennes.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag angående kammarens under dagens
sammanträde fattade beslut.

§ 11.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens
skrifvelser till Konungen:

n:o 27, angående regleringen af utgifterna under riksstatsens
första hufvudtitel, innefattande anslagen till kongl. hof- och slotts-
staterna;

n:o 28, angående regleringen af utgifterna under riksstatsens
andra hufvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

n:o 30, angående regleringen af utgifterna under riksstatsens
fjerde hufvudtitel; samt

n:o 31, angående regleringen af utgifterna under riksstatsens
femte hufvudtitel, omfattande anslagen till sjöförsvaret.

§ 12.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 77, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående extra
anslag till domkapitlens expeditioner;

n:o 78, i anledning af Kongl. Maj:ts under sjette hufvudtiteln
gjorda framställning angående förvaltningsbidrag åt sjukkassor m. m.;

n:o 79, i anledning af väckta motioner dels om vissa vilkor
för åtnjutande af de för statens embets- och tjänstemän bestämda
löneförmåner, dels ock i fråga om utredning rörande embets- och
tjänstemäns dagliga arbetstid m. m.; och

n:o 80, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande
Kongl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående beredande af
ålderdomsunderstöd åt barnmorskor;

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

n:o 22, i anledning af väckt motion om förhöjning af brän-
vinstillverkningskatten äfvensom af tullen å spritdrycker;

n:o 23, med anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande åtskilliga punkter af bevillningsutskottets memorial n:o 16 angående verkställd granskning af tulltaxan; och

n:o 24, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande n:o 17 i anledning af väckt motion om lastpenningarnas afskaffande;

lagutskottets memorial:

n:o 45, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut med föranledande af lagutskottets hemställan i dess utlåtande n:o 33 i anledning af väckta motioner om ändring i vissa delar af förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862;

särskilda utskottets n:o 2 memorial n:o 3, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande punkten 1 af utskottets utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till lag angående försäkring för beredande af pension vid varaktig oförmåga till arbete samt afgifna motioner i ämnet; samt

Första Kammarens protokollsutdrag n:o 207, innefattande delgifning af kammarens beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande n:o 7, i anledning af förslag om sådant tillägg till kongl. förordningen den 11 oktober 1889, att deruti blefve stadgad kontroll äfven å tillverkning af och handel med margarinost.

Kammaren beslöt, att dessa ärenden skulle uppföras främst å föredragningslistan för nästa sammanträde.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,²⁶ på natten.

In fidem
E. Nathorst Böös.